

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Виница

За съвременниците — основатели и дейци на В. М. О. Р. О., Виница бѣше синонимъ на светиня. Виница стана популярна и вънъ отъ границитѣ на Македония съ злокобната афера презъ 1897 г. Малцина, обаче, сж посветени детайлно съ организационнитѣ тайни, съ особеното положение и роль, които заемаше и играеше Виница до деня на аферата и помрачението, което настѣпи следъ нея. А мнозина, може би, сж чували само името Виница.

Преди да започна съ споменитѣ ми отъ Виница, като главенъ учителъ и легаленъ ръководител на В. М. О. Р. О. презъ 1898/99 год., считамъ за умѣстно да дамъ кратко описание за Виница, която поради географското си мѣстоположение заемаше първо мѣсто при основаването на организацията.

Виница е голѣмо кокетно село — паланка въ Кочанската околия. Разположено е въ живописното

подножие на първото сев. източно възвишение на Плачковица планина, съ едноименното му плодородно поле, между лѣвия брѣгъ на р. Брѣгалница и нейнитѣ притоци: Осойница и Градецка рѣка. Отстои на 10 клм. юго-източно отъ административния окол. центъръ — Кочани и около 18 клм. отъ границата съ България — по билото на пл. Осогово, съ чийто разклонения ги дѣли планинската р. Осойница. Сношенията съ Кочани ставатъ

Христо Настевъ

презъ единствения мостъ на Брѣгалница, която раздѣля и околията на две половини. Освенъ нормалния пѣтъ отъ кочани, който продължава за Малешевско и Пиянечко. презъ Виница минава и единствениятъ прѣкъ нешосиранъ пѣтъ отъ Щипъ по течението на лѣвия брѣгъ на Брѣгалница и севернитѣ поли на Плачковица планина за Царево село и Пехчево.

Поради особеното си географско мѣстоположение, Виница съставлява и единствениятъ най-удобенъ населенъ пунктъ за прѣко съобщение между прѣснатитѣ села въ недрата и разклоненията на планинитѣ Осогово, Голакъ и Плачковица съ съседнитѣ околии: Щипска, Радовишка, Малешевска и Пиянечка. Затова въ Виница всѣка срѣда ставаше и най-голѣмия оживенъ седмиченъ пазаръ, който се посещаваше отъ видни търговци на всички съседни и по-далечни околии.

Презъ 1899 г. Виница имаше 2600 ж., отъ които 1700 българи и 900 турци. Главниятъ поминѣкъ на населението бѣше земледѣлието, въ което бѣше застъпена главно оризовата култура, като най-доходна. Виница се славѣше съ своето хубаво вино,

като производство отъ първокачественъ памидъ, съ какъвто сортъ бѣха насадени и всички лозя въ съседнитѣ села Градецъ, Липецъ, и Блатецъ. Почвата и изложението на лозята благоприятствуваха много и за особенъ вкусъ и пивкостъ на виното имъ, което виничани обикновено си го наричаха съ доста съблазнителното му наименование „винце“. И когато казваха „дайте ни по едно винце!“ устата имъ се лепѣше. Споредъ разказитѣ на най-старитѣ жители въ Виница, последното е получило наименованието си отъ умалителната форма „винце“ съ тая въ множ. ч. „винца“ (дайте ни две винца) за благозвучие се е получило и названието му Виница, както го наричаше и турското население.

Българското население се отличаваше съ закрепналото си национално съзнание и чувство на родлюбие. Търговията и занаятитѣ бѣха изключително въ тѣхни ръце. Докато турцитѣ имаха една първобитна джамия, въ която единствения имъ ходжа бѣше сжщевременно и учителъ, който презъ зимата събираше децата и ги обучаваше седнали предъ него на рогозки въ джамията, българитѣ си имаха и се радваха на своя добре уредена стара черква „Св. Арахангелъ Михаилъ“, а въ двора на сжщата и свое народно уредено I-во класно и основно смѣс. училище. Споредъ надписитѣ върху съзиданата надъ западната врата мраморна плоча личеше, че черквата е построена и изографисана отъ българи презъ 1821 г., а училището — презъ 1830 г.

Виничани бѣха винаги отзивчиви къмъ всѣка добра инициатива по уредбата и поддржката на черквата и училището си. Черквата и обрядитѣ се обслужваха отъ трима свещеници: *Антимъ Карановъ, Илия Пауновъ и попъ Христо*. Тѣ сжщевременно обслужваха и близкитѣ малки села *Якимово* и *Кръшлата*. Обучението въ училището се ръководѣше отъ трима учители и една учителка, поддржани отъ черковно-училищното настоятелство. Презъ учебн. 1898/99 год., освенъ менъ, като глав. учителъ, обучението се водѣше отъ *Григоръ Димитриевиъ*, род. отъ Виница — съ завършено педагогическо образование, *Димитъръ х. Пановъ* отъ Щипско Ново-село, който сжщевременно бѣше и черковенъ пѣвецъ — псалтъ, и г-ца *Роса Накова* отъ Велесъ.

Училището се издържаше отъ приходитѣ на черквата чрезъ избираемо всѣка година отъ самото население църковно-училищно настоятелство. Затова и училището бѣше народно. Това, именно, бѣше и най-идеалното въ черковно-училищното дѣло въ Македония и Одринско презъ турския режимъ. Настоятелството си подбираше, назначаваше и издържаше и учителитѣ съ изключение на главния учителъ. Затова учителитѣ живѣха въ училището, църквата и народа, и бѣха народни. Тѣ бѣха неразривно свързани съ българ. население и последното съ тѣхъ за всички народо-полезни начинания. Поради това и всички радости, неприятности и скръбъ сподѣляха и понасяха наедно. Църковно-учил. н-ство тази година имаше следния съставъ: свещ. *Антимъ Карановъ*, бившъ учителъ — председателъ, *Дьдо Точе* — касиеръ епитропъ, *Захари Цековъ* — подпредседателъ, *И. Стоиловиъ, Евтимъ Мицовъ и Хр. Паунковъ* — съветници. По право главниятъ учителъ бѣше секретаръ.

Въ черковно-учил. настоятелства винаги се избираха идеални люде, ползуващи се съ добро име, материално положение и родолюбие. Затова при нужда тѣ сж улеснявали и задачата си съ свои сръдства, като сж назначавали и подържали подобри учители съ прилична заплата. Преди мене, главни учители бѣха *Александър Чакровъ* отъ Велесъ, *Григоръ Анастасовъ* отъ Кавадарци и *Антонъ Тошевъ* отъ Прилепъ.

Виница бѣше известна съ своя най-голѣмъ седмиченъ пазаръ въ скопския вилиетъ. Масово се посещаваше не само отъ селата въ кочанската околия и отъ града, но и отъ тия на Пиянечко и Малешевско. Последнитѣ, като планински и погранични населени мѣста, бѣха мжно достъпни за съседнитѣ околии. Затова, именно, и населението донасяше произведенията си и добитѣка въ Виница, кждето намираха винаги най-добра и задоволителна цена. На винишкия пазаръ ставаха и всички по-крупни търговски сдѣлки съ прочутия кочански оризъ, като главно производство и на близкитѣ около Виница села: Якимово, Градацъ, Лески, Зърновца, Мородвизъ, Оризири и др. Презъ лѣтния сезонъ се сключваха голѣми сдѣлки и съ закупване цѣлото производство на опиума (афионъ) маково (афионско) семе и сусамъ за износъ. Най-оживенъ бѣше пазарътъ презъ сезона за вълна, козина, кожи, масло, сирене, медъ, воскъ, конопъ, орѣхи, бадеми, тиквено семе, а презъ есенъта и за планинския едъръ и дребенъ рогатъ добитѣкъ (сватъ) за пастърма и луканки, сушени плодове (ошавки), гроздовъ маджунъ (петмесь) и речелъ. Голѣмъ бѣше пазарътъ преди коледнитѣ празници съ прочутитѣ „суджуци“ отъ чистъ гроздовъ маджунъ (петмесь) орѣхови ядки — нанизани на ковецъ, като главно и специално производство въ селата *Блатецъ*, *Липецъ* и *Градецъ*. Тѣзи просло-

вути „суджуци“ се приготвяваха и купуваха за Коледа. При най-грижлива опаковка въ отдѣлни каси, закупчицитѣ ги експедираха и разпространяваха въ цѣла Македония и вънъ отъ нея.

Поради ориза, пазарътъ се посещаваше и отъ видни търговци отъ всички краища на Македония, а поради сдѣлките съ афиона — и отъ представители на много чуждестранни търговски фирми. Афионътъ (опиумътъ) съставляваше най-скъпия артикулъ за износъ въ странство. Обикновено се продаваше и купуваше, споредъ качеството, до единъ грошъ и повече на *драмъ*, а не на ока. Споредъ това оката (400 драма) струваше по 4 и 5 лири турски — златни.

Въ Виница нѣмаше бедно семейство, защото умѣха да използватъ рационално полскитѣ си имоти. Винаги предприемчиво и гостоприемно, бѣлг. население държеше първенство въ всѣко отношение надъ турското население. Виничкитѣ турци не бѣха злобни и надменни, като господствующа раса. Тѣ живѣха скромно и всѣкога бѣха дружелюбни съ българитѣ. Въ административно отношение Виница бѣше подведомствена на централната властъ въ Кочани, която имаше полицейски участъкъ, къмъ който се числѣха и околнитѣ села отсамъ р. Брѣгалница.

Едновременно съ Щипъ, въ Виница най-напредъ бѣше създаденъ таенъ кржжокъ отъ по-първитѣ мѣстни жители, които поставиха и основитѣ на В. М. О. Р. Организация. Сжщата година Виница стана важенъ пограниченъ пунктъ и каналъ на организацията. Но за това, за аферата презъ 1897 г. и перипетиитѣ съ измѣнничеството на мѣстния парвеню *Георги Йованчевъ* и пр., читателътъ ще узнае въ следующитѣ броеве на „Илюстрация Илинденъ“.

II. Виница, като първи покрай-граниченъ пунктъ и каналъ на В. М. О. Р. Организация.

При образуването на тайния революционенъ кржжокъ презъ 1893 г. въ Щипъ ржководителитѣ на сжщия едновременно създадоха и свой клонъ въ Виница. Чрезъ Виница се организира и първиятъ таенъ каналъ презъ границата до Кюстендилъ и Виница стана най-удобниятъ покрайграниченъ пунктъ за Вжтрешната Македоно-Одринска Революционна Организация.

Начело на кржжока и първи легални ржководители на пункта и канала въ Виница застанаха тогавашнитѣ съ доста завидно материално положение мѣстни търговци *Спиро Амповъ* и *Георги Йованчевъ* — синове на най-заможнитѣ и влиятелни по това време винишки първенци *Ампо Чорбаджията* и *Йованче Петровъ*. Макаръ и съ прогимназиално образование, тѣ бѣха природно най-интелигентнитѣ и събудени национално жители и надеждни добри съпрузи по на около 25 год. възраст. Като такива тѣ се ползуваха съ голѣмо довѣрие и неограниченъ кредитъ при всички търговски фирми въ Щипъ, а сжщевременно и съ голѣмо

влияние и уважение между мѣстното население и властта изобщо. Спиро Амповъ, като секретаръ на Черковно-училищното настоятелство, бѣше и ржководния факторъ на учебното дѣло въ Виница. Съ свойствената си словоохотливостъ на приятенъ и сериозенъ събеседникъ, Спиро бѣше и най-съобщителния, а съ ловката си експедитивностъ и разбирания въ търговскитѣ сдѣлки бѣше си създалъ и голѣми връзки не само съ всички околни села, но и съ всички по-видни търговци и първи хора въ Щипъ, Кочани, Царево и Пехчево, които посещаваха пазара въ Виница. Той бѣше щипски зетъ и като такъвъ съ голѣми роднински връзки отъ жена му въ Щипъ. Георги Йованчевъ се отличаваше съ надменния си характеръ, лицемѣренъ въ отношенията си и съ спекулативни слабости. Съ Спиро, обаче, бѣха добри другари и живѣха приятелски.

Поради търговскитѣ имъ връзки съ Щипъ, на нѣколко пжти двамата сж били извикани тамъ и посвѣтени въ дѣлото. Първата работа, която имъ

е възложена повъртително, е била да се организира таен постоянен канал през границата до Кюстендил и обратно. Спиро Амповъ, възползуван от интимните си връзки с населението от планинските села към границата, беше уредил искания канал с най-голяма сигурност и точност, съгласно дадените им инструкции лично от Даме Груевъ и Гоце Дѣлчевъ — учители и ръководители на тайния революц. кръжокъ въ Щипъ.

Като първи доверенъ куриеръ за обслужването на канала е билъ посветенъ въ дѣлото Ангелъ Баба Божанинъ отъ Винаца. Така тримата образуватъ и първото ръководно тѣло на пункта и канала съ околните села до границата и лѣвия бръгъ на р. Бръгалница. За да се избѣгнатъ каквито и

Гоце Джаферовъ, Црънъ Киро и Спиро Келемановъ — терористи отъ Щипъ. Последния считали неуловимъ.

да било подозрения, тримата си разпредѣлятъ работата, безъ да се срѣщатъ често. Спиро поема ръководството за организиране на всички околни села, Георги — кореспонденцията съ разпредѣление на пощата, материалитъ и пр., Ангелъ — цѣлата служба на канала до Кюстендилъ и обратно: пренасяне пощата и материалитъ по сѣщия, складиране оржиято, превеждане на нелегални дейци и пр.

Споредъ уговорения отъ Спиро Амповъ планъ съ посветенитъ отъ него въ дѣлото по-доверени лица въ селата: Якимово, Драгобраща, Кжишлата и Илиево, които водятъ къмъ границата, първото пробно отиване на Ангелъ, като куриеръ до Кюстендилъ и обратно се увенчава съ неочакванъ успѣхъ: изпратеното отъ Щипъ първо писмо Ангелъ занася въ Кюстендилъ до лично познати на Г. Дѣлчевъ лица и следъ една седмица се завръща

съ връзки вестници, книги съ революционно съдържание, два револвера съ патрони, две ками и писмо за Щипъ. Г. Дѣлчевъ е въ възторгъ. Веднага изказва желание да замине и той съ Ангела по сѣщия каналъ, за да го проучи и да организира въ София редовно изпращане на вестници и книги за вътрешността на Македония, а така сѣщо и за доставка на първо време нареволвери, ками и други необходими материали за организацията.

Съ такава мисия, наедно съ търговцитъ отъ Щипъ, Г. Дѣлчевъ дохожда на пазаръ въ Винаца. Следната вечеръ нахлузва цървули и съ Ангелъ поематъ къмъ Осогово. Сѣщата нощъ прехвърлятъ границата, слизатъ тайно въ Кюстендилъ и отъ тамъ отиватъ въ София. По сѣщия начинъ се връщатъ до границата въ с. Вѣтрень, където престояватъ тайно на гости у Петъръ Димитровъ. На другия денъ презъ нощта минаватъ границата и пристигатъ обратно въ Винаца, въоръжени и претоварени съ вестници, книги за четене, необходими материали за литографиране и пр. По тоя начинъ Г. Дѣлчевъ лично беше поставилъ основитъ и на едно привидено задгранично представителство отъ свои познати доверени лица въ София и Кюстендилъ за обслужване на В.М.О.Р.О.. Така, наедно съ Ангела беше уредилъ и редовното функциониране на първата редовна задгранична тайна поща, а сѣщевременно и постояненъ каналъ за снабдяване оржия, материали и превеждане нелегални дейци на организацията. По сѣщия начинъ въ последствие Г. Дѣлчевъ беше ходилъ нѣколко пѣти въ Кюстендилъ и София тайно за уреждане и други належачи организационни работи, главно за доставка на повече револвери и оржия. Съ това Винаца стана важенъ и цененъ таенъ пунктъ на В.М.О.Р.О.. Отъ тукъ всѣки пазаренъ денъ ставаше разпредѣлението и препращането по каналенъ редъ презъ Щипъ и Кочани на нелегалната поща, а следъ това и всичкото доставяно оржия и материали. По тоя начинъ Винаца израстна и обнадежди много въ всѣко отношение и всички ръководни фактори и дейци на В.М.О.Р.О.

Поради връзкитъ си съ населението, презъ 1894 год. Спиро беше посветилъ въ дѣлото по-първитъ доверени лица и въ селата въ север. поли на Плачковица пл. около Винаца: Блатецъ, Липецъ, Лески и Зърновца. Като интелектуеленъ факторъ въ Черковно-училищното настоятелство, той едновременно беше се заелъ и съ назначаването подходящи — надеждни за дѣлото учители въ Винаца и околните села. Още първата година за главенъ учителъ въ Винаца беше назначенъ препоръчания имъ за такъвъ Александъръ Чакъровъ отъ Велесъ, който остана и за 1894/95 уч. година. Съ темпераментната си екзалтираност, обаче, той беше я прекалилъ много и стана невъзможенъ. На мѣстото му за 1895/96 уч. год. беше назначенъ Григоръ Анастасовъ отъ Кавадарци.

За 1894/95 уч. год. получихъ и азъ назначение за учителъ въ с. Лески, около 3 клм. ю. з. отъ Винаца, малко живописно селце съ не повече отъ 50 кѣщи, сгушено въ кичеститъ поли на Плачковица, населено изключително съ българи. Това беше и първата година на учителствуването ми. Преди да замина за мѣстоназначението ми, обаче, въ Винаца бѣхъ посветенъ въ дѣлото отъ Спиро Амповъ. Той извика новоръкоположения младъ енор. свещеникъ въ сѣщото село Иванъ Кръстевъ, на когото

ме препоръча и ми възложи ръководството на организацията въ Лески, като първи най-близък и удобен пункт на канала за Шипския районъ, където се складираше първоначално донесеното оржие отъ България. Следующата 1895/96 уч. год. отидохъ и постъпихъ да продължа образованието въ новооткритото презъ сжщата година Педагогическо училище въ Скопйе, където завършихъ и учението ми. За легаленъ ръководител на организацията остана свещ. Иванъ Кръстевъ, като мѣстенъ жителъ, и за учителъ на мѣстото ми бѣше назначенъ *Коце Антовъ* отъ Кочани. По сжщия начинъ ставаше назначаването съ посвещаване въ дѣлото на учителитъ и въ другитъ села. А такива имаше въ Зърновца, Липецъ, Блатецъ и Драгобраща, където имаше добре уредени училища и църкви.

По такъвъ начинъ въ всички села съ бълг. население около Винаца презъ 1895 год. бѣха организирани и мѣстни комитети съ свои легални ръководители. Навсѣкжде населението възприемаше съ охота зачисляването му въ редоветъ на организацията. Презъ 1895 г. и Георги Дѣлчевъ стана главенъ учителъ (директоръ) на българ. училища въ Шипъ. Като такъвъ, той пое едновременно и цѣлото ръководство на организационнитъ работи. Всичко бѣше така добре напреднало и уредено въ Винаца, че организацията сама по себе си одухотворяваше и възхищаваше всички, на които се възлагаше каквото и да било обслужване и на уреденитъ по това време междуселски и районни канали до Шипъ, Кочани и Пехчево. За да стане по-ясно съ какъвъ идеализъмъ и съзнание бѣше организиранъ не само презграничния каналъ, но и тоя за Шипъ, достатъчно е да спомена, че всичкото оржие и материали се пренасяше презъ границата съ кербани отъ 5 до 10 коне, безъ никаква въоръжена охрана. Съпровождаше се и се складираше лично отъ Ангелъ въ близкитъ до Винаца села, споредъ случая, Драгобраща, Кжшлата, Якимово, и Лески. Отъ тукъ, само по нареждане отъ Шипъ, се препращаха всѣки пазаренъ день, като търговска стока, за селата въ Шипския районъ, а отъ

тамъ за другитъ съседни райони. Така бѣха изпратени, опаковани въ човали съ оризъ, и заловенитъ въ Битоля презъ 1896 г. бомби и взривни вещества, за които се вдигна тогава и голѣмъ шумъ съ арестувания и осъденъ кираджия — преносвачъ на сжщитъ бомби *Доне Тошовъ* отъ Шипъ.

Всички се радвахме, че и емиграцията въ България почна да образува свои дружества въ всички по главни центрове за подпомагане материално и пропагандиране каузата на освободителното движение. Когато тази идея съ рѣдка упоритостъ и постоянство бѣше подета въ цѣла Македония и Одринско, когато всички вътре работѣхме и се готвѣхме съ една изумителна и неотбелѣзана въ историята на свѣтовнитъ революции идеалностъ и самопожертвование, нашитъ усилия и редове почнаха да се смущаватъ и миниратъ съ вмѣшателството на заинтересовани политически фактори и лица отъ вънъ, тъкмо отъ тамъ, отъ където никои никакъ не очакваше и не трѣбваше да става това.

Но за тѣхъ и за истеричния революционенъ трансъ на Александъръ Чакъровъ и с-ие съ проявенитъ открити акции презъ лѣтото на 1895 г. ще занимава читателя въ следната глава, за да дода следъ това и до черната дата 14. XI. 1897 г., която покрусиле не само идеалното дѣло въ Винаца, но раздрусалъ отъ основи и организацията въ цѣлия революционенъ окръгъ.

Бележки.

1. *Спиро Амповъ* стана първата изкупителна жертва, като почина отъ жестокитъ изтезания, на които бѣше подложенъ по Винашката афера презъ 1897 год.

2. *Георги Йованчевъ*, като изменикъ биде убитъ отъ организацията презъ 1900 г. въ Кочани.

3. *Ангелъ Баба Божанинъ*, известенъ на всички съвременници подъ името *Ангелъ Винашки*, загина достойно на поста си въ сражението при с. Драгобраща презъ 1902 год.

За тѣхъ читателятъ ще узнае подробности по-нататъкъ въ запискитъ ми.

III. — Винаца подъ изкушение на възстанически акции отъ вѣнѣ.

Вързанитѣ възстаници при Голакѣ пл. презъ Винаца и революционния трансъ
на Алекс. Чакъровъ презъ 1895 г.

Като приключихъ учебната год. въ с. Лески, ваканцията презъ 1895 г. прекарахъ въ Винаца, на гости при сестра ми, при която поради завидното ѝ материялно и обществено положение се радвахъ на особено гостоприемство и влѣзохъ въ поинтименъ контактъ съ мѣстното население и по-първитѣ хора на организацията въ околнитѣ села. Чрезъ тайната поща се получаваха редовно всички по-важни вестници отъ България, поради което бѣхме въ пълна информация и върху всички политически и злободневни въпроси, които ни интересуваха. Тази година емиграцията отъ Македо-

ния и Одринско бѣше образувала вече и дружества съ свой главенъ комитетъ въ София. Такова дружество бѣше образувано и въ Кюстендилъ. Започна да излиза въ София и в. „Право“ органъ пледиращъ освобождението на Македония и Одринско.

Всички бѣхме убедени, че чрезъ този гл. комитетъ на емиграцията въ България, както бѣхме го наменували, ще бжде значително подкрепена материялно и морално В. М. О. Р. О. Затова и Гоце Дѣлчевъ отъ името на организацията въ Щипъ бѣше ходилъ два пжти презъ Винаца тайно въ

София, следъ което бѣше и въ контактъ съ нѣкои отъ лицата на този комитетъ.

Тѣзи надежди и упования на дейцитѣ вътре наскоро се разбиха като сапуненъ михуръ: повечето отъ председателитѣ на емигрантскитѣ дружества бѣха станали пленъ на идеологийни увлечения отъ странични политически фракционери. Мимо съгласието и знанието на ржководнитѣ фактори на В. М. О. Р. О., презъ лѣтото на сжщата 1895 г. въ България бѣха сформирувани тайно възтанически чети, които минаха границата съ цель да провъзгласятъ възстание въ Македония и Одринско.

На 19 юни сутринята въ Винаца бѣхме изненадани отъ съобщението, че нѣкаква чета отъ България била обсадена при Голакъ пл. и водила сражение съ пограничния гарнизонъ въ Пиянечко. Върволица аскеръ отъ Кочани бѣше се насочилъ и минаваше бързо подъ Винаца къмъ Голакъ. Между турското население това предизвика голѣмо възбуждение. Въ Винаца се стекоха и турцитѣ отъ близкото чисто турско голѣмо с. Градецъ — съ около 400 кжци. Малка часть отъ Кочанския аскеръ се отдѣли и остана за охрана въ Винаца. Българското население се прибра и самоарестува въ домоветѣ си. Никой нищо не знаеше и нѣмаше възможность да се научи. Легнахме въ трепетно очакване изненади за утрешния день.

Сутринята 20 юни, се съобщи, че четата била разбита, и много момчета се предали. Тази вестъ много натжжи и засѣгна родолюбивото чувство на българското население. Турцитѣ ликуваха предизвикателно, а българитѣ съ свито отъ скръбъ сърдце негодуваха и се възмущаваха. Привечеръ кочанскитѣ аскеръ се завърна и остана да ношува въ Винаца, като доведе извързани единъ за другъ съ вжжета предалитѣ се при Голакъ възстаници. Последнитѣ се преведоха презъ главната улица на българския кварталъ и ги вкараха за пренощуване въ изолирания яхъръ на Яневия ханъ. Цѣлото население се стече да види докаранитѣ съ такъвъ голѣмъ салтанатъ навързани комити. Ние съ семейството на зета ми наблюдавахме всичко това отъ балкона на кжщата му, предъ която минаха. Съ голѣма тжга трѣбваше да преглъщаме гадоститѣ и гавритѣ на турцитѣ отъ с. Градецъ, по адресъ на вързанитѣ комити.

За наше съжаление, между вързанитѣ възстаници трѣбваше да видимъ и моитѣ съграждани Михаилъ Кръкмалиевъ и Пана Чаушковъ отъ Щипъ. Последниятъ нѣколко години преди това бѣше учителъ и черковенъ пѣвецъ въ Винаца, поради което бѣше познатъ отъ всички виничани. Утринята съ сжщия салтанатъ продължи пжтя си и се прибра триумфално турскитѣ аскеръ въ Кочани. Това позорно зрелище, като пълно отрицание на достоинството и качества на македонския революционеръ, произведе тжжно впечатление между българското население, което бѣше още въ началото на своето идеално организиране при голѣмъ ентузиазъмъ за едно общо всемѣстно освободително движение.

Отъ пренощувалия аскеръ въ Винаца, а следъ това и отъ селяни, които бѣха дошли на пазаръ, стана известно, че въ сражението при Голакъ сж загинали и водачитѣ на четитѣ — подпоручикитѣ *Петъръ Начевъ* и *Никола Мутафовъ*. Още съ навлизането имъ презъ границата, тѣсж били открити

и, обсадени, приели сж сражението, но съ печална капитулация.

Веднага съ писмо биде уведомено ржководството на окр. комитетъ въ Щипъ. Дѣлчевъ се обади и подчерта че това е една луда и безумна акция, която не само че нѣма нищо общо съ В. М. О. Р. О., но и пакости на дѣлото изобщо. Отдѣлно писмо по сжщия въпросъ той бѣше написалъ до гл. Макед. комитетъ въ София, което биде препратено. Следъ това научихме, че подобни възтанически чети едновременно се явили: една, начело съ *Бор. Саравовъ* и *Сие* въ Пиринъ при Мелникъ, а друга — начело съ *Стойчо Гаруфаловъ* и *Сие*, въ *Странджа пл. при с. Заберново*.

Това бѣше началото на пакостнитѣ вмѣшателства съ открити акции отъ вѣнъ, за да бждемъ свидетели следъ това и на усложнения съ разривъ въ редоветѣ на дейцитѣ по освободителното ни дѣло. Съ това се създадоха и много по-голѣми грижи и опасения на ржководителнитѣ фактори на В. М. О. Р. О. И действително свиднитѣ жертви при Голакъ бѣха резултатъ на едно безумно дѣло, защото презъ тази година — 1895, за възстание не можеше и да се мисли даже, преди да бжде подготвено самото мѣстно население. Тогава В. М. О. Р. О. бѣше още въ своя зародишъ на революционизиране населението и създаване за тази цель ржководители въ всѣки районъ, подготовка за набавяне оржжия, въоржжаване и пр. Може би тѣзи акции, като поржчани съ политическа тенденция и цель, да имаха свое оправдание за вдъхновителитѣ имъ, но за В. М. О. Р. О. бѣха не само преждевременни и съ нищо неоправдани, но и една зараза съ неизлѣчими лоши последствия. Създадоха се пагубни идеологийни увлечения, които смутиха единството на емиграцията и чрезъ съблазнителната протекция между слабо-характерно-податливитѣ елементи се родиха въ последствие и враждующитѣ и обезсилващитѣ се взаимно лагери по освободителното ни дѣло.

За илюстрация революционния трансъ на идеолозитѣ на възтаническитѣ акции отвѣнъ сжщата 1895 г. въ Винашкия районъ, като съвременникъ ще приведа за куриозъ и следния фактъ, който заслужава да се знае:

Още незагълхналъ срамния процесъ съ жертвитѣ при Голакъ, въ началото на следния м. септемвий *Александъръ Чакъровъ* отъ Велесъ — нагизденъ въ офицерска униформа на подпоручикъ, бѣше миналъ тайно границата и се явилъ на ржководителя *Анте* въ първото погранично с. *Драгобраща* — около 12 клм. отъ Винаца. Поради двегодишното му учителствуване въ Винаца, той познаваше по-първитѣ лица на организацията въ селата. Подпомогнатъ и отъ сформируваното тогава Македонско дружество въ Кюстендилъ той лесно бѣше миналъ границата. Отъ Драгобраща веднага бѣше писалъ до *Георги Йованчевъ* въ Винаца, че е дошълъ съ много важна мисия и наложитено било да се срещнатъ.

Отъ подробноститѣ, които бѣше съобщилъ куриерътъ на донесеното писмо отъ Драгобраща, за начина на явяването на Чакъровъ въ селото имъ и понеже ржков. тѣло на организ. въ Винаца познаваше много добре слабоститѣ и славолюбивия характеръ на сжщия, това негово идване озадачи всички. За да се осведомятъ подробно за цельта и

мисията му, определѣлихъ му среща, която се състоя въ къщата на *Стоименъ*, ржководителъ въ с. *Якимово* — малко село (чифликъ на Амди бей отъ Кочани) 1/2 клм. до Виница. Отъ това което бѣше изповѣдалъ при тази среща на Георги Йованчевъ, а така сжщо и отъ събранитѣ сведения, какво е говорилъ на ржков. въ с. Драгобраша и други лица, бѣше станало ясно, че А. Ч. билъ изпратенъ отъ нѣкакъвъ комитетъ въ София и Кюстендилъ да провъзгласи възстание съ мѣстнитѣ хора въ Кочанско, като обсади и нападне казармитѣ въ Кочани, че за тази цѣль ималъ на разположение необходимо оржжие и други материали за 40 човѣка и ако станело нужда щѣли да му набавятъ за повече и пр. Въ заключение бѣше искалъ и настоявалъ да му се даде пълно съдействие да си подбере по нѣколко момчета отъ Виница и околнитѣ села.

До като се получатъ нуждитѣ инструкции отъ Щипъ, Ал. Чакъровъ веднага биде поставенъ подъ карантина. Впечатленията и заключенията отъ тази среща бѣха: следъ като напустна с. г. учителствуването въ Виница, съ отиването си въ София се е рекламиралъ за голѣмецъ и важенъ факторъ на В. М. О. Р. О. въ Кочанската околия. Като гл. уль въ Виница той минаваше за високо-интелигентенъ старъ ергенъ. Владѣше добре френски езикъ, понеже бѣше странствувалъ и служилъ като доброволецъ въ Алжиръ и бѣ доста съобщителенъ и добъръ, словоохотливъ събеседникъ, но съ невъздържана сантименталностъ, като вродена характерна слабостъ. Такъво бѣше изобщо общественото мнение за него въ Виница, Кочани и Щипъ. И като такъвъ, лесно обяснимо бѣше, че е билъ завладянъ за изпользуване и въвлеченъ въ кржжока на тогавашнитѣ идеалози за възстаническитѣ акции. Въ интимнитѣ му разговори при срещата си съ Георги Йованчевъ е говорилъ съ такъвъ фанатизъмъ на увлечение, че се е представилъ, едва ли не, и като първи идеологъ на подобни акции, които веднага щѣли да интервениратъ и ангажиратъ Русия и пр.

Всичко това веднага се съобщи на окр. комитетъ въ Щипъ, като се поискаха и съответни нареждания, каквито и последваха. На Ал. Чакъровъ му биде внушено категорично, че докато не се въоржжи и подготви населението въ цѣла Македония

и Одринско, всѣка отдѣлна акция ще бжде пакостна и вредна за постигане целта на В. М. О. Р. О. Поради това и всѣка инициатива отъ този родъ, колкото и патриотична да е, ще се счита и таксува като сепаратична и коварна измѣна за подетото съ ентусиазмъ освободително дѣло. Ако желае да бжде полезенъ и да служи вѣрно на това дѣло, направи му се предложение да остане въ разположение на В. М. О. Р. О., като воененъ инструкторъ за подготовката на населението въ селата и пр., като сжщевременно предаде всичкото оржжие и материали, които има на разположение, за да се пренесе въ другитѣ райони, където нуждата е вжпиюща.

Въпрѣки че знаеше, че тѣзи нареждания и желания бѣха на Г. Дѣлчевъ, като лагал. ржководителъ на организац. въ Щипъ, Чакъровъ бѣше заявилъ надменно, че не желае никакви заповѣди и нареждания отъ другъ, освенъ тия на комитетата въ София. Предвидъ на това, предложи му се да напустне веднага доброволно Винишкия районъ, като сжщевременно се даде нареждане до ржководителитѣ въ всички села да не му се дава никакво съдействие. Въ противенъ случай да бжде арестуванъ. Още на другия день Чакъровъ бѣше пожелалъ да замине обратно за Кюстендилъ, но бѣше отправилъ закана къмъ Георги Йованчевъ, загдето е издалъ плана му, като е направилъ достояние въ Щипъ неговото пребиваване.

По тоя начинъ и меракътъ на Ал. Чакъровъ да го видятъ въ офицерска форма се изпари. Прибра се въ София и не мръдна отъ тамъ. Но съ това той бѣше се достатъчно рекламиралъ вече и започна да издава седмичния в. „Автономна Македония“ на който бѣше и глав. редакторъ. Отъ този вестникъ той изпращаше редовно по 30 броя чрезъ Кюстендилъ и въ Виница. Отъ кжде бѣше намѣрилъ срѣдства да издава вестника си? Този въпросъ недвусмислено си задавахме всички, понеже той напустна учителското си мѣсто въ Виница с. г. безъ пари.

Така се хвърли и първия разрушителенъ бацитъ отъ вѣнъ въ Винишкия районъ, за да дочакамъ и преживѣемъ трагизма съ последствията отъ създадената презъ 1897 г. „Винишка афера“. Но за нея ще говоря съ по-конкретни дани въ следующата глава.

Хр. Настевъ

4. Винишката афера

Попълзновенията на една банда. Мисията на Хафъз-пашовия полицаи Дервишъ в Винаца

Винишката афера почна на първия ден от коледните пости — 15 ноември 1897 год. Рано сутринта Винаца се събуди при следната тревожна вест:

„Пазавантът Васе убитъ край рѣката подъ гумната. Кязимъ — ага закланъ въ двора на кѣщата му“.

Предидущия денъ бѣхъ дошълъ съ специална мисия отъ Скопие въ Винаца, та изпатахъ лично началото на това мистериозно дѣло, което угрижи всички. Ношувахъ при зета ми Спиро Амповъ, който бѣше и ръководител на организацията. Сутринта трѣбваше да замина съ сѣ-

Монастирът св. Пантелеймонъ, Кочанско.

щата мисия за Щипъ, — като ученикъ въ последния курсъ на Педагог. училище въ Скопие бѣха ми дали за тази целъ само 4 дневенъ отпускъ. Още при събуждането ни бѣхме изненадани отъ горното съобщение. Всички настрѣхнали гледахме да научимъ нѣщо по-положително, за да отпътувамъ съ подробности за станалото презъ нощта.

Призори рѣдкитѣ минувачи бързайки да поематъ дневната си работа, загрижено се спираха и си шушукаха. Други се упѣтваха къмъ Винишката рѣка и гумната, за да видятъ лично убития нощенъ пазачъ Васе. Трети разправяха, че цѣлото турско население се подигнало и се натрупало около кѣщата на Кязимъ, който съ вързани ръце билъ спростренъ закланъ на двора.

Никой нищо повече не знаеше. Жената на Кязима, вързана и заключена въ килера на кѣщата, бѣше дала следнитѣ показания:

Презъ нощта на 14 ноември петима въоръ-

жени въ аскерска униформа влѣзли въ стаята имъ, вързали мъжа ѝ и нея. Двама отъ тѣхъ говорели турски, но не били турци. Третиятъ съ шперцъ почналъ да отваря сандѣцитѣ, чекмеджетата и долапитѣ, и пари, нанизъ и скъпоценни украшения — всичко имъ прибрали и задигнали. Кязимъ позналъ единия, та почналъ на български да му се моли да имъ оставятъ поне наниза и украшенията, но нищо не помогнало. Щомъ ограбили всичко, затворили нея вързана въ килера, като я застрашили да не издава никакъвъ гласъ, а мъжа ѝ извели вънъ, но какво сѣ правили съ него, нищо не видѣла, нито чула.

Такива бѣха, изобщо, първитѣ сведения, които имаше вече мѣстната полицейска властъ въ Винаца. Започнаха коментариитѣ и всѣки се интересуваше да узнае повече подробности. Всички съ недоумение се питаха: „Чие дѣло е това? Отъ кого и защо е направено?“ — въ Винаца и околнитѣ села до този денъ обикновенъ обиръ не бѣ регистриранъ даже, а за разбойнически банди никой не помнѣше.

Кязимъ бѣше около 26 год. съ добро имотно състояние, наследено отъ баща му. Макаръ и младъ, отъ уважение всички го именуваха Кязимъ-ага, но въ него нѣмаше никакъвъ „агалѣкъ“! Самъ управляваше и вземаше участие въ стопанисване на полскитѣ си имоти. Човѣкъ безъ злоба и умраза къмъ никого. Винаги вежливъ, услужливъ и състрадателенъ къмъ беднитѣ. Въ него нѣмаше и никакъвъ фанатизъмъ спрѣмо българското население. Поради това той нѣмаше и не можеше да има неприятели. Ползуваше се съ добро име, уважение и довѣрие между населението изобщо като много скромненъ и съ идеална честностъ жителъ на Винаца. Такова бѣше общественото мнение за него. Така бѣхъ го оценилъ и азъ, понеже всѣка училищна ваканция прекарвахъ на гости при зета ми въ Винаца и го познавахъ лично. Той дружеше повечето съ българи и съ тѣхъ свѣкога говорѣше български.

Васе пазавантинъ бѣше около 28 год., прѣгавъ и здравенякъ. Като преданъ добъръ членъ на организацията бѣше назначенъ за нощенъ пазачъ и въ продължение на 4 години изпълняваше вѣрно тази служба. Преди него сѣщата длъжностъ се е повѣрявала на турци, протезета на полицията Следъ създаване на организацията, обаче, тя се наложи и постави свой човѣкъ, защото се плащаше много добре па и българитѣ бѣха болшинство въ Винаца.

Начинътъ по който бѣха убити и двамата въ една и сѣща нощъ, озадачи твърде много всички. Цѣлото турско население и полиция веднага се вдигна озлобено на кракъ. Пристигна и каймакминътъ отъ Кочани, придруженъ отъ джандармерийския юзбашия, двама полицаи, мюстентика (сѣдебния следователъ) и беледийския (общинския) лѣкаръ, които подъ личното ръководство на каймакамина извършиха нужния огледъ и се започна разследването.

Заключението бѣше:

1) Бандата е сформирувана въ България, а обира извършенъ съ участието и на опитни мѣстни и лица;

2) Бандити́т сж задигнали всичкитѣ на- лични пари на Кязимѣ и наниза сж скжпоценнитѣ украшения на жена му, на обща стойностъ повече отъ 600 лири турски;

3) Единѣ отъ бандити́т е билѣ познатѣ на Кязимѣ и, за да не бждатъ издадени, сж го за- клали. Убийството е извършено при вързани от- задъ ржце и запушена уста сж хладно оржжие, безъ шумѣ, поради което не сж чули нищо и сж- седитѣ му;

4) При влизане въ Виница, бандити́т сж били забелязани отъ нощния пазачѣ Васе, който се е опиталѣ да ги арестува и да узнае кои сж и какви сж, но за да не ги издаде, сж успѣли да го убиятѣ.

Това неочаквано отъ никого положение за- грижи особено Спиро Амповѣ, ржководителѣ на организацията въ Виница, който бѣше установилѣ, че въ тази акция има участие и лице, което по- знава добре мѣстоположението на турския квар- талѣ, обстановката на кжщата и имотното поло- жение на Кязимѣ и пр., — вѣншни лица не би рис- скували да дойдатѣ и въ една нощѣ да извър- шатѣ мисията си така успѣшно. Въ подкрепа на това убеждение той изтъкна и обстоятелството, че до този день отъ Виница и околнитѣ села нѣ- маме никакѣвъ емигрантѣ въ България.

При тѣзи разсжждения и загриженостѣта му за евентуалнитѣ последствия, той веднага извика другаритѣ си отъ ржководното тѣло за съвѣща- ние. Следѣ дълги разисквания Георги Йованчевѣ се изказа, че нѣма защо да се опасяватѣ, защото нѣмало никакви доказателства да бжде обвиненѣ който и да било отъ Виница като съучастникѣ, че той самѣ нищо не е знаелѣ за подготов- ката на подобна акция отъ вѣнѣ. Но Ангелѣ Баба — Боженинѣ недвумислено му възрази, като из- каза подозрението си, че тази работа не може да бжде на другѣ, освенѣ на Алекс. Чакѣровѣ и ком- панията му. „Другѣ човѣкѣ — каза той — нѣ- маме въ България, който да познава Виница, камо ли кжщата на Кязимѣ“.

Ангелѣ това направи, понеже познаваше сла- боститѣ и отношенията му сж Ал. Чакѣровѣ, ала Георги повторно заяви, че нищо не е знаелѣ, но веднага прибави: „Допускамѣ, че въ тази работа може да има участие Ал. Чакѣровѣ, защото още презъ 1895 год., като главенѣ учителѣ въ Виница, бѣше ми говорилѣ за подобна акция сж Амди Бей или неговия синѣ Зюлфикярѣ отъ Кочани: да се залови единѣ отъ двамата въ чифлика имѣ въ с. Якимово и по тоя начинѣ да се вземе от- купѣ за организацията. Но това мина на приказка и така си остана“.

Спиро и Ангелѣ останаха сж убеждението, че това дѣло е на идеолозитѣ около Ал. Чакѣ- ровѣ въ Кюстендилѣ сж участието на сжщия. За всѣка евентуалностъ отъ обиски и пр. въ свръзка сж писмото, което имѣ донесохѣ и устнитѣ све- дения, които имѣ предадохѣ предиущия день отъ Окр. комитетѣ въ Скопие, Ангелѣ взе грижата да премѣсти складираното оржжие въ селата Лески и Драгобраща, като се изнесатѣ отъ Виница и всички компрометирующи книжа и други нѣща.

Сж тази подробна информация за положението въ Виница, и сж даденитѣ ми отъ Ангелѣ нови вестници, писма и книжа отъ България, сжщия день заминахѣ за Шипѣ да предамѣ и второто

шифровано писмо отъ окр. комитетѣ въ Скопие на Мише Развигоровѣ, и отъ тамѣ презъ Велесѣ се завърнахѣ въ Скопие.

Въ окр. комитетѣ въ Шипѣ, освенѣ учителя Мише Развигоровѣ бѣха: гл. учителѣ Петѣрѣ п. Арсовѣ отъ Велесѣ и Тодорѣ Лазаровѣ, а въ Скопие: учителя въ образцовото основно училище Дионисѣ Кандиларовѣ отъ Кукушѣ и директора на педагогическото училище Христо Матовѣ отъ Струга. Въ Шипѣ и въ Скопие съобщихѣ за станалото въ Виница. И единитѣ и другитѣ не скриха вѣвмущението си, че това дѣло е на фрак- ционеритѣ въ София. Тѣ не скриха и опасенията си, че сж това се поставя на тежки изпитания и В. М. О. Р. О., защото преди това окр. комитетѣ въ Скопие имаше положителни сведения отъ до- вѣрено лице на скопския валия Хафѣзѣ паша, че последниятѣ ималѣ донесение за пренесено и скла- дирано оржжие въ нѣкой села до Виница и Шипѣ, за което и бѣхѣ изпратенѣ и уведомихѣ лично Спиро Амповѣ и Мише Развигоровѣ.

Наскоро научихме, че валията Хафѣзѣ паша, е изпратилѣ за Виница довѣрения му полицай Дервишѣ Ефенди сж неограничени права и ин- струкции да открие на всѣка цена авторитѣ сж всички съучастници и ятаци на бандата, да открие и нишкитѣ на В. М. О. Р. О. Дервишѣ Ефенди бѣше взелѣ сж себе си цѣла сюрія ревностни полицаи и заптиета — арнаути, професионални катели. Сжщевременно стана известно че Георги Иванчевѣ се укрилѣ и заминалѣ тайно въ Бѣл- гария, безъ да се обади даже и на жена си. На последната казалѣ, че ще отиде въ Кочани, а отъ тамѣ въ Скопие по тѣрговия. Сж това той бѣше хвърлилѣ сжмнение за изневѣра не само на дру- гаритѣ си отъ ржководното тѣло, а и основателно подозрение на властѣта. Следѣ като последната се бѣ увѣрила, че той не е ходилѣ въ Кочани, нито въ Скопие, веднага арестуваха Иванче Пе- тровѣ и го подложили на мжчително разследване. Това бѣше повлѣкло и арестуването на всички по-видни виничани.

Още сж пристигането си презъ нощѣта Дер- вишѣ разпорежда цѣла дружина аскерѣ да блокира Виница сж околноститѣ ѣ, а при разсжм- ване сж пристѣпили кѣмѣ щателенѣ обискѣ. Про- копали сж и всички сжмнителни мѣста въ дворо- ветѣ и избитѣ за издирване оржжие, ала нищо не бѣха намѣрили. Вѣпрѣки това бѣха арестуваха допълнително и всички по-напредничави младежи, свещеници и учители. Между арестуванитѣ въ ко- чанския затворѣ, освенѣ Йованче Петровѣ — ба- щата на Георги, бѣха: Спиро Амповѣ, Митко Сте- фановѣ — шурия на Георги, Захари Цековѣ и синѣ му Тодорѣ Захариевѣ, свещеникѣ Илия Пауновѣ, Коцанѣ Ханджията, Хр. Клиничаровѣ, свещеникѣ Антимѣ Карановѣ, Спиро Точевѣ, Иванѣ Стоиловѣ, учителя Йорданѣ Червенелековѣ, Василѣ Кли- чарски, Иванѣ Псалта, Пане М. Паликрушевѣ, Ванчо Хаджийски и др. Въ последствие е билѣ докаранѣ отъ Кавадарци и Григорѣ Анастасовѣ, като главенѣ учителѣ въ Виница преди аферата.

Сжщата нощѣ други отдѣления аскерѣ сж обсадили и другитѣ села сж бѣлгарско население: Зѣрновца, Лески, Липецѣ, Блатецѣ, Якимово, Кѣшлата, Драгобраща и Илиево и бѣха аресту- вали всички по-заможни лица, свещеници и учите- ли, които следѣ подлагането имѣ на грозни

разпити, сж били закарани въ Кочани. Въпрѣки че при обискитѣ не бѣ намѣрено нищо компромигирующе, въ кочанския затворъ всички бѣха падложени на еженощни разпити.

Единственъ, който не попадна въ ржцетѣ на Дервишъ — бѣше Ангелъ баба Боженинъ, душата на тайния каналъ и най-дейния членъ въ ржководното тѣло на организацията въ Виница.

По това време той се е случилъ въ с. Илиево за прескладиране доставеното наскоро оржжие. Освенъ ржководителя Спиро Амповъ, никой не е

знаялъ неговото мѣстонахождение. Така той стана и първия нелегаленъ още по-активенъ деецъ на организацията въ този районъ. Като такъвъ той загина геройски на поста си въ сражението презъ 1902 год. въ с. Драгобраща. Но за него читателтъ ще узнае по-нататкъ въ запискитѣ ми, които водихъ като секретаръ на Ревизнонната чета въ Битолския революционенъ оржжгъ подъ войводството на Тома Давидовъ.

(следва)

Хр. Настевъ

Винишката афера. V.

Б. Разширението на аферата въ съседнитѣ околии. Инквизиторътъ Дервишъ-ефенди. Протеститѣ отъ съпруги и майки противъ неговитѣ издевателства. Изкупителнитѣ жертви. Изповѣдъта на Спиро Амповъ.

Скопскиятъ валия Хафъзъ паша недвусмислено бѣше се заканвалъ при нѣколко случая, когато е ставало дума за бунтарството на българското население, че той ще се справи лесно съ тоя „Писъ миллетъ“ и ще унищожи „кѣоктенъ“ — (коренно) комитлъка въ неговия вилаетъ. Подобни сведения имаше и окр. револ. комитетъ въ Скопие отъ *Уста Рамо*, който бѣше довѣрено лице на валията и отъ преподавателя по турски езикъ въ Педагогическото училище *Хасанъ Ефенди*. Такива бѣха донесенията и за даленитѣ инструкции на полиция Дервишъ при изпращането му въ Винаца.

Още неутихнали тревожнитѣ сведения пристигнали въ Скопие за еженощни обиски и масови арести съ нечувани изтезания въ Винаца и околнитѣ села, заговори се за такива съ още по-голѣми размѣри въ Шипъ и Кочани, съ селата отвъдъ Брѣгалница, за открити складове оржжия. Между арестуванитѣ въ Шипъ на първо мѣсто се споменаваха имената на главния учителъ *Петъръ п. Арсовъ* и учителя *Мише Развигоровъ*, а въ Кочани — първенцитѣ *Нако х. Бабашиновъ*, синъ му *Тодоръ Наковъ*, *х. Йованъ* и *Йорданъ Сапунджията*. Дякона-учителъ *Стефанъ Митановъ*, *Петъръ Баба-танинъ*, *Коце Пендовъ*, *Данилъ Дограмаджията*, *Алекс. Бѣлиновъ* — учителъ въ с. Спанчево и др.

Следъ като приключи пълклената си мисия въ Винаца, Дервишъ ефенди се установи съ шаба си — тепачи и мжчители — въ Шипъ, отъ кж-

дето започна да дирижира акцията за унищожаване на революционната организ. и въ всички съседни околии.

Последователно започнаха да се носятъ още по-печални сведения за обиски, арести и пр. въ Св. Николе, Злетово, Лесново, Кратово, Паланка, Царево село, Пехчево, Радовишъ, Кавадарци. Аферата день изъ день се разширяваше въ голѣми размѣри и по селата. Разкритото оржжие и материали придаде и политически характеръ на аферата. Броятъ на арестуванитѣ надмина хиляда души. Всички затвори въ казалийскитѣ центрове бѣха претѣпкани съ затворници. По-виднитѣ отъ тѣхъ бѣха отдѣлени въ специално наети каменни мазета съ изби въ Шипъ, кждето ставаха и изтезанията.

Отъ всѣкъде почнаха да пристигатъ въ Скопие голѣми групи жени и майки на изтезаванитѣ, за да се оплачатъ и протестиратъ предъ валията, българския Митрополитъ и представителитѣ на Великитѣ сили, противъ жестокоститѣ на властѣта. Навсѣкжде тѣ разправяха съ подробности потре-саещи картини отъ мжченията на невинни лица чрезъ пристегане главитѣ съ менгемета, спици подъ ноктитѣ, нагорещени желѣза по слабитѣ части на тѣлото, обесване съ краката на горе и пр. Особено трогателни бѣха разказитѣ на внушителната делегация отъ Винаца, начело съ *Баба Пара Стефанова*, *Анастасия Спиро Ампова*, *Ката Ефтимъ Мицова*, *Риза Нацко Коцева* и др., които, следъ енергичнитѣ протести предъ Хафъзъ Паша,

бъха се явили предъ всички консули въ Скопие, а следъ това и предъ българ. владика.

Понеже валията бѣше се отнесъл доста враждебно и спрямо тѣхъ, като имъ се заканилъ, че ще ги изпрати вързани въ Кочани, ако сами не се върнатъ веднага, сѣщия денъ тѣ отправиха и телеграфно оплакване до Високата порта, съ копие до пълномощнитѣ министри на Великитѣ сили и Българ. Екзархъ въ Цариградъ.

Подобни оплаквания и протести бѣха отправени и отъ другитѣ градове. Следъ тѣзи оплаквания-протести и сериознитѣ постѣпки, направени колективно и по единично отъ дипломатическитѣ представители на Русия, Австро-Унгария и Англия предъ Хафъзъ паша, въ Българ. Митрополия имаше сведение, че по нареждане на Високата порта валията далъ нови инструкции на своя Дервишъ въ Шипъ да приключи по-скоро дѣлото и да остане тамъ до второ нареждане.

Много е слабо перото ми да предамъ картината отъ жестокитѣ и срамни похвати на турската властъ, приложени и къмъ съвсемъ невинни лица. Засегнати бѣха предимно най-състоятелнитѣ, съ умисълъ да бждатъ оскубани парично и съсипани материално. Ограничавамъ се да предамъ само онова, което лично можахъ да узная и да провѣря. Другото могатъ да допълнатъ ония, които непосредствено изпитаха жестокоститѣ въ затворитѣ. А такива има останали живи, нѣкои отъ които има и въ България.

За илюстрация на тираническия произволъ и азиатски скверности надъ арестуванитѣ ще упомена въ кратце само нѣколко факти, които своевременно бѣха дадени официално и въ Скопската Митрополия отъ тогавашния архиерейски намѣстникъ свещено-икономъ *Ефтимъ Чешмеджиевъ* въ Кочани:

Свещ. х. Иванъ Кръстевъ

1. Младиятъ енор. свещеникъ *Иванъ Кръстевъ* отъ с. Лески и учителя църковенъ пѣвецъ *Йорданъ Червенелековъ* въ Винаца, когато сж ги конвоирали пребити за Кочани, при моста на Брѣгалница ги отдѣлили отъ другитѣ въ върбуляка къмъ корията, кждето се влива р. Осойница, и били подложени на скверни содомски изпитания. На попъ *Иванъ* бѣха оскубали брадата, а капата му изтъпкватъ и я хвърлятъ въ рѣката. Изъ пѣтя до Кочани той е подлаганъ на гаври, като му

разпокжсватъ и расото на дрипи. Въ това положение, съ вързани отзадъ рѣце, наедно съ другитѣ затворници, той е преведенъ презъ чаршията и улицата, която води за правителствения домъ на най-големата частъ въ турската махала на Кочани. Българското ниселение го е оплакало и възмутено преглъщало злорадството на струпалитѣ се изъ улицата турци. Презъ нощта въ Кочанския затворъ билъ подложенъ на още по-жестоки изтезания, които сж продължили еженощно цѣла седмица. На подобни изтезания е билъ подложенъ и учителътъ *Йорданъ Червенелековъ*.

Съ приключване на дѣлото и двамата бѣха оправдани и освободени. Попъ *Иванъ*, легаленъ ръководителъ на организацията въ с. Лески, неможейки да понася терзанията, които бѣше изпиталъ, свещеническиятъ санъ му наложи да напусне родното си китно село. По тайния каналъ, наедно съ попадията си тѣ избѣгватъ въ Кюстендилъ, кждето бѣше се подложилъ на по-рационално лѣкуване. Следъ оздравяването му го назначиха за енор. свещеникъ въ с. Църварица, кждето е и сега.

Учителътъ *Йорданъ Д. Червенелековъ* още на следната година почина въ родния му градъ Шипъ, кждето бѣше се прибралъ за лѣкуване. Той бѣше третата изкупителна жертва на тази афера.

2. Стариятъ свещеникъ *Никола Темелковъ* и учителътъ църковенъ пѣвецъ *Тасе Нацовъ* отъ с. Зърновци, когато сж карани вързани за Кочани, при преминаването на Брѣгалница, съ вжже вързали брадата на попа, а другия край на вжжето за опашката на коня на чаушина. За другъ конъ по сѣщия начинъ е билъ превързанъ съ смотано около шията му вжже и учителя *Тасе Нацовъ*. Въ това положение тѣ сж били принудени да газятъ вода до гърди и да минатъ отвъдъ рѣката, а конвоирашитѣ ги заптии вървѣли по моста. Измокрени, при усиленъ ходъ, бити съ камшици и приклади, тѣ били влачени немилостиво до Кочани. На нѣколко пѣти изъ пѣтя сж припаднали въ безсъзнание и ги свестявали съ вода. На влизане въ Кочани отвързали ги отъ опашкитѣ на конетѣ. Огорчениятъ и премаялъ п. *Никола*, обаче, не желалъ да го отвържатъ. „Нека и въ Кочани да ме видятъ всички, па и на Вашия каймаканинъ да му направите кейфа, като ме види въ тоя каяфетъ, че сте уловили и му водите армаганъ най-опасния башъ комита“ — казалъ той на чаушина иронично. За тази му дързостъ всички стоварили дипчицитѣ си върху него. Въмѣсто аманъ старческитѣ му думи прогърмяватъ „удрете кучиня! умрѣлъ конъ отъ стапъ не разбира, чоджукларъ!“. Куршуми, ако иматъ пушкитѣ ви, пукайте, за да се куртулисамъ и азъ отъ васъ и вие отъ мен!“. Съ тѣзи си думи народниятъ мъченикъ поразява и озлобява още повече човѣцитѣ-звѣрове. Съ разкъравани до неузнаваемостъ лица, измокрени, стариятъ п. *Никола* безъ калмавка, съ разпарцалено расо, и разрошена коса и учителътъ *Тасе Нацовъ* сж преведени вързани презъ Кочани и закарани въ затвора. Тамъ ги подлагатъ на нови изтезания.

Като невинни, съ приключаването на дѣлото и двамата бѣха освободени. Попъ *Никола* наскоро почина. Погребанъ бѣ съ почестъ въ родното му живописно с. Зърновци. Единствената дъщеря на

попъ *Никола* — Мария, по мъжъ Гр. Велкова, сега е въ София. Синъ му Владимиръ п. Николовъ, който бѣше свършилъ педагогическото училище въ Скопне, почина гладенъ на улицата въ Кюстендилъ. Следъ *Спиро Амповъ* отъ Виница, той бѣше втората изкупителна жертва отъ изтезанията.

3. *Тодоръ Захариевъ* — по-малкиятъ синъ на *Захари Цековъ* отъ Виница, вследствие изтезанията въ Кочанския затворъ бѣше се умопомрачилъ. Мислейки че се приструва, изтезанията сж продължени докато изпадналъ въ лудостъ. Въпреки това той бѣше изправенъ предъ съда и осъденъ на 15 год., като съучастникъ въ убийството на Кйазимъ. Въ това умствено състояние той остана и следъ осъждането му. Предизвиканата лѣкарска консултация бѣше установила напълно безнадеждното му здравословно положение и даде мнение за помилването му. Нищо не помогна: баща му — богаташъ, бѣше отказалъ да даде предложени откупъ. Наедно съ другитѣ осъдени *Тодоръ* излежаваше накъ занieto си въ „Куршумлиханъ“, и на седмата година почина въ същото умопомрачение.

4. *Петъръ Мюфтиевъ* отъ Шипъ, поради търговскитѣ му връзки въ Виница и Кочани, бѣ арестуванъ всрѣдъ пазара въ Кочани и закаранъ въ Виница. Изъ пѣтя е вързанъ около врата съ въже, което сж прикачили за самара на собствения му конь, върху който е яхналъ единъ отъ конвоиратитѣ го запитиета, а други съ прикладитѣ си сж го заставяли да тича подиръ коня. *П. Мюфтиевъ* бѣше въ напреднала възраст, високъ и съ едро тѣлосложение, поради което и обикновениятъ му ходъ бѣше тежъкъ и бавенъ. За гевезеликъ бѣха го кръстили „тежката гемия“. Неможейки да издържи това положение, падналъ е билъ влаченъ дълго, докато цѣлиятъ окървавенъ преблѣднява до умирање, но го свестяватъ. Въ Виница билъ подложенъ на нови изтезания, за да го оскубятъ. Предаденъ всецѣло на търговията си, той нито се бъркаше, нито се интересувахе отъ никакви обществени и политически работи. Домашнитѣ му бѣха дали петдесетъ лири турски и работата се свърши.

5. *Учителъ Мише Спировъ Развигоровъ* отъ Шипъ бѣше секретаръ — организаторъ на окр. комитетъ въ Шипъ. Следъ жестокитѣ изтезания, на които е билъ подложенъ въ Шипския затворъ, вързанъ като мечка, той бѣше развежданъ по селата въ Шипско, а следъ това въ Виница, Кочани, Св. Николе и пр., за да увещава населението да предаде доброволно оръжието си. Единственъ той бѣше призналъ предъ Дервишъ, че е организиращъ и въоръжавалъ населението, като заявилъ, че взема върху себе си и цѣлата отговорностъ. Осъдиха го на доживотенъ затворъ.

6. *Учителъ Иосифъ Даскаловъ* отъ Кратово, неможейки да понесе повече изтезанията, предпочелъ смъртта. Когато го повели да каже кжде е складирано оръжието и архивата на комитета, при провеждането му презъ „*Радинъ мостъ*“, който свързва скалиститѣ дълбочини на Кратовската рѣка въ града, той се хвърлил отъ моста, но остана живъ и спасенъ. Наедно съ другитѣ и той бѣше осъденъ на доживотенъ затворъ.

7. Видниятъ търговецъ и общественикъ *Спиро Амповъ* отъ Виница, въ продължение на повече отъ три седмици еженощно е подлаганъ на все-

възможни инквизиторски изтезания при разследването му лично отъ Дервишъ въ Кочани. Като не сполучилъ съ заканитѣ си, съ заплашванията и бой съ тояги да го застави да каже кжде е Георги Йованчевъ въ кого сж и кжде сж ограбенитѣ пари отъ Кйазимъ, кои сж съучастницитѣ, кжде е скрито оръжието и пр. Дервишъ заповѣдва да го подложатъ на продължителни немилостиви мъчения и гладъ. Изтезаванъ най-много отъ всички, съ поставяне спици подъ ноктитѣ, горещи яйца подъ мишницитѣ, обесване за краката надъ димъ отъ слама до задушаване, и при вързани ржце — омотани съ яки въжета за шията и краката, е държанъ по цѣли денонощия безъ никаква храна и вода, а най-подиръ съ престѣгане на менгеме дветѣ ржце и рамене до изпращяване гръдния му кошъ, той е билъ същевременно немилостиво шибанъ и ританъ по слабинитѣ до припадане въ несъзнание. На нѣколко пжти е билъ изнасянъ вънъ на носилка за свестяване и отново билъ подлаганъ на други поужасни мъчения.

Поради доста влошеното му положение, по застъпничеството на беледийския и военния лѣкари, той е премѣстенъ въ арестантския болниченъ кахушъ: дълго време въ безсъзнание, понататѣшното му разследване било невъзможно. На жена му бѣха разрешили да го лѣкува на свои срѣдства. Лѣкуването му продължи до приключване на дѣлото. Ведно съ болшинството отъ затворенитѣ и изтезаванитѣ поради невинностъ бѣ освободенъ и той, но уви, въ плачевно здравословно състояние.

Всички усилия на лѣкари и организация, на домашни и близки да спасятъ премазания *Спиро Амповъ*, останаха напразни. Месецъ следъ освобождението му отъ затвора презъ 1898 г. той почина, като първа изкупителна народна жертва по тази афера. Оплаканъ горко, той бѣ погребанъ съ почести при стечение на цѣлото българско население въ Виница.

Съ преждевременната му смъртъ, нѣмайки кой да поеме управлението на магазина и на полскитѣ му имоти, се уби и хубавото бждеще на семейството му. Виница изгуби единъ уважаванъ отъ всички общественикъ и деятель по Църковно-училищното дѣло, а организацията се лиши отъ най-предания ръководителъ отъ основаването ѝ въ този важенъ революционенъ районъ. Като младъ съпругъ, *Спиро* не остави свой наследникъ да довърши дѣлото му. Неговиятъ внукъ *Митко Паневъ Паликрушевъ* отъ единствената му сестра *Левтерка*, бѣше неговъ вдъхновенъ последователъ и достоенъ замѣстникъ въ революционната борба, но и той преждевременно бѣ принуденъ да напусне Виница и неотдавна загина трагично като свидна жертва на Пиянечко.

Не считамъ за отклонение да предамъ въ резюме и последната изповѣдь на *Спиро Амповъ* въ свързка съ аферата, като единъ отъ най-раннитѣ идеални дейци на В. М. О. Р. О. Той бѣше мой кръшелникъ въ революционната организация, затова и всѣкога се отнасяше съ най-големо довърне къмъ менъ по всички организационни тайни. Това ще бжде отъ значение и за онова, което ще узнае читателътъ по-нататѣкъ за освободителното движение въ Виница и следъ аферата.

Спиро Амповъ бѣше, както споменахъ въ

предидущитѣ глави, единъ отъ основателитѣ на първия революц. кръжокъ презъ 1893 г. въ Виница и като ревностенъ организаторъ и ръководителъ остана и до деня на арестуването му. Поради подозрение на близкитѣ му отношения съ избѣгалия въ началото на аферата Георги Йованчевъ, властта бѣше убедена, че отъ него ще може да открие авторитѣ и участницитѣ по обира и убийството на Кйазимъ, затова, именно, бѣха го подложили и на най-продължителни и най-жестоки изтезания. Но всичко той понесе съ рѣдкѣ стоицизъмъ, безъ да се отдаде на изкушения, и стана свидна жертва на освободителното дѣло и умрѣ съ ореола на светъ народенъ мъченикъ.

По съветитѣ на кочанския лѣкаръ и близкитѣ му въ Виница и Кочани, придруженъ отъ жена си той дойде съ фаятонъ въ Скопие за лѣкуване. Разбрахме, че е зле. Подложенъ на медицинска консултация отъ най-добритѣ лѣкари въ Скопие при участието и на екзархийския училищенъ лѣкаръ Д-ръ Хр. Димитровъ отъ Шипъ, въ продължение на две седмици той бѣше подъ ежедневнитѣ грижи и старания на трима лѣкари, ала напраздно. Констатирано бѣше, че е сдобенъ грѣдния му кошъ. Поради честото кървоизлияние не можеше да възприема редовно никакви вътрешни лѣкарства нито храна. По съветитѣ на д-ръ Хр. Димитровъ, болниятъ Спиро биде занесенъ за пълно успокояване въ Виница, като му се предписаха и нуждитѣ лѣкарства, добра храна и денонощни компреси по набититѣ части на тѣлото, главно гърдитѣ. Следъ две седмици, обаче, получи се съобщение, че е починалъ.

При интимнитѣ разговори, които имахъ съ него въ връзка съ ареститѣ и авторитѣ на обира и убийствата въ Виница, за обискитѣ съ разкритото оръжие и на въпроситѣ, които конкретно му зададохъ относно държането на арестуванитѣ при изтезанието имъ и пр., съ голѣма въздишка той ми каза следното: „И азъ научихъ, че имало открити складове съ оръжие, но кжде именно и колко, отъ кого и какъ, нищо положително не зная, защото при разследването държаха ни отдѣлно единъ отъ други. Всичко ще се узнае само въ сѣда при разглеждането на дѣлото. Всичко друго казано ще бѣде прибързано.

Когато го запитахъ по сериозно, кои сж убедителнитѣ му основания, че обирачитѣ на Кйазимъ не могатъ да бждатъ чужди лица безъ знанието на Георги Йованчевъ и участието на Ал. Чакъровъ, болниятъ Спиро не можа да остане равнодушенъ. Подъ давление на голѣма тѣга въ душата му и съ едно видимо прискърбие и вълнение, които го душеха, той се видѣ предизвиканъ да заговори и ми изповѣда дословно следното: „Георги Йованчева никой не познава така добре, както азъ го познавамъ още отъ детинството ми. Той е упоритъ и подълъ. Незамѣнимъ бѣше въ организационнитѣ работи, когато се заемаше за тѣхъ. Когато му се възложеше каквато и да било работа, той бѣше неустрашимъ и решителенъ. Но и човѣшкитѣ му слабости сж голѣми: той е безхарактеренъ и е доста алченъ.

„Ал. Чакъровъ — продължи той — съ офицерската си униформа при тайната имъ среща презъ 1895 год., а следъ това и съ нѣколкото писма, които бѣше му пратилъ отъ Кюстендилъ и София, бѣше разбъркалъ акъла на Георги. Въ битността му учителъ въ Виница Чакъровъ бѣше схваналъ добре неговитѣ слабости, та не е чудно да го е използвалъ.

„Още презъ 1896 год. на два пѣти Георги Йованчевъ бѣше ми заговорилъ и настояваше да сме организирали залавянето за откупъ на Амдибей въ Чифлика му. Отклонихъ го отъ тази му идея, следъ като му обяснихъ влиянието на Амдибей въ Кочани и какво би последвало следъ залавянето му. Пояснихъ му, че всички въ чифлика му въ с. Якимово сж наши добри членове на организацията и сж доволни въ всѣко отношение, а особено отъ благороднитѣ му обноси и отношения съ тѣхъ. Пари всѣкога можемъ да съберемъ отъ нашитѣ хора при нужда — му казахъ, но добри дейци не се създаватъ лесно, нито се купуватъ съ пари. Той не ми каза, обаче, че за тази работа му е говорилъ Ал. Чакъровъ, както това изповѣда при последното ни съвѣщание въ присѣдствието и на Ангелъ.

„Сжщата година, единъ день Георги ми заговори за лесното отвличане съ сжщата целъ и на Кйазимъ отъ Виница. По сжщитѣ мотиви и съображения дадохъ му да разбере, че трѣбва да се откаже отъ подобни планове, защото за нѣкакви си триста лири, ако се взематъ като откупъ, ще трѣбва да пожертвуваме не само насъ и най-добритѣ ни членове на организацията, но и свободата на тайния каналъ съ оръжието, които струватъ милиони. Мислѣхъ, че съмъ го убедилъ достатъчно въ това, защото не повтори вече да ми говори на подобна тема. Даже и азъ бѣхъ забравилъ тѣзи работи, като ги взехъ за несериозни.

„Още повече почнахъ да се възмущавамъ — продължи Спиро — когато научихъ, че той е уфейкалъ, безъ даже да ми се обади или съобщи поне намѣренията и съображенията за тази си постѣпка. Това не съмъ изповѣдвалъ никому. Добре е да не се повѣрѣва другиму, до като не се види окончателно резултата по аферата. Сетне ще видимъ какво трѣбва да се прави“.

Презъ училищната ваканция на 1898 год. обаче, въ Кочани ме увѣриха, че главниятъ факторъ при обира и убийството въ Виница е билъ *Стефанъ х. Георгиевъ* отъ Кочани, известенъ като професионаленъ разбойникъ — емигрантъ въ Кюстендилъ.

Смъртта го изпревари и Спиро не можа да узнае тази истина, нито последствията отъ аферата въ Виница. Отъ изповѣдъта на Спиро може да сѣди всѣки за действителния образъ на Георги Йованчевъ въ ролята му на професионаленъ плащанъ шпионинъ на скопския валия Хафузъ паша, видно отъ начина на неговото мистериозно легализиране сжщата 1898 г., за което ще говоря по-нататѣкъ.

(Следва)

Хр. Настевъ

Винишката афера. VI.

В. — Двойнитъ присъди и амнистията. Винишка пѣсень. Положението следъ аферата.

Следъ шумнитѣ обиски и арести съ денонощни истезания болшинството отъ задържанитѣ следъ 7 месеченъ затворъ въ „Крушумли ханъ“ бѣха освободени по липса на доказателства. Останалитѣ бѣха сждени: съ углавна и политическа отговорностъ. Тия отъ Винаца бѣха въ първата категория — обвинени като съучастници въ обира и убийството на Кйазимъ, другитѣ въ втората категория — обвинени като политически престѣпници.

За виничани нѣмаше никакви улики за приписванитѣ имъ обвинения. Въпрѣки това, по изричнатъ заповѣдъ на Скопския вилия Хафъзъ паша тѣ бѣха осждени по две съображения: 1) За морално удовлетворение на близкитѣ на жестоко заклания Кйазимъ, — да се уталожи и духа на озлобеното турско население и 2) За да се маскиратъ предъ външния свѣтъ жестокоститѣ, съ които си послужи Дервишъ. Осждени бѣха на 10, 15, 20 год.: Йованче Петровъ, баща на избѣгалия Георги, Митко Стефановъ — шурей на Георги, Тодоръ Захариевъ Цековъ, Иванъ Пауновъ, Василъ Клиначаровъ и Христо Мицовъ отъ Винаца, Стаменъ Чифчията отъ с. Якимово, Миленко Попарата отъ с. Къшлата и Ангелъ Пандура отъ с. Драгобраща. Осждени задочно на доживотенъ затворъ бѣха избѣгалиитѣ Георги Йованчевъ и Ангелъ Баба Боженинъ отъ Винаца.

Понеже присждата бѣше отъ углавенъ характеръ, тѣхъ незасѣгна и никаква амнистия, отъ каквата се възползуваха впоследствие всички отъ втората категория по — литическитѣ престѣпници. Чрезъ една специална мистериозна амнистия, обаче, безъ да ѝ се даде нѣкаква гласностъ, задочно осждениятъ Георги Йованчевъ още същата година се

завърна съ редовенъ паспортъ въ Винаца. Това негово легализиране озадачи всички. Другитѣ излежахъ наказанието си въ „Куршумли ханъ“. Къмъ седмата година бѣха починали въ затвора Тодоръ Захариевъ, Ив. Пауновъ и Миленко Попарата.

Останалитѣ, като политически престѣпници, бѣха осждени отъ специаленъ сждъ (февкала) на доживотенъ затворъ: Мише Спировъ Развигоровъ — учителъ въ Шипъ, Йосифъ Даскаловъ — учителъ въ Кратово, Петъръ п. Арсовъ — главенъ учителъ въ Шипъ, Димитъръ Миразчиевъ — главенъ учителъ въ Паланка, Отецъ Козма — игуменъ въ Лесновския манастиръ, Ангелъ Пандура отъ с. Драгобраща (кочанско), Ангелъ Георгиевъ отъ Кавадарци, Александъръ Бѣличевъ отъ Кочани — учителъ въ с. Спанчево, Данаилъ Дограмджията отъ Кочани и др. Всички бѣха заточени въ Подрумъ-Кале — въ крепостта Будерманъ — гр. Акия, Аданския вилаетъ, но презъ 1902 г. последва обща амнистия и бѣха освободени.

Ясна иллюстрация за трепетнитѣ перипетии и деспотични насилия по тази афера ни даде тогавашниятъ директоръ на педагогическата гимназия въ Скопие Хр. Матовъ отъ Струга въ своето лирично творение „Винишка пѣсень“, тѣженъ избликъ на болезнено развълнувани патриотични чувства, които сж обладавали автора при непосредственото изпитание на създаденото съ аферата положение. Като цененъ споменъ отъ ученичеството ми въ последния курсъ на първия випускъ при Педагогическата гимназия въ Скопие презъ 1897/1898 г., ще я предамъ буквално съ правописа въ оригиналния текстъ. Тя е и единъ сарказъмъ за Султанския абсолютизъмъ по тази афера.

Винишка пѣсенъ

Вишѣ си вишила, Витошо мила,
Вишѣ си вишила до синѣо небо,
Дно си дѣнила, Витошо мила,
Въ Срѣдеца града — наша столнина.

Дѣлѣ ти се падналѣ, Витошо мила,
Колкото труденѣ, толку и славенѣ:
Стожерѣ да бждешѣ, стожерѣ народенѣ
На всеѣ що носи българско име.

Отъ Солунѣ, Охридѣ — нашѣтѣ светини,
До бѣлий Дунавѣ и Черно море,
Дѣ шуми Вардарѣ, Янтра, Марица —
Сичко е твое, твоя е грижа.

Виждашѣ ли, сестро, отъ вишинето
Сѣ очи си мили, сивѣ — соколови,
Виждашѣ ли, що е ей тамѣ задѣ Рила
Вѣ земята бойна на Самуила?

Що гласѣ се чуе, гласѣ непонятенѣ —
Вѣгърѣ ли вѣе, гърмежѣ ли гърми,
Земя ли тѣтне или се тресе,
Или се борие отъ коренѣ корнатѣ?

— Охѣ, братко милий, братко юнако,
Що да ти кажа, какѣ да ти кажа!
Ни гърмежѣ гърми, ни земя тѣтне,
Нито се борие отъ коренѣ корнатѣ.

Тукѣ е до Бога отчаянѣ писъкѣ
Отъ мжки страшни, люти нечути...
Ей тамѣ въ Скопско — Кочани, Малешѣ,
Вѣ Шипѣ, Куманово, вѣ Кратово стрѣмно,

Мало — голѣмо е пропищѣло,
Мало — голѣмо мжко и женско.
Врагѣтѣ е нашѣлѣ моментѣ удобенѣ
Да приповтори стара си пѣсенѣ:

„Пъкленѣ мжки, сѣчѣ за раята,
Водата спие, рая не спие.
Аманѣ, аманѣ вечѣ отъ тѣзѣ гяури,
Учи ги, учи — люде не ставатѣ,

Батакѣ имѣ кажи — Батакѣ забравятѣ,
Ванѣ имѣ примони — не щатѣ да знаятѣ.
Чакай тогава сами да видятѣ,
Какво е нѣщо урокѣ душмански“ —

И нѣ-ти тебе стапие безчетни,
Висенѣ нѣ-ти сѣ глава надолу,
Менгеме, спици, живѣ — жарѣ желѣзо,
Очи настрана, челюсти криви...

— И що ли още, Господи милий!
Витошо мила, говори харно!..
— Я ами лудостѣ, я честѣ семейна!
— Охѣ смъртѣ, кжде си? Ела по-скоро!

Сега ми трѣбвашѣ... сладка, богатка...
Но не, — отплата! Да, да — отплата!
— Така те сакамѣ, братко юнако!
Не отчаяниѣ, ами отплата.

Сълзи — разбирамѣ, — кървави, жежки:
Сърдце е меко, чувства сѣ нѣжни,
Но отчаяниѣ, — туй не разбирамѣ.
Па хай да бѣше преди години,

Кога народѣтѣ дълбокѣ сънѣ спѣше,
Ами и днеска, днеска, когато
Земята — майка? складове ражда:
Пушки, патрони, динамитѣ, бомби,

Днеска, когато смъртѣта е нищо,
А пѣкѣ затвора нищо отъ нищо;
Кога срѣдѣ мжки селякѣ ти казва:
„Удрете врази, аманѣ не викамѣ;

Снага ми страдна вѣ земя ще иде,
Душа ми ядна небо ще виде —
Удрете, удри — туй намѣ остава“.
Когато попа биятѣ, пребиватѣ,

Отъ сждни мжки душа вечѣ бере,
Той пѣкѣ имѣ хули законѣ и вѣра;
А синѣ учителѣ — юнакѣ идеенѣ,
За да покаже йощѣ по-релефно

Какѣ се презира животѣтѣ робски
За скѣпа, милна, сладка свобода:
„Е стига врази, стига“, имѣ казва,
„Архива щете? — елате сѣ мене!“

И ги завежда — кжде сѣ мислишѣ? —
Надѣ карпи страшни, пропасти земни,
Па рипомѣ викне: „живѣй народе!
Часѣтѣ е вражи — бжднина твоя!“.

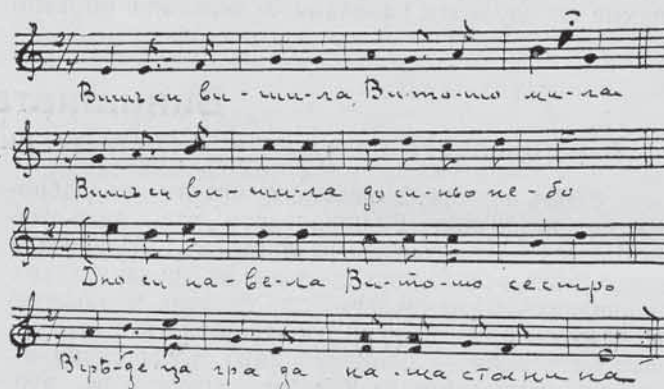
Па рипомѣ рипне вѣ бездна дълбока,
За да отскочи на сто парчета...
— Витошо сестро, що ми приказвашѣ?
— Що е предѣ очи, това приказвамѣ.

Раята клета, рая вечѣ не е:
Калени мжже, калена челядь.
Човѣка презренѣ — униженѣ, смазанѣ,
Сега го нѣма, сега е по-другѣ:

На ржце плюналѣ — човѣкѣ застаналѣ,
Па Богѣ що даде и честѣ юнашка!
Во сѣкой случай отъ стари люде
Едно е знаино, знаино катѣ бѣлѣ день:

Началото е по висше отъ всичко...

Винишка пѣсенъ

Авторѣтѣ ѣ Хр. Матовѣ, като ржков. на окр. комитетѣ вѣ Скопие, бѣше вѣ течение на фактическото положение на аферата, за да прецени всичко и да изрази прочувствено вълненията си вѣ тази си „пѣсенѣ.“

Чрезѣ преписване между ученицитѣ и ученичкитѣ, тя бѣше заучена. Следѣ това бѣше нотирана отъ тогавашния учителѣ по нотно пѣние Ив. Караджовѣ и стана любима пѣсенѣ на всички. Презѣ училищната ваканция, чрезѣ ученицитѣ тя се прѣсна вѣ цѣла Македония и Одринско и сѣ особенѣ патосѣ се пѣше при всички разходки и екскурзии като народенѣ маршѣ.

Тази пѣсенѣ се яви вѣ ржкописѣ, безѣ името на автора ѣ. Ние, по-възрастнитѣ ученици, обаче, по стила и особенитѣ изрази и думи, веднага схванахме, че е негово произведение. И когато единѣ день го позакчихме, че това е негова работа, Матовѣ се подсмѣ тѣнко подѣ мустакѣ па изрече: „Харна ли е ми кажете? Щомѣ е харна, не е важно отъ кого е. Мило ми е да я пѣете!“...

По-голѣми подробности по тази афера могатѣ да дадатѣ ония, които лично изпитаха всичко вѣ затворитѣ.

Дълга, обаче, да изповѣдвамѣ 1. че причинителитѣ на Винишката афера бѣха вѣнш-

ни фактори. Като плодъ на лъжереволуционенъ материализъмъ, тя бѣше и пълно отрицание на устава на В. М. О. Р. О. Акциитъ отъ тоя родъ бѣха професия на вилнеющитъ преди създаването на организацията разбойници, толерирани често и отъ властта, за економическото омаломоощаване на българското население въ Македония и Одринско. Срещу тѣхъ се опълчи първо В. М. О. Р. О., като ги унищожи и населението си отдѣхна и се привърза къмъ своитъ спасители. Да цитирамъ факти, тѣ сж много. Мнозина идеолози, обаче, се заразиа отъ тоя революц. материализъмъ, за да бждемъ свидетели и следъ тази афера на други подобни потресащи и разорителни афери. Достатъчно ще бжде да спомена само за извесната на всички съвременници *Лозенградска афера презъ 1900 год. съ Дръ Керемидчи-Оглу*, която за нещастие преживѣхъ и азъ, като главенъ учителъ и ржковод. на организацията въ Бунаръ-Хисаръ съ една присжда на доживотенъ затворъ.

2. Макарь и да се създадоха преждевременно голѣми сътресения на В. М. О. Р. О. и загрижени терзания на нейнитъ ржководни фактори, идейнитъ устои на българското население къмъ организацията, изобщо, останаха непоколебими. Жертвитъ отъ жестокитъ изтезания и мъчения, проявления стоицизмъ на арестуванитъ и изтезаванитъ, сжденето и осжждането на мнозина отъ тѣхъ засилиха още повече убеждението въ всички за обединение и закрепване позициитъ на организацията за по-нататъшната борба. Мжченицитъ на тази афера освѣтиха още по-ярко моралната стойност на В. М. О. Р. О. Съ това блѣсна предъ външния свѣтъ и предъ самата Султанска властъ могъществото и идеалнитъ устои на организацията.

3. Хафъзъ-пашовата тирания и деспотичната стихия на полиция Дервишъ не можа да пречупи борческото съзнание на българското население. Неговитъ химерични илюзии да унищожи коренно — „Кйоктенъ“ — В. М. О. Р. О., както бѣше се заканилъ при изпращането на своя мандаторъ въ Виница, се изпариа като сапуненъ мѣхуръ. Тираническитъ похвати на Дервишъ още повече засилиха убеждението за невменяемостта на кървавия режимъ, за да се нареди масово съ още по-голѣма вѣра въ редоветъ на В. М. О. Р. О. старо и младо.

4. Виница, най-ценната станция на организацията за препращане оржжие, литература, тайна поща и за превеждане презъ границата дейцитъ, следъ аферата бѣше поставена подъ единъ из-

ключителенъ режимъ и стана седалище на постоянненъ гарнизонъ. По нѣмане специално помѣщение, аскерътъ бѣше разквартируванъ въ по-солиднитъ български кжщи. По тоя начинъ и българското население за най-малки прояви се малтретираше и тормозеше произволно. Понеже осжденитъ бѣха глави на семейства, благосъстоянието и материалното имъ положение се съсипа. Съсипаха се економически и другитъ, защото бѣха имъ изтрѣгнали и последната скжтана пара за откупи при ареститъ, за да не бждатъ малтретирани. Районътъ се лиши отъ своитъ дейни и изпитани ржководители. За възстановяване на тайния каналъ се създадоха голѣми грижи, съ нови осторожни усилия и жертви.

5. Турската власт, безсилна да се справи съ разрастващата В. М. О. Р. О., навсѣкжде почна да си служи съ тероръ и драконовски мѣрки за най-малки подозрения или донесения спрямо българското население. Имайки предвидъ изпитанитъ вече жестокости презъ време на аферата, щомъ нѣкой узнаеше, че се дири отъ полицията, предпочиташе да се укрие. Така се създадоха групи отъ нелегални дейци, които въ последствие се оформиха въ въоржжени бойни чети. Само немощнитъ и слаби да издържатъ суровия четнишки животъ се изпращаха задъ граница. Тѣзи, именно, чети станаха сподвижници на легалнитъ ржководни тѣла въ всѣки районъ, а тамъ кждето нѣмаше подходящи за такива, сами поеха и ржководството на организационната работа въ цѣлия районъ.

6. Съ създаването на така наложенитъ отъ самата властъ бойни чети въ всѣки революционенъ районъ, засили се още повече организаторската дейностъ за масова подготовка и въоръжаване на населението. Но и тукъ намѣсата отъ вънъ създаде своето пакостно влияние за правилния развой на В. М. О. Р. О. — наложиха се неизбѣжни въоржжени стълкновения, които зачестиха навсѣкжде. Съ това се създадоха по селата разни афери, които още повече засилиха кадѣра на бойнитъ чети, а това, именно, наложи и ускоряването на общото възстание на 20 юлий 1903 год.

Изминатото време, което ни дѣли отъ тази злокобна афера, не е достатъчно да заличи въ насъ нито вълненията, нито ужаситъ, нито омразитъ къмъ този тиранически режимъ. Нѣма да се заличатъ и въ поколѣнията надеждитъ за утрешния день ..

Виница след аферата

Нелегалната амнистия на Георги Йованчевъ и пристигането му въ Скопие

Винишката афера пробуди отъ летаргия и най-големия протакъ въ Македония, за да разбере закрепналото съществуване на една тайна революц. организация, и нейната целъ. Създадоха се не малки терзания за господвущето население, наложиха се големи грижи и на властта, принудена да държи винаги на кракъ извънредно големи военни гарнизони и на мѣста, въ които такива нѣмаше. Патраулни отряди денонощно кръстосваха селата, и низамитѣ се задържаха по 5 — 6 години въ казармитѣ, безъ да видятъ домашнитѣ си.

Винишкиятъ районъ бѣше поставенъ подъ особено суровъ режимъ. Самата властъ възбуди охлаждение между българското и турското население, и създаде уплаха и особена предпазливостъ при стопанисване на имотитѣ имъ.

Виница се лиши отъ своитѣ изпитани ръководители, поради което тайниятъ каналъ до границата бѣ прекъснатъ.

Благодарение помощта на видни търговци въ Шипъ и тѣхнитѣ комисионери въ Солунъ, задграничната тайна пощенска служба на революц. организация бѣше уредена образцово чрезъ Австрийската поща. *Андонъ Хр. Пиперевски* и *Панче Мих. Кюлюмовъ* ведно съ експедиторитѣ при ж. п. гара Криволакъ — *Миланъ Джеферовъ* и *Тодоръ К. Гйоновъ* отъ Шипъ, поеха цѣлата работа и отговорностъ за обслужване канала отъ Солунъ до Шипъ и обратно.

Каналътъ презъ Виница, обаче, имаше преимущество въ всѣко отношение, защото, освенъ тайната поща, презъ него се пренасяше оржие, бомби и снаряжения съ товари, а превеждаха се безъ рискъ и всички нелегални дейци, които не можеха да се задържатъ дълго време въ Македония. Всички други канали въ пограничните

райони се указаха трудни за използване, освенъ за изключителни случаи съ локаленъ характеръ. Поради това, именно, държеше се много за възстановяване на всѣка цена канала презъ Венеция (Виница), но яви се друго зло.

Въ началото на юний 1898 г. следъ като бѣ приключенъ процеса по Винишката афера, бѣше се завърналъ избѣгалиятъ по сжщата афера Георги Йованчевъ, който, както по-преди споменахъ, бѣ задочно осъденъ на доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ. Негласното му амнистиране постави въ недоумѣние всички.

Кой бѣше Георги Йованчевъ?

Като ученикъ презъ 1897/98 учебна год. въ Скопското Педагог. училище, когато бѣхме заласани съ зрѣлостнитѣ изпити за завършенъ курсъ, при менъ внезапно дойде изконтентъ Георги Йованчевъ. Явяването му ме доста изненада. Помислихъ, че като нелегаленъ е дошълъ съ нѣкаква мисия, и побързахъ да го усамотя въ трапезарията. Той схвана това и захиленъ ми заговори:

— Амнистранъ съмъ. Идвамъ отъ София съ редовенъ паспортъ. Нося и специално писмо отъ Турския консулъ въ София, съ което трѣбва да се явя лично предъ Скопския валия. Отъ гарата се упжтихъ право при тебъ. Другъ близъкъ нѣмамъ въ Скопие, гдето да се съветвамъ какъ да постѣя. Ако можешъ, уреди ми една среща на саме съ нѣкои отъ ръководното тѣло на комитета въ Скопие!..

— Нѣмамъ яко вѣра въ тѣзи поганци! Страхувамъ се да не би да ми скроятъ нѣкой кюляфъ...! Още като минахъ границата съ влака при Зибевче, обзе ме голѣмъ страхъ и почнахъ да се озъртамъ: дали не попаднахъ въ турския капанъ и щомъ

отида въ Кочани да ме подложатъ на разследване и да ме джендемосатъ безследно...

Слушахъ го съ внимание, но повече наблюдавахъ всѣко негово движение и израженията на лицето му. Отъ думитѣ му всѣки би се убедилъ, че той е въ борба съ съвестта си и намислихъ да си послужа съ една младежка „хитрина“, за да го изпитамъ — и сполучихъ.

Убедихъ го да отворимъ писмото до Хафъзъ Паша, за да узнаемъ съдържанието му и да изведемъ заключението. Следъ малки колебания Георги извади отъ джоба си подпечатанъ съ официална бланка пликъ отъ турската легация въ София, адресиранъ до Косовския валия въ Скопие. Както му е редътъ, отворихме грижливо плика, извадихме писмото и го прочетохме.

Писмото бѣше кратко: уведомяваше се валията, че по предписание отъ Високата Порта съ султанско ираде е отмѣнена присждата по отношения на Георги Йованчевъ Петровъ и че сжция е свободенъ да се завърне и възстанови на постоянно мѣстожителство при домашнитѣ си въ Виница. Въ писмото най-подиръ бѣше прибавено: „Ако приносительтъ пожелае, административнитѣ власти въ Кочани да му даватъ пълно съдействие“.

За менъ стана ясно, че амнистирането не е безъ конкретно поети ангажменти предъ турската власт. Осланяйки се, обаче, на близкитѣ ми отношения съ Георги и на декларацията му, че ималъ пълно довѣрие въ менъ, опитахъ се да му възвърна вѣрата въ бждащето на В. М. О. Р. О. и да не се явява при Хафъзъ Паша, защото скоро ще последва амнистия за всички по Винишката афера. Предложихъ му даже и услугата си да направя всичко възможно за укриването му въ Скопие или другаде, за да се завърне по каналенъ редъ обратно въ България.

Смущението си Г. Йов. не можа да укрие: той побърза да ме увѣри, че освенъ една формална декларация, която далъ на турския консулъ въ София, че се отказва въ бждаще отъ всѣкакви комитетски работи, никакви задължения не е поелъ, нито му били предлагани, нито искани. „Моята целъ, каза Георги, е да работя за освобождението отъ затвора на виничани, като невинни по аферата. Тѣхното стоене въ „Куршумли-ханъ“, наедно съ баща ми и шура ми много ме измъчва и трѣбва всички да заработимъ сериозно за по-скорошното имъ освобождение. Надѣвамъ се да успѣемъ, защото всички сж убедени вече, че никой отъ тѣхъ не е виновенъ и незнае абсолютно нищо за обира на Кйазимъ“.

Обяснихъ му, че сж взети вече мѣрки за обща амнистия на всички осждени по Винишката афера, че една подобна постѣпка отъ негова страна само за виничани ще бжде не само егистична, но и доста нетактична и, че по този начинъ ще се даде само по-голямъ козъ на властята да изключи виничани отъ списъка за общата амнистия, както и стана.

— Моитѣ сведения сж, казахъ му азъ, че турцитѣ сж особено озлобени къмъ тебъ, понеже те мислятъ и таксуватъ като организаторъ и участникъ въ обира и убийството на Кйазимъ. Нѣма да ти простятъ преди всичко неговитѣ роднини и особено доверитѣ му отъ с. Градецъ. Добре е да обмислишъ по-добре всичко това

преди да вземешъ окончателно решение за легализирането ти.

Говорихъ му доста, за да го убедя да не отива въ Виница, преди да се издействува обща амнистия. Нищо, обаче, не помогна. Въ края той отново настояваше да му устроя среща съ нѣкои отъ ржков. тѣло на окр. комитетъ въ Скопие, понеже ималъ да имъ съобщи и нѣкои повѣрителни работи отъ София. Опитахъ се да го отклоня отъ желанието да се среща съ други, като подчертахъ, че никой другъ не познава и не знае по-добре отъ насъ двамата положението въ Виница, че скопiani не знаятъ нищо, защото сж далече отъ Виница, която не спада въ тѣхния районъ. Понеже Георги все настояваше за среща, заявихъ му, не само че не зная кой е ржководителъ въ Скопие, но още че съмъ ученикъ, а на ученицитѣ е забранено да излизатъ отъ пансиона, камо ли да се срещатъ съ когото и да било, за да приказватъ за подобни работи. „Невиждашъ ли — на външната врата стои винаги гавазинъ, който не позволява никому да излиза безъ специално разрешение“.

Раздѣлихъ се, за да се срещнемъ на другия денъ пакъ. Веднага намѣрихъ образцовия учителъ при Педагог. училище Дионисъ Кандиларовъ отъ Кукушъ, който бѣше членъ-секретаръ въ окр. революционенъ комитетъ въ Скопие, и му съобщихъ за пристигналия Г. Йов. и за разговора ми съ него. Той бѣше съобщилъ това на Хр. Матовъ, председателя на окр. комитетъ, и на другия денъ ми съобщи, че считали безполезно да се срещнатъ съ Г. Йов. — Ако можешъ да го убедишъ да си отиде обратно въ България — това ще бжде най-добре и за него и за насъ. Ние преценихме, че отиването му въ Виница е доста подозрително. Добре е да не му се довѣрjавашъ повече. Ако бѣше му възложено да ни съобщава нѣкои повѣрителни работи, — щѣха да му дадатъ писмо — каза ми Г. Кандиларовъ.

Г. Й. пакъ дойде въ пансиона. Още отъ първитѣ му думи схванахъ, че презъ нощта не е спалъ спокойно. Опитахъ се да използвамъ настѣпилото въ него смущение:

— Когато всички въ Виница сж още подъ мрачното настроение отъ жестокоститѣ на турската властъ презъ време на аферата, когато баща ти и всички по-добри твои съселjани и близки сж въ затвора, а на освободенитѣ още зяятъ ранитѣ отъ изтезанията, твоето явяване тамъ ще се претълкува зле и ще се посрещне съ голѣма неприязнь отъ всички добри членове на организацията. Още по-мжчно е това за единъ до-вчерашенъ тѣхенъ ржководителъ и основателъ на революц. комитетъ. Обмисли добре всичко това и тогава решавай!...

Георги като оживенъ заговори:

— Взелъ съмъ всичко въ съображение. Нашитѣ турци сж баалами. Щомъ имамъ покровителството на Хафъзъ-паша и на каймакмина въ Кочани, всички ще ми ставатъ на крака. Щомъ можахъ да заблудя консула въ София да ми издействува амнистия, съ нашитѣ аги по-лесно ще се справя!.. А съ моитѣ виничани още по-добре ще се разберемъ! Въпрѣки декларацията, която дадохъ на Турския консулъ, първата ми работа ще бжде да организирамъ канала презъ границата и всѣки ще дойде на мѣстото си, както бѣ до

аферата. Но всичко това искамъ да остане само между насъ двамата. Цѣла нощъ мислихъ все върху това и решихъ да се явя днесъ при Хафъзъ-паша, за да му предамъ писмото, пъкъ каквото Богъ ми даде!..

Заприказвахме на други теми. Много ловко той отклоняваше да говори за обира на Кйазимъ. „Както задигнаха паритѣ му, така ги и олупаха!.. По добре да не говоримъ сега нищо по тази работа!..“

На другия день ми се похвали, че Хафъзъ-паша го приелъ много ласкаво и че ходилъ въ затвора „Куршумли-ханъ“, кждето говорилъ на-саме съ баща си, съ шурей си и пр.

Тоя день Г. Йов. замина съ файтонъ за Ко-

чани, придруженъ отъ заптие, а отъ тамъ — въ Виница. Съобщихъ всичко на Дионисъ Кандиларовъ, а той на другаритѣ си, които бѣха одобрили държането ми.

Това бѣ първия фокусъ на Г. Й. въ Скопие, за да забие по-здраво пъкленитѣ си пипала чрезъ менъ въ по-първитѣ фактори на В. М. О. Р. О. и вънъ отъ Виница. Тази му измѣнническа роль съставлява единъ изключителенъ черенъ епизодъ въ освободителното ни движение. Това трѣбва да се знае отъ поколѣнията. Затова ще изнеса нѣкои подробности за създаденитѣ сътресения въ Винишкия районъ отъ тоя колкото уменъ толкова и глупавъ шпионинъ въ Виница.

Хр. Настевъ

I-вия випускъ на Скопското българско мъжко педагогическо училище

До 1895 г. въ Скопие имаше непълни мъжка и девическа българ. гимназии съ IV класъ. Презъ учебната 1895—1896 г., обаче, съ цель да се създаде кадъръ за редовни народни учители въ Македония и Одринско, мъжката непълна гимназия

биде преименувана „Скопско българско мъжко трикласно и педагогическо училище“, което продължи съществуването си до злокобната между-съюзническа и обща войни.

Поради своето предназначение и цель, въ

първия новооткрит педагог. курсъ се приеха и постъпиха предимно основни учители въ селата, които бѣха свършили съ добъръ успѣхъ най-малко III прогимназиаленъ класъ и съ добра репутация. Единъ отъ тѣхъ бѣхъ и азъ, като учителъ въ с. Лески (кочанско). Приети бѣха и отъ свършилѣ IV и V гимназиални класове въ Скопие и Солунъ, които предпочетоха педагогическото предъ общото сръдно образование.

На 21 юний — недѣлята преди Петровденъ, 1898 г., при особено тържественъ годишенъ актъ, скопското педагогическо училище пусна първия випускъ, състоящъ се отъ 51 надеждни младежи отъ всички краища на Македония и Одринско.

Въ този годишенъ училищенъ актъ имаше нѣщо възвишено и затрогващо, не само поради блѣскавото изпълнение на програмата, въ обстановка и успѣха, но и като една завидна манифестация на възвишения духовенъ и културенъ подемъ на св. Екзархия и българщината въ Македония. Този актъ остана паметенъ, като първи по рода си въ Скопие. Освенъ цѣлото българ. гражданство и духовенство, начело съ мастития Скопско-Стойбийски митрополитъ *Синесий*, на акта присъствуваха и поканени официални лица, начело съ Моавина (помощника) на косовския валия *Панцуровъ* съ вилаетския Моарифъ-мюдюри (училищенъ инспекторъ), търговския агентъ на България Дим. Ризовъ, консулитъ на Русия, Австро-Унгария, Англия, Италия, Франция и др. Обширниятъ училищенъ дворъ, при специално декорирано опнати тенти, бѣше препълненъ.

Между свършилѣтъ випуска бѣхъ и азъ. Съзнанието за предстоящата дейность като учители, възпитатели и будители въ родината ни бѣше достатъчно назрѣло въ всѣки единъ отъ випускниците. Винишката афера презъ сжщата учебна година пробуди и разпали борческото родолюбиво чувство и въ най-заспали българинъ. Тази афера съ размѣритъ си сама по себе си бѣше освѣтила достатъчно нашия пжтъ и ни внуши какво ни предстои, като бждещи нар. учители. Всѣки се опомни и се ободри отъ примѣра и заветитъ на българ. народни будители въ миналото, които успѣшно сж превъзможвали пречкитъ и изпитанията изъ пжта на народния ни устремъ.

При това, именно, съзнание, випускниците се понесоха и прѣснаха съ младежкия си вихренъ полетъ, съ пълно упование и вѣра да изпълнятъ достойно своя дългъ, за да оправдаятъ и надеждата за реализиране народността ни копнежъ, завещанъ ни въ борбитъ на прадѣдитъ ни.

Само нѣколкомина се проявиха малодушни и мзмѣниха на своя дългъ. Хитреци: подъ предлогъ, че ще продължатъ образованието си, заминаха въ България и не се завърнаха. А родината ни тъкмо тогава се нуждасе отъ тѣхъ — подготвени бѣха съ голѣми материални жертви за народни учители. Всички останали веднага депозираха заявления за учителски мѣста и бѣха назначени за учебн. 1898—1899 г., като редовни основни и прогимназиални учители въ Македония и Одринско. Мнозина отъ тѣхъ се проявиха като добри пионери въ освободителното ни движение и въ борбата съ престъпната чужда пропаганда. Едни се издигнаха като образцови учители, а други, добри администратори, като главни учители, трети като активни дейци и ръководители въ редовитъ на В. М. О. Р. О. Следъ

хуриета 1908 г. миозина се проявиха и като добри общественици въ Българ. конституционни клубове, а така сжщо и като деятели при основаването на „Българската Матица“ въ Цариградъ, при създаване любителски театрални трупи и др. народополезни начинания. Следъ войнитъ, като изгнаници отъ роднитъ имъ мѣста, нѣкои заеха отговорни служби и въ свободна България. Едни умрѣха достойно на поста си, а други уцѣлѣха, за да изживѣятъ и тжгитъ и краха на усилията си следъ погрома отъ дветъ войни, а следъ това и падението обхванало емиграцията въ братоубийственитъ мятежи въ България.

За свършилѣтъ випускници не малко се интересуваше и В. М. О. Р. О. На ония отъ тѣхъ, за които окр. комитетъ въ Скопие имаше данни, че сж повѣрени въ дѣлото, или бѣха препоръчани, като безспорно надеждени за по-активна дейность, бѣха имъ предложени подходящи учителски мѣста, за да встѣпятъ като легални ръководители или организатори, като членове въ мѣстнитъ революц. комитети. Така именно, постъпиха и лично съ мене:

Още на следния день следъ акта, когато трѣбваше да напусна пансиона и да отпътувамъ при домашнитъ си въ Шипъ, бѣхъ извиканъ отъ Дионисъ Кандиларовъ и Хр. Матовъ, които повѣрително ми съобщиха, че по настояване отъ окр. комитетъ въ Шипъ решили назначаването ми главенъ учителъ въ Винаца и ръководителъ на Винашкия революц. районъ. Тѣ поискаха съгласието ми, за да направятъ необходимитъ постъпки предъ св. Митрополия за назначение.

— Нашето желание е — каза Матовъ — да отидешъ направо въ Винаца и тамъ да прекарашъ ваканцията, както си прекарвалъ и други години на гости въ при сестра ти. Ние ще наредимъ тамъ да получишъ и официално назначение. Нѣма да подавашъ за тази работа никакво заявление до никого. Но, разбира се — прибави той — това не трѣбва да знае никой другъ, преди да получишъ назначението си по официаленъ редъ!..

Намѣси се и Д. Кандиларовъ, който, обръщайки се къмъ менъ, каза: „Твоето отиване направо въ Винаца е необходимо. Трѣбва да се използва училищн. ваканция като най-удобно време, за да може да се възобнови обязательно канала за тайната поща до Кюстендилъ и обратно. Антонъ Тошевъ нищо неможа да направи и нѣма да бжде идната година въ Винаца“.

— Вие — прибави Кандиларовъ — познавате добре не само Винашкия районъ, но и останалитъ незасегнати отъ аферата по-добри членове на организацията, та ще можете по-лесно да се справите и съ всички ограничения отъ страна на властта за уреждане и възбновяване редовно функциитъ на презграничния каналъ за вътрешността.

— И други по-важни причини има, които налагатъ твоето отиване и оставане въ Винаца — обади се повторно Матовъ. Завръщането тамъ на Георги Иованчевъ ми се чини, че не е за харно и мощне за вѣрване, както преди аферата. Трѣбва внимание и по-голѣма съобразителность, за да се изпита въ всѣко отношение и ако може нѣкакъ де му се повлияе, ако има намѣрение и желание да работи, но искрено. А ти, дипъ-добре му знаешъ гждеда и слабоститъ, та ще можешъ и най-

добре да го привлечеш и респектирашъ, като се справишъ за всичко съ него.

При тѣзи мотиви азъ дадохъ съгласието си, но едновременно заявихъ, че е необходимо при това положение да имамъ още единъ другаръ отъ свършавшитъ, на когото да мога да разчитамъ въ всѣко отношение: следъ аферата само на женитъ може да се разчита, но тѣхната работа ще бѣде ограничена. Като подходящъ другаръ, който трѣбва да бѣде назначенъ учителъ отъ свършавшитъ, посочихъ *Григоръ Димитровъ* отъ Винаца. Той не само че познава района и населението, но като мѣстенъ жителъ нѣма да бѣде обектъ на подозрения и преследвания безъ причини отъ административната и военна власти въ Винаца.

Това мое искане биде възприето и се изпълни. Григоръ бѣ уведоменъ и замина презъ Кочани за Винаца. Сжция день отпътувахъ и азъ презъ Велесъ за Шипъ, където престояхъ само четири дни, за да се видя съ домашнитъ ми и да се срещна за инструкция съ ръководителя на окръжния комитетъ въ Шипъ, къмъ който се числѣше и Винашкия районъ. Следъ това заминахъ въ Винаца, като гостенинъ на сестра ми Анастасия Спиро Ампова, при която останахъ и презъ учебн. 1898/1899 год. като глав. учителъ.

Първия випускъ на Бълг. педагог. училище въ Скопие презъ учебн. 1897/98 г. завършиха 51 ученика.

Учителски съставъ: 1. Христо Матовъ отъ Струга — директоръ и преподавателъ по литература. 2. Дяконъ Неофитъ отъ Охридъ — преподав. по църк. история. 3. Димитъръ Павловъ отъ Шипъ — преподав. по фр. езикъ и псалтика. 4. Панайотъ Мановъ отъ Шипъ — препод. по естеств. науки. 5. Д-ръ Хр. Димитровъ отъ Шипъ — лѣкарь въ пансиона и преподав. по хигиена. 6. Атанасъ Михайловъ отъ с. Бобища (Костурско) — преподав. по психология и практика и надзир. въ пансиона. 7. Сребренъ п. Петровъ отъ с. Екши-су (Леринско) — преподав. по литература. 8. Евтимъ Наконъ отъ Кочани — препод. по математика и надзир. въ пансиона. 9. Хасанъ Ефенди — Скопие — преподав. по турски езикъ. 10. Тодоръ Паскалевъ отъ Старчища (Неврокопско) — преподав. по история и пол. економия. 11. Павелъ Ковачевъ отъ Свиленградъ — преп. по педагогия и надзир. въ пансиона. 12. Иванъ Караджовъ отъ Свиленградъ — преп. по нотнo пѣние и рисуване, Всичко 12 учители.

Ученици: 1. Костадинъ Кипровъ отъ гр. Мехомия — Разлогъ. 2. Илия Крантевъ отъ с. Скребатно — Неврокопско. 3. Иванъ Алексиевъ отъ гр. Дебъръ. 4. Христо Настевъ отъ гр. Шипъ. 5. Михаилъ Лазаровъ отъ с. Лобаница — Костурско. 6. Михаилъ х. Петровъ отъ с. Якоруда — Разложко. 7. Атанасъ п. Георгиевъ отъ с. Блатецъ — Кочанско. 8. Зафиръ Тасевъ отъ с. Долно-Трогерци — Шипско. 9. Андрей Н. Кожухаровъ отъ Скопие. 10. Сава Недѣлковъ отъ Тетовско. 11. Спиро Кръстевъ отъ гр. Тетово. 12. Алекси п. Нацевъ отъ с. Нѣманици — Шипско. 13. Петъръ Курдовъ отъ гр. Свиленградъ. 14. Стефанъ п. Филиповъ отъ с. Якоруда — Разложко. 15. Филипъ Маноловъ отъ с. Емборе — Кайлярско. 16. Наумъ Доревъ отъ гр. Ресенъ. 17. Захари Новевъ отъ с. Баница — Гостиварско. 18. Трайчо Гочевъ отъ с. Ораовецъ — Велешко. 19. Тодоръ Пейковъ отъ гр. Велесъ. 20. Кирилъ Стояновъ отъ с. Маврово — Гостиварско. 21. Славеко Манчовъ отъ гр. Велесъ. 22. Димитъръ Атанасовъ отъ гр. Т. Пазарджикъ. 23. Стоянъ Филиповъ отъ с. Старчища — Неврокопско. 24. Никола Костадиновъ отъ гр. Кюстендилъ. 25. Захари Дойчиновъ отъ гр. Скопие. 26. Климентъ Хаджовъ отъ гр. Струга. 27. Тома п. Григоровъ отъ гр. Гостиваръ. 28. М. Мицковъ отъ с. св. Николе — Шипско. 29. Алексиевъ. 30. Стойче Зафировъ отъ с. св. Николе — Шипско. 31. Антонъ Михайловъ отъ гр. Шипъ. 32. Миланъ отъ Трънско. 33. Благой Даневъ Пуздерилевъ отъ гр. Шипъ. 34. Иванъ Зафировъ Чучковъ отъ Шипско Ново-село. 35. Игнатъ Моневъ Мангърровъ отъ гр. Кратово. 36. Тодоръ х. Ивановъ отъ гр. Скопие. 37. Мане Мишевъ Пилатовъ отъ гр. Шипъ. 38. Георги Батировъ отъ Неврокопско. 39. Трайчо Благоевъ отъ с. Владимирово — Малешевско. 40. Никола Младеновъ отъ гр. Паланка. 41. Григоръ Димитровъ отъ с. Винаца — Кочанско. 42. Пене Петревъ Младчевъ отъ гр. Шипъ. 43. Петъръ Дяковъ отъ гр. Велесъ. 44. Миланъ Коцевъ Добутовъ отъ гр. Шипъ. 45. Трайчо Китановъ отъ гр. Гостиваръ. 46. Иванъ Трайковъ отъ гр. Куманово. 47. Василь Георгиевъ отъ гр. Куманово. 48. Спиро Стефановъ отъ гр. Скопие. 49. Тодоръ Александровъ отъ Шипско Ново-село. 50. Кръсте Митевъ отъ гр. Гостиваръ. 51. Стефанъ п. Костадиновъ отъ гр. Паланка.

Хр. Настевъ

Изъ запискитъ ми по освобод. движение въ Винаца.

Въ Винаца

Съгласно даденитѣ ми повѣрителни инструкции отъ Хр. Матовъ и Кандиларовъ, като ржков. на окр. комитетъ въ Скопие, първата ми работа преди да отпътувамъ за Винаца, бѣше да се срещна съ ржководителитѣ на окр. комитетъ въ Шипъ, къмъ който се числеше и винишкия районъ. Следъ винишката афера, която чувствително засегна и и шипския районъ, ржководителъ на революц. окржгъ въ Шипъ бѣше останалъ *Тодоръ Лазаровъ*, — другаритѣ му Мише Развигоровъ и Петъръ п. Арсовъ, членове въ окр. комитетъ, поради разкритото оржжие въ селата Горни Балванъ и Доляни презъ аферата, бѣха осждени и заточени въ Подрумъ-кале. Съ Т. Лазаровъ имахъ първата довѣрителна конференция по предстоящата работа въ Винаца. Въ втората ни среща той ми повѣри ключа на шифъра съ задграничното представителство на В. М. О. Р. О. въ София и псевдонимитѣ на ржководнитѣ лица и мѣста. Сжщевременно той ме запозна и съ разнитѣ невидими мастила, като ми обясни тѣхното проявление при дешифриране на тайната кореспонденция.

Тодоръ Лазаровъ бѣ отъ видното семейство Хаджи Димитриеви въ Шипъ. Шипяни го наричаха *Тодоръ Хаджидимитриеви*. Свършилъ VI класъ на бълг. гимназия въ Солунъ, той стана прогимназияленъ учителъ въ Шипъ. По това време и азъ бѣхъ неговъ ученикъ. На следующата година напусна учителството и се отдаде на търговия. Като учител, той остави добри спомени съ дарованията си по рисуване, а особено по нотна пѣние: организира и уреди отличенъ смѣсенъ пѣвчески и църковенъ хоръ, чийто незамѣнимъ диригентъ бѣше той. Но и като търговецъ той стана виденъ деецъ въ Шипъ. Наедно съ най-стария му братъ, Арсо, тѣ имаха най-добрия и уреденъ магазинъ на манифактурни стоки, съ голѣма известностъ на фамилиното имъ име „Хаджи-Димитриеви“. Презъ свободното си време той винаги четѣше и изпъкна като най-интелигентна личностъ въ Шипъ. Съ солиднитѣ си обширни познания и разбирания, той се прояви и издигна и като добъръ общественикъ, незамѣнимъ приятенъ събеседникъ и добъръ другаръ въ всѣко отношение. Не бѣше жененъ, нито се ожени. А той бѣше и хубавецътъ на Шипъ: високъ на ръстъ, съ силни сини очи и разкошна жълта брада, върху която тоалетнитѣ му взискателни грижи бѣха впечатлителни за всички и съставляваха рѣдко съчетание въ стройната му външностъ, държане и обноски. Макаръ и младъ, като отличие, бѣха го кръстили „*Брадата*“. Така го именуваха всички,

когато въ приказки трѣбваше да се спомене името му, а турцитѣ го наричаха „*Сарж-сакали*“,

Осванъ френски, Тодоръ владѣеше „фарси“ (отлично) и турския литературенъ езикъ — по-добре даже и отъ висшитѣ турски чиновници. Поради това той се ползуваше съ уважение и между турското население. Тѣзи му качества, обаче, ни най-малко не го възгордѣха: винаги скромненъ и въздържанъ, безъ претенции да се налага и изпъква въ общественитѣ работи, той бѣше търсенъ и не избѣгваше да бжде въ услугитѣ на всѣкого, а особено въ народополезнитѣ работи, когато му се наложеше това.

Тодоръ Лазаровъ

Въ Винаца. Тя не бѣше нова за менъ. Презъ всички училищни ваканции лѣтувахъ като гостенинъ при зета ми. Тази ваканция, обаче, не бѣше както до винишката афера. Последната явно бѣ наложила печалното отражение върху благосъстоянието и живота на бълг. население. Въ по-виднитѣ семейства, които съ жизнерадостното си и приветливо гостоприемство правѣха честъ на Винаца, бѣха останали женитѣ съ невръстнитѣ имъ деца и старитѣ, които мжчно се справяха съ трудноститѣ за навременно и рационално стопянисване и използване на полскитѣ си имоти, а особено тия презъ сезона на оризената култура, която изисква по-голѣми и специални грижи. Сестра ми, въ чието

семейство преди аферата всѣки намираше охолно гостоприемство, сварихъ осиротѣла вдовица. Магазинътъ имъ, който бѣше първи въ Веница, бѣше затворенъ, а полскитѣ имъ имоти повече отъ половината бѣха необработени. Никоу безъ предварително полицейско разрешение не се позволяваше да отива по полето, а презъ нощитѣ — да не излизатъ и отъ кѣшитѣ имъ. Само въ вторникъ вечерта и срѣда, поради голѣмия оживенъ седмиченъ пазаръ който ставаше, властѣта не можеше да приложи строгитѣ си полицейски ограничения къмъ бѣлг. население.

Вѣпрѣки всичко, констатирахъ, че духътъ и копнежътъ за правда, не само че бѣше запазенъ, но още повече закрепналъ и закаленъ отъ аферата. Веничанки, колкото и изтерзани презъ време на обискитѣ на Дервиша, който е обѣрналъ наопаки всичко скѣтано по домоветѣ имъ, колкото и ужасени при мѣчителнитѣ изтезания на мѣжетѣ и синоветѣ имъ, не бѣха се подали на никакви изкушения и слабости. И само поради тѣхното съзнание, въ Веница не бѣше открита и предадена нито една пушка или патронъ. А такива е имало въ много семейства, които бѣха ги запазили и следъ приключването на дѣлото по аферата. Като посвѣтени въ дѣлото, женитѣ въ най-критичнитѣ моменти сѣ могли да укрятъ или прикриятъ на по-сигурно мѣсто всичко компрометирующе. Нѣщо повече. Когато мѣжетѣ имъ сѣ били влачени и изтезавани по затворитѣ, женитѣ за по-сигурно сѣ преукивали на друго мѣсто орѣжието имъ, за да не го знае никой кѣде е, въ случай, че бѣдатъ издадени или изпаднатъ въ слабости при изтезанията.

Въ подкрепа на горното, достатѣчно е да спомена следния фактъ, който направи силно впечатление и стресна още повече турцитѣ въ Веница:

Турцитѣ бѣха преубедени, че презъ аферата тѣхния тепачъ — Дервишъ разкри всички складове, прибра цѣлото орѣжие и унищожѣ комитетата. (Съ идването ми въ Веница научихъ, че въ венишкия районъ презъ аферата въ село Драгобраща били открити складирани въ имението на Ангелъ Пандура седемъ товара пушки сѣ патрони, а въ с. Блатецъ — 60 кримки, издадени отъ Станко Дилберинъ). Презъ януарий 1898 г., обаче, бѣхъ свидетел на следното: случаенъ пожаръ обхвана и унищожѣ фурната и колониалния магазинъ до нея въ главната улица на видното семейство Братя Мицови въ Веница. По-стариятъ братъ Ефтимъ наскоро бѣше освободенъ, като оправданъ по аферата, а по-малкиятъ — Христо Мицовъ бѣше осѣденъ и се намираще въ Скопския затворъ „Куршумли ханъ“. Внезапнитѣ трѣсъци и продължителни пукотевизи сѣ интервали презъ нощта въ горния магазинъ, стрѣснаха и всѣхъ паника въ турцитѣ: всички бѣха се укрили, а мѣстниятъ гарнизонъ се дигна на кракъ и обсади Веница. Никой никаква помощ не даде за ограничаване на пожара.

На втория денъ следъ пожара властѣта прекопа отъ основи изгорѣлата фурна и магазинъ, за да дири склада на орѣжието. Всички турци бѣха се стекли да наблюдаватъ. „Комиталѣрѣнъ дебои бурда имишъ!“ (комитетския орѣжеенъ складъ тука билъ) се чуваха ядовититѣ възгласи, придружени сѣ псувни отъ мнозина. Любопитството имъ, обаче, остана илюзорно: намѣриха две съвършено обгорѣли пушки и доста прѣснати гилзи отъ патрони, които прибраха. Сѣщия денъ арестуваха Ефтимъ

Мицовъ и го хвърлиха въ Кочанския затворъ. Турската властъ, обаче, не можа да открие и узнае нищо положително, особено за последвалитѣ два силни взрива при пожара, защото и арестуванитѣ Е. Мицовъ не е знаелъ, че орѣжието имъ е премѣстено и преукрито въ магазина. Той не бѣше и призналъ, че сѣ имали орѣжие.

А истината бѣше следната: две бомби и две пушки сѣ повече отъ 400 патрона на двамата братя, които до аферата сѣ пазили грижливо въ кѣщата си, следъ арестуването имъ, Катя — жената на Ефтимъ Мицовъ, загрижена да не би при изтезанията да изпадне нѣкой въ слабостъ. или да бѣдатъ издадени отъ други, за по-сигурно ги преукира въ задната частъ на магазина имъ. За това тя не бѣ съобщила нищо, даже и на мѣжа си. При избухналиятъ пожаръ бомбитѣ експлодираха една следъ друга, а въ послѣствие и патронитѣ, които продължително плуцѣха на интервали.

Въ една година, като че ли неумолима орисия натисна доброто семейство на братя Мицови. При стѣрчешитѣ развалини отъ пожара предъ хубавата имъ кѣща, когато двамата братя бѣха въ затвора, не минаха два месеца, скоропостижно почина отъ менингитъ най-голѣмата — едва 18 год. свидна дѣщеря Еленка на по-стариятъ братъ Ефтимъ. Останаха женитѣ имъ сѣ по две невѣрстни деца да се справятъ сѣ всички неволи въ живота. Но надеждата и упованието имъ за по-добри и честити дни въ тѣхъ надви, за да изживѣятъ всички прекеждия.

Съ пристигането ми въ Веница, първи дойде да ме доброса Георги Йованчевъ. Постара се да ми опише строгия изключителенъ режимъ на турската властъ изобщо спрѣмо бѣлг. население. Похвали ми се, че следъ пристигането му отъ Скопие, полицията и военнитѣ били доста учтиви и вежливи въ всѣко отношение къмъ него и не изпитвалъ никакви неприятности. Още въ тази ни среща той не въздържа любопитството си да узнае: ще отида ли да продължа образованието си нѣкъде, или ще учителствувамъ и кѣде именно? Отъ начина на отпавенитѣ ми въпроси схванахъ, че не отъ куртозия прави това, а сѣ заинтересована преднамѣреностъ. За това се съобразихъ и отговорихъ: — Ако бѣше живъ зетъ ми Спиро, щѣхъ да следвамъ. Бѣше ми обещалъ да ме издѣржа и въ странство, но сега е невѣзможно. Както всички свършивши въ Скопие депозирахъ заявление за учителско мѣсто, но дали ще ме огрѣе и кѣде именно, никой не знае. Ще чакамъ. За мене е по-добре, да бѣда въ Щипъ при домашнитѣ ми, но ще видимъ!..

Очаквахъ като „приятелъ“, да предложи услугитѣ си за назначението ми въ Веница, ала нито дума. Схванахъ, че отъ тази информация не остана доволенъ: веднага заговори за други работи, но нито дума за организацията, както охотно ми говорѣше и се рекламираше при легализирането му въ Скопие.

На другия денъ дойде и Григоръ Димитровъ. Нему още въ Скопие бѣхъ съобщилъ повѣрително, че ще бѣде назначенъ въ Веница. Освѣтлихъ го за срещата ми сѣ Т. Лазаровъ въ Щипъ и получи кръщението си за съвмѣстна работа, като членъ въ рѣководното тѣло на венишкия районъ. Първата ни задача бѣше безъ знанието на Г. Йованчевъ да възобновимъ тайния каналъ презъ границата и да влѣземъ въ контактъ сѣ пунктоуия на-

чалникъ на организацията въ Кюстендилъ — *Никола Зографовъ* и съ задграничния представителъ *Георче Петровъ* въ София. А това можеше да се осъществи само съ довѣренъ и опитенъ постояненъ куриеръ.

Научихъ, че бившиятъ куриеръ *Ангелъ*, съ задочна присжда до животъ, се установилъ на мѣстожителство въ Кюстендилъ. Обмислихме, че той най-добре би застъпилъ обслужването на тайния каналъ, но трѣбваше предварително да го сондирамъ и да взема съгласието му.

Още втория пазаренъ день намѣрихъ *Яне Бумбарски* отъ с. Илиево, деятеленъ членъ на организацията преди аферата и уговорихме подробно плана за възстановяване тайния каналъ до Кюстендилъ и обратно презъ с. Илиево, планинско село, прѣснато въ ю. з. недра подъ самата граница на Осогово. Цѣлата мѣра на селото е подраздѣлена на нѣколко *горски стопанства* наричани „държава“. Назовавана по името и стопанисвана на първобитни

начала, безъ никакъвъ наеменъ трудъ, но при завидна фамилна патриархалностъ. Областъта на всѣка „държава“, като обектъ на чисто горско стопанство, е концентрирана около една колиба въ гората, която служи за жилище на семейството, и нѣколко кошари около нея за добитѣка. Главниятъ поминѣкъ бѣ скотовѣдството.

„Територията“ на „*Яневата държава*“, както я наричаха, се простираше до самата погранична линия съ България. Това улесняваше значително и задачата на нашия Бай Яне, като незамѣнимъ куриеръ на организацията. На всѣко време той имаше пълна възможностъ да преминава тайно границата и да се връща незабелѣзано, отъ когото и да било. Така Бай Яне стана цененъ и незамѣнимъ деецъ не само при възобновяване на тайния каналъ и поща, но и за пренасяне и складиране оръжието съ материалитѣ въ неговата „държава“, като първа станция за пренасянето имъ изъ другитѣ райони въ Македония.

Хр. Настевъ

Въ Виница

Продължение отъ кн. 4 (114)

По географското си мѣстоположение Виношкият районъ държеше първо мѣсто въ революционната организация още отъ основаването ѝ. Въ Виноца бѣха посветени въ дѣлото и женитѣ. Отидохъ въ организиранъ, но доста омарлушенъ районъ: липсваше подходящо лице, което да подвземе веднага ржководството следъ аферата. Поради това като легал. ржководител презъ учебната 1898/99 г., не срѣзнахъ особени мжнотии за възстановяване презграничния каналъ за тайната поща.

Съ първото си писмо, което бай Яне отъ с. Илиево занесе въ Кюстендилъ, искахъ отъ задграничното представителство на организ. въ София да уреди отъ своя страна канала за тайната поща презъ Кюстендилъ до границата. Настояхъ да улесня въ всѣко отношение бившия куриеръ Ангелъ Баба-Боженинъ отъ Виноца — емигрантъ въ Кюстендилъ, за една лична срѣща съ менъ въ Виноца. За тази целъ писахъ и отдѣлно на Ангела съ напѣтствия кога, какъ и къде може да дойде тайно.

Като станция за донасяне и отнасяне на пощата и тайнитѣ срещи на куриера, бѣхме опредѣлили горния кварталъ на Виноца — кжщата на Дим. Ивановъ — тогава ученикъ въ Скопие, сжщо посветенъ въ дѣлото. Поради особената си парцелация на кжщитѣ съ дворнитѣ мѣста и градинки този кварталъ мжчно се отдаваше на ефикасна бдителностъ и контролъ отъ страна на турската власт. Тукъ въ пазарнитѣ дни пренощуваха и пазарджиитѣ отъ с. Илиево. Затова и всичкитѣ ни срещи оставаха безъ всѣко подозрение. Още на следния пазаренъ день бай Яне, първиятъ нашъ куриеръ, ни донесе не само отговоръ отъ задграничното представителство съ подписъ „Марко“ — псевдонимъ на Георге Петровъ, — но и две връзки вестници, които препратихме въ Щипъ и Кочани.

Следъ една седмица дойде и Ангелъ, който сжщо донесе нѣколко връзки вестници и отдѣлно писмо отъ Г. Дѣлчевъ за окр. комитетъ въ Щипъ. Съ Ангела се познавахме добре и се разбрахме подробно по всички въпроси. Той декларира, че поема цѣлата грижа за обслужване на канала и че остава за винаги въ пълно разпореждане на организацията. При това положение, на бай Яне се възложи обслужването на канала само отъ с. Илиево до Виноца и обратно. Благодарение голѣмата преданостъ на Ангела, който съ усърдие и рѣдко постоянство остана на поста си, можа да се възстанови каналътъ съ всичкитѣ му функции, както преди аферата. Ангелъ скоро стана всеизвестенъ въ Кюстендилъ съ прекора „Виношки“. Съ такава преданостъ той загина на поста си презъ 1902 г.

Съгласно даденитѣ ми инструкции въ Скопие, Георги Йованчевъ трѣбваше да се изпита въ всѣко отношение. Нищо не му довѣрихме, нито той заговори за организац. работа.

Презъ ваканцията чрезъ тайна поща получаваха се всички вестници за другитѣ райони. Това Г. Йованчевъ не можа да узнае. Къмъ 25 августъ 1898 г. получихъ назначение за глав. учителъ на I-во класното уч-ще въ Виноца, и учители: Григоръ Димитровъ отъ Виноца, Дим. п. Пановъ отъ Щипско Ново-село, Роса Накова отъ Велесъ и г-ца Лефтерка Теодосиева — Баба Цвѣтина, отъ Виноца.

Въ околийското ржководно тѣло на организац. въ Кочанския районъ застанаха начело учителитѣ Санде Спировъ Развигоровъ и Григоръ Буревъ отъ Щипъ, съ Тодоръ Накровъ отъ Кочани — търговецъ, отъ видното семейство Нако х. Богатиновъ, чийто голѣмъ ханъ въ квартала „Стришени“ бѣше центъръ за обслужване и свързка съ полскитѣ села въ околията. Кочани и Виноца отстоятъ само на 10 клм., но раздѣлени отъ р. Брѣгалница съставляваха два отдѣлни района.

Санде Спировъ Развигоровъ

По сжщото време за глав. учителъ въ Щипъ бѣше назначенъ Христо п. Коцевъ отъ Щипско Ново-село. Той бѣше тогава въ Солунъ и отъ централния комитетъ бѣ изпратенъ въ Щипъ, кждето наедно съ Тодоръ Лазаровъ поеа ржководството на окръжния револ. окръжъ.

Понеже организацията бѣше още въ подготвителния периодъ, всички райони въ Щипския револ. окръжъ се ржководѣха само отъ легални мѣстни дейци — предимно учители и знатни по-сѣбудени жители. Само когато станѣше необходимо, и то въ крайни случаи, ржков. гѣла прибѣгваха къмъ почувствителни наказания чрезъ подходящи терористи изъ срѣдата на мѣстнитѣ легални членове на организацията. По тоя начинъ и всички начинания вървѣха гладко и успѣшно, безъ особени сътресения и шумни афери.

Следъ възстановяването на канала, куриерътъ отъ Илиево пристигаше редовно всѣки вторникъ вечерята. Разпредѣляха се донесенитѣ вестници и на утринята се препращаха. Пазарътъ се посещаваше отъ постоянни пазарджии-търговци и довѣрени лица, които вземаха връзки съ вестници, безъ да възбуждатъ никакво съмнение.

При тази служба ние имахме ценното съдействие на женитѣ въ Виноца, незамѣними сподвижници при изключителното положение създадено следъ аферата.

Назначението ми за глав. учителъ въ Виноца

изненада Г. Йованчевъ. Почна по-често да ме посещава и ми заговори за организац. работи, за уреждането на канала и пр. Говореше съ такава самоувереност, като че ли безъ него нищо не можеше да се постигне. Готовъ бѣ да направи всичко.

Слушахъ го и не му възразявахъ. Дадохъ му да разбере, обаче, че и безъ насъ организацията си е уредила работата и че керванътъ си върви по други пѣтища. Показахъ му и вестници отъ България, като го увѣрихъ, че сж ми изпратени отъ Кочани. Съ това повече остана изненаданъ. Изказа желание и дадохъ му два вестника съ условие, следъ прочитането имъ да ми ги даде обратно, за да ги дамъ и на други. Съ това още повече възбудихъ любопитството му и той предложи услугитъ си за възобновяване на канала.

— Ако се боишъ, каза ми сериозно единъ день, азъ се наемамъ самъ да уредя тази работа, ако ми се възложи отъ окр. комитетъ въ Щипъ...

Той правеше мили очи да възстанови предишното си довѣрие, за да реализира пѣкления си планъ. Това, именно, не му се отдаваше лесно: следъ аферата застанаха нови лица начело на организацията, които съвсемъ го игнорираха.

Колкото и самоуверенъ въ хитринитъ си, той бѣ надхитренъ чрезъ устройства контра-шпионажъ.

* * *

Следъ Винишката афера каймакинътъ въ Кочани бѣше се заелъ да организира и създаде свой шпионски антуражъ, чрезъ който да парализира всѣкакво проявление на комитѣлка въ Кочанско. За по-успѣшното постигане на тази му цель, той бѣше си предначерталъ да си послужи съ лица изъ срѣдата на револ. комитетъ. Косовскиятъ валия бѣше му осигурилъ за тази цель и специаленъ бюджетъ. Това стана известно отъ разкритията, които направи дейния легаленъ членъ на организацията Теодосъ — *сарафа отъ Кочани*, популяренъ поради завидната му професия — сарафинъ, единственъ такъвъ въ плодородната Кочанска кааза. Фамилното му име бѣше *Теодоси Кировъ Миневъ*.

38 годишенъ, съ прогимназиално образование, ала развитъ и надаренъ — съ житейска опитност — добръ българинъ, той владѣеше турския писменъ езикъ по-добре отъ турцитъ, поради което бѣше си спечелилъ голѣмо довѣрие и между турското население въ града и въ селата. Като глава на осмочленно семейство, той се ползуваше съ добро име въ цѣлата околия. Братъ му Дионисъ бѣше добъръ енор. свещеникъ.

Презъ Винишката афера, за да не попадне въ ноктитъ на Дервишъ, Теодосъ бѣше избѣгалъ въ България. Съ приключването на дѣлото, като не-провиненъ въ нищо, той бѣше се завърналъ обратно въ Кочани. Каймакаминътъ, следъ като го пола-скалъ, предложилъ му по 4 лири турски месечна заплата за постояненъ таенъ агентъ въ Кочани.

Теодоси схваналъ положението и сериозността на въпроса, и по единъ вежливъ начинъ отклонилъ направеното му предложение, като заявилъ, че не се нуждае отъ чиновническа длъжностъ. Каймакаминътъ, обаче, го предупредилъ, че тази честь му правилъ по изричното нареждане на валията въ Скопие. По нѣколко пѣти презъ деня той е билъ виканъ и настойчиво увещаваъ, за да се съгласи да приеме предлаганата му длъжностъ, — въ противенъ случай валията щѣлъ да си състави лошо мнение за него, та не отговарялъ за последствията.

Теодосъ е билъ изправенъ предъ дилемата: или да се прости отново съ осемъ-членното си семейство, или да плюе на всичко и да стане ренегатъ.

За да облекчи душевното си вълнение, той се обърналъ за съвети къмъ прогимназиалния учител и ржководител на револ. организация въ Кочани *Александъръ Спировъ Развигоровъ*, който отъ своя страна сезиралъ другаритъ си и следъ обстойно обсъждане, въ интереса на дѣлото, решили Теодосъ да приеме възлаганата му длъжностъ, за да се узнае и разкрие цельта на шпионската мрежа.

Колкото незавидна и рискована да бѣше тази роль, следъ дълги колебания Теодосъ бѣше далъ съгласието си, и съумъ да издържи ловко и безупречно възложената му отъ организацията задача: безъ одобрението и предварителното съгласие на ржков. тѣло той не бѣше извършилъ нищо.

Теодосъ заявилъ, че щомъ валията настоява и намира, че може да бжде полезенъ, приема възлаганата му длъжностъ, но тъй като материалното му положение е добро, отказалъ се отъ каквато и да било заплата. Съ тазиси декларация Теодосъ бѣше спечелилъ още повече довѣрието на каймакамина, който му възложилъ и длъжността преводчикъ на заловенитъ нелегални писма и всѣкакви българ. книги.

Съ така възложената му задача, Теодосъ разкри напълно шпионина Георги Йованчевъ, единъ отъ тъмнитъ низини въ редоветъ на В. М. О. Р. О., шпионина, за когото никой не върваше, както не повърва и самиятъ Дѣлчевъ, чиято глава е била обещана отъ сжщия за 50 турски лири. Дѣлчевъ не можеше да си въобрази, че е възможно Г. Йов. да падне толкова низко, ако не бѣха на лице безспорнитъ дянни, които ни даде съевременно и Теодосий, доказателства, които ни коштуваха доста скъпо до издаване на присждата му, за изпълнението на която трѣбваше да се пожертвуватъ и незамѣними свидни дейци.

Още въ началото обяснихъ обстоятелствата за емигрирането на Г. Й. въ България, за задочното му осъждане по винишката афера и негласната амнистия. Сега ще резюмирамъ само нѣкои данни за измѣнническата му роль, за да изпъкне и обрзътъ му на невмѣняемъ шпионинъ въ Виница. Това правя, за да стане ясно голѣмото великодушие при наказанията на измѣнниците и престѣпниците къмъ дѣлото-тактика, на първия и най-активенъ човѣкъ на В. М. О. Р. О. — Гоце Дѣлчевъ: да не се издаватъ присжди за никого, преди да се изпитатъ всички възможни легални срѣдства за поправяне и разкриване на провинилия се въ волни или неволни увлечения да може да бжде спечеленъ отново за освободителното дѣло. Въ подкрепа на тази негова теза, Дѣлчевъ казваше: „Нищо по-лесно да убиемъ единъ нашъ другаръ, ала мжчно е да го създадемъ“.

И действително, съ винишкия шпионинъ имаме единъ изключителенъ и доста характеренъ случай. Виница, храмътъ на В. М. О. Р. О., другъ изродъ не роди. Георги Йованчевъ, единъ отъ основателитъ и дейни членове въ Виница, съ пълно съзнание плю и оскверни този храмъ и засѣнци името му. Съвременниците, които бѣха въ контактъ съ Виница, знаейтъ това, мнозина, обаче, знаейтъ не всичко, а други — особено младото поколѣние — нищо. За тѣхъ, именно, е отъ значение да знаейтъ истината, колкото и да е тя горчива.

Георги Йованчевъ, 29 годишенъ, едъръ, съ

пълно тѣлосложение, русъ, съ изпъкнали голѣми сини очи и изпитателенъ погледъ, съ природна външна внушителностъ, като най-голѣмъ синъ на винишкия чорбаджия Йованче Петровъ имаше манията на голѣмецъ — да се приобщава и налага до нахалностъ на всички обществени и частни работи на виничани. Следъ аферата, съ осжждането на баща му, полскитѣ имъ имоти и магазина имъ съ колоноални стоки бѣха подети напълно отъ помалкия му братъ Тодоръ — около 23 годишенъ. При завръщането и легализирането си Георги я удари на „агалѣкъ“ — нищо не работѣше: ежедневно сповѣше и се приобщаваше къмъ всѣки за приказки. Съ разгуления му животъ по цѣли нощи съ турскитѣ забити (офицери), не вдѣхваше довѣрие и на домашнитѣ му. Съ добре оседлания си конь той обикаляше изъ полето, отиваше често въ Кочани и бѣше обърналъ вниманието на всички.

Поради интимнитѣ ни връзки до външката афера, къмъ мене бѣше особено коректенъ и вежливъ, — разчиталъ да ме увлѣче за сподвижникъ въ подлата си роля, ала много се измами: стана нѣщо, което и той не разбра какъ — разкрити бѣха дѣлата и попѣлзновенията му.

Следъ назначаването ми никога не му дадохъ поводъ да зяговоримъ за организац. работи. Схвапахъ, че отъ равнодушното ми държане не бѣше спокоенъ и не можа да се стѣрпи да ми изрази незадоволството си отъ моята пасивностъ къмъ революц. дѣло, негодуванието си, че Винаца била изолирана отъ организацията, когато до аферата тя държеше първо мѣсто. Ежедневно почна да ме увещава да отидемъ въ Щипъ, и да уговоримъ уреждането отново на канала презъ границата, да искаме шифъра, за да влѣземъ въ връзка съ Кюстендилъ.

Отклонявахъ желанието му подъ благовидния мотивъ, че като глав. учителъ не мога да оправдая отсъствието си отъ училището, че съ аферата и въ Щипъ пострадаха мнозина, поради което не зная дали има нѣщо уредено. — Ония, които бѣха на чело на организацията и съ които можеше да се приказва, казахъ му, че сж въ затвора.

Въпреки това, схванахъ, че Георги е недоволенъ, — познавалъ щипяни и знаелъ съ кого трѣбва да говори.

Единъ день той отиде въ Щипъ, отдето следъ срещата му съ Тод. Лазаровъ ми писаха, че Г. Йованчевъ се показалъ доста надежденъ къмъ организацията, и представилъ настойчиво желание за работа.

— Поради това, бѣ казано въ писмото, рѣшихме да направимъ една стѣпка за привличането му къмъ активна дейностъ, като му довѣрите на първо време за изпитание шифъра, но безъ ключа — само латиницата, съ привидно задължение да поеме веднага по-нататѣшната работа, съгласно дадената декларация.

За да не се възбуди и най-малко съмнение, къмъ шифровното писмо, бѣха приложили и второ съ кирилицата, за да го прочита лично на Георги. Формално възлагаха на двама ни да възобновимъ канала за тайната поща, за която целъ ни се праща шифъра. Прочетохъ му писмото, следъ което му дадохъ и шифъра, но съ измѣнение бележитѣ на съгласнитѣ „л“ и „ч“, съ задължение да го усвои по-скоро и да унищожи оригинала. Измѣнението на двата белега направихъ нарочно.

Но какво стана? Още на четвъртия день по-

лучихъ писмо отъ ръководителя на организацията Санде Развигоровъ въ Кочани, съ което ме запитваше: повѣрванъ ли е задграничния шифъръ на Георги, отъ кого, кога и какъ? Отговорихъ му веднага съ сжщия куриеръ: последва второ кратко писмо: „Шифърътъ е предаденъ лично отъ Герги на каймаканина. Подъ предлогъ за служебна работа при архиерейския намѣстникъ, ела веднага! Рувимъ“.

Прочетохъ писмото и изтрѣпнахъ. Провѣрихъ и се увѣрихъ, че още на следния день, когато му дадохъ шифъра, Георги миналъ въ Кочани, кждето пренощувалъ, и на другия день се зовърналъ.

Заминахъ веднага за Кочани, при колегитѣ Санде С. Развигоровъ и Григоръ Буревъ. Тѣ бѣха взели на квартира и новоназначения учителъ *Тодоръ Александровъ* отъ Щипско — Ново-село. Последниятъ, мой близъкъ съвипусникъ отъ педагогическото училище въ Скопие, не бѣ посветенъ въ дѣлото. При гостуването ми при тѣхъ — презъ ноемврий 1898 г. — той биде подготвенъ и по установения редъ биде подведенъ подъ клетва и стана сподвижникъ на Окол. ръководно тѣло. Тримата бѣха си образували свой столъ, та честото ми гостуване при тѣхъ бѣ винаги весело и приятно.

Наблизо до квартирата имъ бѣше и домътъ на третия членъ отъ ръков. тѣло — Тодоръ Наконъ, а надъ тѣхъ и тая на Теодосъ сарафа. Това още повече улесняваше и задачата имъ за всички ношни тайни заседания безъ всѣко подозрение. Тоя пжтъ заседанието стана въ дома на Тодоръ Наконъ. Теодосъ обясни подробно какъ е билъ извиканъ отъ каймаканина, който му се похвалилъ, че Г. Йованчевъ успѣлъ да залови и да открие шифъра на комитета въ Винаца. Каймаканинътъ му показалъ и оригинала на шифъра.

За станалото веднага уведомихъ окр. комитетъ въ Щипъ, откждето получихъ и ключа на новъ шифъръ. Георги безсвенливо продължаваше да се умилква.

Дѣлчевъ се обади, че презъ с. Вѣтрень получилъ доста любезно писмо отъ Георги Йованчевъ, въ отговоръ на което бѣ приложено и отдѣлно писмо, наедно съ единъ екземпляръ отъ новопреведения исторически романъ „Шпионинътъ“ отъ английския писателъ *Фениморъ Куперъ* съ сюжети изъ освободителната война на С. Щати въ Америка.

Върху зеленитѣ корици на тази обемиста нова книга Дѣлчевъ бѣше написалъ: „Дарявамъ я за споменъ на Георги Йованчевъ“, а въ писмото до менъ пишеше: „Книгата, която пращамъ на Георги, поради голѣмата литературна и историческа стойностъ е преведена на всички езици. Заслужава да се прочете отъ всички, а особено отъ Георги, за да може самъ да анализира характеритѣ и образитѣ, като направи заключението си. Невѣроятнo ми изглежда, че е възможно той да изпадне толкова низко и че е способенъ за такава подла роль, когато и сега чета писмото му, въ което ми пише, че е готовъ на всичко, за да се продължи съ още по-голѣмо усърдие дѣлото въ Винаца. Затова го удостоавамъ съ ласкавъ отговоръ, безъ да споменавамъ и дума, че знамъ или подозирамъ каквото и да било лошо помишление въ него за измѣна. Нека изчерпимъ всички възможни легални срѣдства — въ заключение пишеше на Дѣлчевъ, — за да го отклонимъ вежливо отъ всѣкакви нечистиви отрицателни помишления, като се ангажиратъ и харак-

тернитъ му честолюбиви слабости, каквито не му липсватъ. Дайте му веднага лично моето писмо, ведно съ романа, на моя отговорностъ. Ахилъ отъ Висока". (Неговия и на София псевдоними).

Дѣлчевъ имаше ценното съзнание да следи всички нови литературни издания и по тоя начинъ използваше ония отъ тѣхъ, съ които можеше да се революционизира и повдигне духътъ на населението изобщо въ Македония и Одринско. Не пропускаше случай съ всѣка поща да изпраща по нѣколко екземпляра отъ подобни романи, повести, мемоари, списания, брошури и вестници.

Дадохъ писмото и романа на Г. Йованчевъ, като го увѣрихъ, че ги донесе непознатъ селянинъ. Той не можа да дешифрира писмото, защото не билъ усвоилъ шифъра, та отиде да направи това въ кѣщи. Следъ това захиленъ ми се похвали, че писмото било отъ Дѣлчевъ, който разчиталъ на двама ни за пълното възобновяване на района и че е наредилъ да ни се изпращатъ всички вестници.

Това бѣше въ началото на м. мартъ 1899 год. На следуюция день — петъкъ, научихъ че Георги заминалъ за Кочани. Отиването му въ тоя день бѣше необяснимо: отиваше се въ Кочани само въ четвъртъкъ, въ който день бѣ седмичниятъ пазаръ. Следъ два дни се завърна. Безъ да го питамъ, обясни ми, че отъ Кочани изпратилъ пари, дрехи и оризъ на баща си въ Скопие. На следния день, обаче, получилъ писмо отъ ржковод. въ Кочани, който ми съобщаваше, че по донесение на „Контрата“ (Г. сарафа) писмото отъ Дѣлчевъ до Георги, наедно съ изпратения му романъ и вестници, били предадени на каймакамина. Втори студень душъ ме облѣ и заминахъ за Кочани, кждето Алекс. Развиговоръ ми събщи, че, следъ като Г. Й. ималъ две продължителни срещи съ каймакамина, на Теодосъ сарафа било възложено да дешифрира изпратеното писмо отъ Дѣлчевъ и да направи резюме отъ съдържанието на романа и вестницитъ.

Всичко това ми събщи и Теодосъ, който ми довѣри, че Георги Йованчевъ, като привилегированъ таенъ агентъ на Винаца, полулавалъ редовно по 5 (пет) лири турски месечна заплата.

— Едно самонамога да си обясня — възразихъ азъ. Защо властътъ не предприема нищо спрѣмо менъ. Допускашъ ли, че Георги не е направилъ достояние моето съучастничество?

— Нѣма да посегнатъ на тебъ веднага — отговори Теодосъ. Г. Йованчевъ е уговорилъ предварително тѣзи работи. Ако арестуватъ тебъ — значи да се обяви Георги за официаленъ шпионинъ и по този начинъ да се осуети и по-нататъшния му планъ. Чрезъ тебъ Георги си е предначерталъ да постигне по-лесно възложената му задача.

Понеже се изказахъ, че не разбирамъ каква по-голяма задача може да има единъ шпионинъ, освенъ за всѣки конкретенъ случай да донася до властътъ, помолихъ Теодосъ да ми събщи, като му обещахъ, че всичко ще бжде запазено въ тайна. Съ Теодосъ сарафа се познавахъ добре още преди аферата, и безъ колебание ми каза следното:

— Георги Йованчевъ е деклариралъ на каймакамина, че следъ като уреди презграничния каналъ, ще привлече да минатъ презъ Винаца нѣкои отъ главнитъ дейци на В. М. О. Р. О., за да ги предаде. Ако успѣе да предаде Дѣлчева — вънъ отъ месечната му заплата до животъ, обещано му е отдѣлно и 50 лири възнаграждение. Сжщото въз-

награждение — прибави той — каймакаминътъ предложи и на мене, ако успѣя да наредя да дойде Дѣлчевъ въ Кочани или въ нѣкое село“.

За всичко своевременно уведомихъ окр. комитетъ въ Щипъ и Дѣлчева въ София. Интересно бѣше, обаче, голѣмото хладнокрѣвно държане на Г. Йованчевъ и следъ това предателство. Колкото и безполезно, а само за любопитство, да видя какъ ще маневрира и какви ли „ширити“ ще ми вади, за да ме заблуждава и следъ това, почнахъ по-често и настоятелно да искамъ да ми даде романа за прочитъ. Безъ стѣснение той всѣкога ме заблуждаваше, че още го чете, че не ми оставало време да го свърши, че скоро ще ми го даде и т. н. Единъ празниченъ день бѣше ме поканилъ на обѣдъ. При многото любезни приказки, за куриозъ поискахъ да видя отъ кого е превода на романа и до кжде го е прочелъ.

Поставихъ го въ деликатно положение: започна да търси привидно романа и строго изгълча жена си, че го е забутала нѣкжде. Последната се доста усрами и наивно му възрази, че отдавна не е виждала тази книга, нито го е видѣла да я чете и че не е пипала даже книгата му. Тукъ Георги се поизчерви и кипна: „Тогава трѣбва да го е открадналъ нѣкой? — каза ядовито.

— Ще я намѣримъ! — Ще гледамъ да я дочета и веднага ще ви я дамъ! Понеже много я препоръчва Дѣлчевъ, прибави той, ще пиша да изпратятъ единъ екземляръ и за учил. библиотека.

На другата седмица бѣше ни поканилъ съ Гр. Димитровъ на обѣдъ — да обмислимъ предстоящата работа, като районни ржководители. За да узнаемъ намѣренията му, предоставихме инициативата за всичко нему, като на по-опитенъ. Съ по-голяма важностъ той заговори за разни планове, ала заключението му бѣ да се работи предпазливо, да не се бърза — нощя сновѣли девриета по селата до гранцата и въ всѣко село властътъ имала плащани тайни агенти отъ мѣстнитъ жители. Внимателно го слушахме, и се чудѣхме на акъла му за безсвенливитъ „дубари“.

Ние, привидно одобрявахме всичкитъ му проекти и планове, и настоявахме да се пристъпи часъ по-скоро отъ думи къмъ дѣла.

На следния день Георги писалъ повторно на Дѣлчева. Последниятъ се обадилъ съ две писма: до менъ и отдѣлно до Георги. Съобщаваше ми, че получилъ второ писмо отъ Георги, който го увѣрявалъ за преданността си къмъ дѣлото, че билъ винаги на негово разположение и че искалъ да му се изпраща всичко до село Вѣтрень, кждето щѣлъ да отива довѣренъ човѣкъ да взима пощата съ вестницитъ и пр. На край питаше: „Втори каналъ ли ще откривате и кое да вѣрваме“?.. Въ писмото си до менъ бѣше прибавилъ: „Като прочетохъ писмото отъ Г. Йов. и го сравнихме съ онова, което ни съобщавашъ, и това отъ Щипъ, решихме да додете наедно съ Георги по важни организационни работи въ Кюстендилъ, кждето ще бжда и азъ. Въ приложеното писмо до Георги, именно, това му пиша. Дайте му го и какъ ще се отнесе, съобщете ни веднага. Ако сс съгласи и те покани, настоявай да тръгнете часъ по-скоро. За пристигането ви въ Кюстендилъ ще ми телеграфирате въ София“.

Щомъ прочете писмото, Георги нѣкакъ неохотно ме запита: „Какво ще кажешъ?... какъ ти се вижда тази работа?... да отидемъ ли?“

— Щомъ е за важна работа, трѣбва да отидемъ — отговорихъ му. Но какъ ще отидемъ, като не си уредилъ и осигурилъ най-важното — канала?

— За отиване лесна работа, но рискувано ще бжде завръщането ни отъ тамъ — отговори плахо Георги. Важно е какъ ще оправдаемъ отсъствието ни отъ Виница.

За да омаловажа колебанието му, обяснихъ му, че съ отиването ни въ Кюстендилъ се отдава добъръ случай да организираме и да уредимъ и канала съ пощата презъ границата. А що се отнася по въпроса за връщането ни отъ тамъ, Дѣлчевъ ще ни улесни, още повече, че и нашиятъ Ангелъ е въ Кюстендилъ. Можяхъ да го убедя, че и за отсъствието ни ще му намѣримъ колая. Ако не успѣемъ да се завърнемъ на следующия день, да подготви домашнитѣ си да казватъ, че е заминалъ за Скопие да види баща си въ затвора, а за мене ще кажа на колегитѣ ми, че ще отида въ Щипъ, понеже майка ми е сериозно болна.

— Нека размислимъ тая работа по-добре — обади се Георги — па утре ще решимъ какво можемъ и какво трѣбва да направимъ.

Тоя пжтъ Георги се намѣри предъ алтернативата, да отиде въ Кюстендилъ, да оправдае писмота си до Дѣлчева и да спечели довѣрието му и това на организацията, или да изклинчи, съ което би предизвикалъ съмнение и подозрението на съжитѣ за нечестивитѣ му попълзновения и по тоя начинъ да изгуби и довѣрието, чрезъ което разчиташе да реализира по-успѣшно подлитѣ си сатанински планове на предателското си дѣло.

Отъ разговоритѣ ни на следния день схванахъ самъ, че е вънъ отъ всѣко съмнение ангажмента му предъ властта и извършения отъ него шпионажъ. Поради това, той още на следния день даде съгласието си да се отзовемъ на писмото на Дѣлчева и да отидемъ тайно въ Кюстендилъ.

Хр. Настевъ

Винишкиятъ шпионинъ

(Продължение отъ кн. 6 (116))

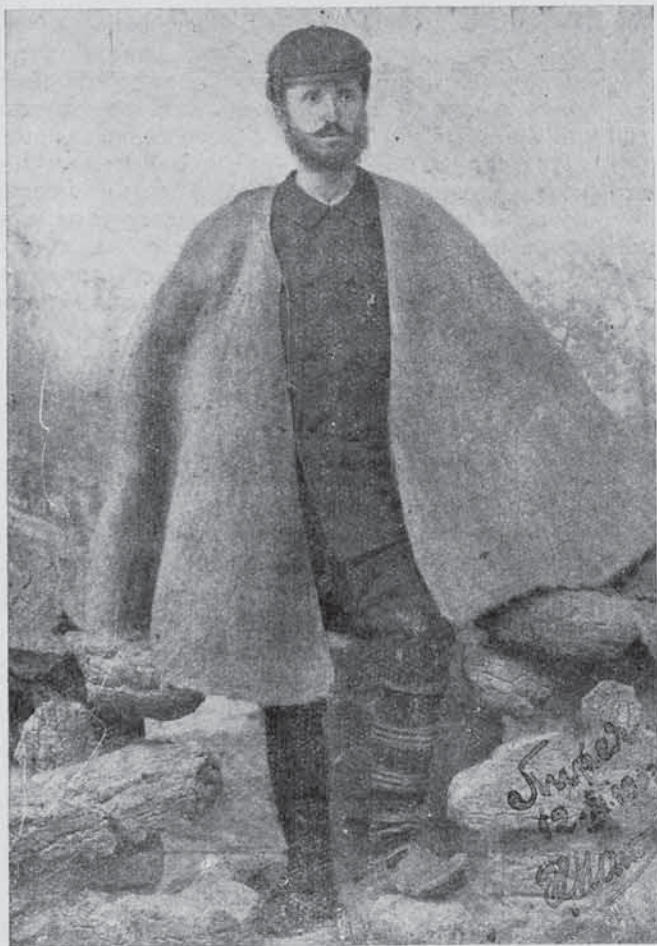
Отъ Виница презъ Осогово до Кюстендилъ и обратно. Срещата съ Гоце Дѣлчевъ.
Тайното заседание на Благовѣщение 1899 година въ Кюстендилъ

Съгласно повиквателното писмо на Гоце Дѣлчевъ, следъ обѣдъ на 24 мартъ 1899 г. съ Георги Йованчевъ се смъкнахме незабелязано до лѣвия брѣгъ на Осойница и се заслонихме въ курията на с. Якимово. Това направихме, защото следъ стъмуване бѣше невъзможно излизането ни отъ Виница, безъ да бждемъ забелязани и заловени отъ нощнитѣ девриета, които усилено охраняваха и не позволяваха никому да излиза отъ жилището си. Пребродихме рѣката и поехме изъ козитѣ пжтеки къмъ Осогово за границата. Георги познаваше добре мѣстата и безъ никакъвъ куриеръ, безъ да се обадимъ никому, сами благополучно минахме граничните застави и постове. Преди съмване влѣзохме въ с. Български—Вѣтрень, което е до самата граница. Споредъ указанията на Дѣлчева,

бѣхме приети като добри гости въ кжщата на Петъръ Димитровъ, съ чието съдействие се упжтихме и слѣзохме незабелязано въ Кюстендилъ. Това бѣше първото ми отиване въ България и не познавахъ никого. Дѣлчевъ бѣше разпоредилъ и ме заведоха въ дома на Коце Сиромаховъ, видно семейство въ Кюстендилъ, а Георги — въ дома на Ангелъ Винишки.

Телеграфирахъ въ София и сжщия день Дѣлчевъ пристигна. Първата ни среща се състоя у Никола Зографовъ — часовникарь, родомъ отъ Велесъ, пунктовъ началникъ и най-довѣрено лице на задграничното представителство на организацията. Тамъ сварихме и Ефремъ Чучковъ отъ Щипъ — емигрантъ по Винишката афера, като главенъ учителъ въ Пехчево, добре познатъ и на двама ни съ Георги.

Дълчевъ говори насаме поотдълно съ менъ и съ Г. Йованчевъ и го освѣтлихъ подробно за положението въ Виница и подмолната измѣнническа роля на Георги съ автентичнитѣ донесения за тази му роля отъ организирания контра шпионажъ въ Кочани и пр. Понеже и отъ окръжния комитетъ въ Шипъ бѣха му писали подробно за извършенитѣ предателства, бѣхъ преувѣренъ, че предостатъчно убеденъ, Дълчевъ ще нареди да го задържатъ въ Кюстендилъ. Това, обаче, не само не стана, но го облъкоха съ по-голѣмо довѣрие.

Христо Настевъ

Въ срещата и разговоритѣ му, Георги бѣше очаровалъ съ ласкитѣ си всецѣло Дълчева, който му повѣрва, за да съжавлява и той следъ това, както ще видимъ по-нататъкъ. При повторното ни отдѣлно съвѣщание, тоя пжтъ въ присѣдствието на Ефремъ Чучковъ, останахъ въ недоумение, когато Дълчевъ ми заяви, че не е изгубилъ надеждата въ бждещата преданостъ къмъ дѣлото на Георги Йованчевъ.

Мотивитѣ му:

— Идването му при първа покана въ Кюстендилъ и онова, което чухъ отъ него, сж гаранция да вѣрвамъ, че Георги повече отколкото преди аферата има не само претенции, но и желание да работи. Той ми декларира безрезервно и готовността си да служи съ още по-голѣмо усърдие на дѣлото, ако има твоята подкрепа и съдействие, за което и подчерта, че въ нищо не се съмнявалъ и

хранилъ въ тебъ голѣма вѣра въ всѣко отношение. Престѣпление ще бжде — прибави Дълчевъ — ако не използваме тази му декларация, за да направимъ единъ рискъ на моя отговорност. като му се довѣримъ и съ това да го амбицираме и въвлечемъ въ дѣла, съ които да го отклонимъ отъ всѣкакви посторонни зли помышления. Поради това ще направя предложение: при завръщането Ви да пренесете заедно една партия орѣжие и припаси за складирване въ с. Илиево, а отъ тамъ да ги препратите въ Шипския районъ.

— Ако Георги вземе лично цѣлата отговорност по складирането и препращането на това орѣжие — обади се Е. Чучковъ — ще бжде принуденъ да пази въ тайна това повече отъ всѣки другъ, защото при узнаване отъ властѣта той ще бжде и първата отговорна жертва съ всички послѣствия не само предъ последната, но и предъ организацията.

Обръщайки се къмъ менъ, Дълчевъ добави: — Георги е единъ отъ основателитѣ на организацията и при всѣко мое преминаване презъ Виница съмъ се възхищавалъ отъ дѣлата му. Това още по-добре знаете и вие съ Ангелъ. Недопускамъ да ми измѣни така лесно и да плюе на миналото си. Такова е моето заключение изобщо, следъ като го изслушахъ отдѣлно при разговора ни по всички въпроси. Нищо нѣма да спечелимъ, ако го премахнемъ. Ако го игнорираме, ще засегнемъ болното му честолюбие и ще станемъ причина да го хвърлимъ въ по-голѣми крайности. Ако съумѣемъ да амбицираме тази му характерна слабостъ и като славолубивъ, въ полза на дѣлото, това ще бжде единъ голѣмъ активъ за насъ въ всѣко отношение. Най-сетне ние имаме повелителния дългъ — продължи Дълчевъ — да отклонимъ или поправимъ нашитѣ членове отъ нѣкои слабости и увлечения, въ каквито, подъ влиянието на лоши настроения и моменти, не е дипъ за чудене, че всѣки на негово мѣсто може да изпадне.

И въ заключение Дълчевъ каза: „Вечеръ ще имаме общо заседание съ участието и на куриера Ангелъ, който ще ви придружи при пренасянето на орѣжието до с. Илиево. Ако Георги се съгласи и даде обещание предъ всички ни за по-нататъшна примѣрна дейностъ, въ случай на измѣна азъ поемамъ всѣка по-нататъшна отговорност.“

Така и стана. Въ заседанието на шестимата ни: Г. Дълчевъ, Е. Чучковъ, Н. Зографовъ, Ангелъ Виношки, Георги Йованчевъ и менъ, първиятъ обясни, че задграничното представителство на В. М. О. Р. О. въ София е доставило орѣжие, което трѣбва да се пренесе въ Македония.

— Ние съ Георге Петровъ решихме, — каза Дълчевъ — да почнемъ първо съ предназначения орѣжие за Шипския окръгъ и то презъ винишкия пунктъ, чийто каналъ е и най-удобния въ всѣко отношение. Въ това азъ разчитамъ особено на опитността на нашия другаръ Георги Йованчевъ, легаленъ ръководителъ преди аферата въ Виница. Ако той преценява, че това ще може да се реализира успѣшно при новосъздаденото положение въ Виница, като поеме отговорността за складирането и препращането на орѣжието съ материалитѣ, намирамъ за най-добре първата партия отъ складираното готово орѣжие въ с. Вѣтрень да се

пренесе сега отъ Георги и Настевъ при завръщането имъ като ръководители на Винишкия районъ.

— Първоначално оржжието ще се пренесе и складира въ с. Илиево подъ личнитъ грижи на двамата, а следъ това по споразумение съ окр. комитетъ въ Шипъ ще се препрати кждето трѣбва. До с. Илиево ще ги придружи бай Ангелъ, който следъ складирането на оржжието ще се завърне веднага обратно. По тоя начинъ занаятъ ще се изпраща до Илиево и другото оржжие, организационната поща, вестници и пр.

— Така мисля азъ, че е най-добре — добави, Дѣлчевъ, но искамъ да чуя да се изкажете и вие, а особено Георги и Настевъ, защото тази работа считамъ за доста важна и спешна. Затова, именно, решихме да ги извикаме и двамата, за да обмислимъ и решимъ всичко наедно: Възможно ли е, какъ е по-добре и по какъвъ начинъ може да стане най-успѣшно пренасянето на оржжието. Искамъ, обаче, решението, което ще вземемъ сега, да остане въ абсолютна тайна и освенъ насъ да не знае никой!

Първи се обади азъ, като заявихъ, че за тази работа има думата Георги.

— Той не само че има нуждната опитност отъ преди аферата, казахъ азъ, но и като ръководител е преживѣлъ всички несгоди, които трѣбва да се взематъ въ предвидъ за преодоляване. Ако той преценява и намира това за възможно, като се ангажира да поеме изцѣло отговорността, може да разчита на менъ въ всѣко отношение.

— Азъ — обади се Георги Йованчевъ — достатъчно се изказахъ по всички работи на Дѣлчева. Описахъ му и новото положение на Винишкия районъ изобщо, а особено това въ Виница. При по-голяма тактичност и съобразителност, като имамъ и пълното съдействие на Настевъ, надѣвамъ се да възстановимъ старото положение и на канала. Ако ръководителъ въ Шипъ се проникне въ случая отъ нуждното съзнание и готовност — прибави той, готовъ съмъ да поема цѣлата грижа и отговорност за всичко.

Изказаха се последователно и останалитъ. Ангелъ Винишки заяви, че взема лично всичката грижа и отговорност за пренасянето не само на всичкото оржжие презъ границата и складирането му въ с. Илиево, но и като постояненъ пунктотъ куриеръ за пренасянето на тайната поща съ обслужването на канала до сжщото село и обратно.

Всичко това се възприе и отъ пунктотъ началникъ Н. Зографсвъ въ Кюстендилъ.

Съ кербанъ оржжие презъ границата

Въ изпълнение решението отъ 25 мартъ 1899 година Ангелъ Винишки и Ефремъ Чучковъ веднага заминаха за с. Вѣтрень, кждето бѣха опаковали и приготвили коне за пренасяне седемъ товара оржжие, отъ които петъ съ пушки и два съ патрони и други съоръжения. Утринъта Дѣлчевъ отпътува обратно за София, а ние съ Георги за границата, кждето сварихме всичко приготвено и нагласено за пжтъ.

Щомъ се стѣмни, придружени само отъ двама изпитани и довѣрени мѣстни селяни като водачи и прислуга на конетъ, потеглихме съ кербана къмъ границата. Чучковъ и бай Петъръ отъ Вѣтрень останаха на постъ къмъ пограничитъ застави за

всѣка евентуалност въ помощъ до прехвърлянето ни отвждъ турскитъ погранични постове. Въ този моментъ за първи пжтъ изпитахъ боевото ми нелегално увлечение и каляване въ освободителната ни борба.

Ангелъ Винишки влѣзе въ най-рискованата си но опитна роля — авангардъ на охранявания отъ насъ кербанъ съ оржжието. Предстоеше ни най-заstraшената отъ изненади частъ отъ пжтя — минаване между пограничитъ турски постове и застави. Всѣка наша крачка трѣбваше да бжде си-

Ефремъ Чучковъ

гурна, съ усилено съсредоточено внимание и слухъ на четири страни, когато упорито завладѣвахме съ неспиренъ устремъ и низинитъ на Осогово къмъ колибитъ на Яневата „държавна“ въ с. Илиево. Този моментъ за постигане нашата целъ не можеше да не се преживѣе — не може да не се мине презъ страданията, за да се почувствува и единъ мигъ на облекчение съ задоволство за постигнатъ блѣнъ.

Щомъ наближихме надъ колибитъ жилището на бай Яне, по парола отъ Ангелъ спрѣхме, а той продължи и следъ половинъ часъ се завърна ведно съ стопанина на имението. Последниятъ веднага разпреди да се отклонимъ въ гората, кждето се разтовариха конетъ и му се повѣри оржжието, за да бжде складирано и пазено грижливо отъ сжщия. Ангелъ Винишки съ другаритъ си и конетъ сжщата нощъ се завърна обратно, а ние съ Г. Йованчевъ, следъ като дадохме нужднитъ повѣрителни инструкции на бай Яне, веднага продължихме пжтя си и преди разсѣмване бѣхме въ с. Якимово, откждето поединично се прибрахме въ Виница. Отсѣгъствието ни остана незабелязано отъ властта, понеже използвахъ неприсѣгственото време отъ училищни занятия поради празника Благовещение. А щомъ се завърнахъ, макаръ и капналь отъ безсъние, веднага сутринъта отидохъ на работа въ училището.

Още на другия денъ уведомихъ Окр. комитетъ въ Шипъ, като поискахъ и тѣ отъ своя страна да

наредятъ за пренасяне оржжието въ Щипския районъ.

Следния пазаренъ день куриерътъ Яне отъ Илиево ни донесе връзки съ вестници и отдѣлно писмо за окр. комитетъ въ Щипъ. Сжщиятъ мн съобщн, че Ангелъ Винишки следъ насъ повторно е идвалъ и освенъ пощата е донесълъ мушамы и

смазка за предпазване и почистване складираното оржжие. Казахъ му, че сме писали въ Щипъ и чакаме нареждане да се пренесе всичкото оржжие въ тѣхния районъ. Следъ това ще искаме да се пренесе втора партида отъ Вѣтрень.

(Следва)

✠ Христо Настевъ

Винишкия шпионинъ

Измѣната и подмолния шпионажъ на Георги Йованчевъ. Складираното оржие въ Илиево предадено и пренесено тайно въ Кочани.

(Продължение отъ кн. 7 (117))

Ржководното тѣло на организацията въ Кочани не знаеше нищо за донесеното отъ насъ оржие въ с. Илиево, понеже Дѣлчевъ бѣше ми казалъ, че за тѣхния районъ имало приготвено друго и щѣли да наредятъ пренасянето му направо презъ с. Саса.

Не минаха и 10 дни, обаче, на 4 априлъ 1899 г. сутринта ми съобщиха да отида въ дома на Димитъръ Ивановъ — тайната станция на нашия куриеръ бай Яне отъ с. Илиево. Бѣше сѣботата.

— Защо ли е дошълъ сега безъ пазаръ и толкова рано, както никогашъ? — Промислявахъ дълго самъ изъ пѣтя, безъ да мога да си обясня причинитѣ.

Както никога, сварихъ нашия преданъ куриеръ Яне особдно загриженъ. Подутитѣ му зачервенѣли очи го издаваха, че не е спалъ и капналъ отъ преумора. Това още повече ме озадачи и побързахъ да узная какво е станало.

— Тоя пѣтъ не идвамъ за арно, учители! — заговори ми тихо и боязливо бай Яне. И веднага възбудено съ покруса прибави той: — Какво направи този обесникъ — Георги!... Той се е потурчилъ и всичко е издалъ на хукюмата!...

Студена потъ ме изби. Яне продължи и съ възмущение заговори:

— Снощи току-що бѣхъ си легналъ, кучетата изляха силно и продължително. Разбрахъ, че около колибитѣ ми приближаватъ чужди люде. — Пакъ нѣкоя потера минава, си казахъ, и се спотаихъ да узная и предугада какво става. Едното ми куче започна да се нахвърля уязвено върху приближаващъ къмъ колибата въоръженъ човѣкъ, който започна да ме вика на име да излѣза да прибера псетата. Гласътъ като на познатъ, но не можахъ да се опомня кой е? Продължаваше да вика по-силно: „Азъ съмъ бе, бай Яне, не ме ли познавашъ? — Георги отъ Винаца. Не се бой отвори и ела!“

— Не подозирайки нищо лошо — продължи

разказа си бай Яне — излѣзохъ. Едвамъ усмирихъ и прибрахъ разяренитѣ кучета въ кошарата, ала трѣпки ме побиха, когато забелязахъ, че колибата ми е обсадена отъ аскеръ. Първи ме приближи Георги Йованчевъ въ мюлязimsка униформа, съ припасана калъчка и карабина въ ржцетѣ. Турчинъ. Ако не бѣше ми заприказвалъ, нѣмаше и да го позная. Захилень отъ кафета си на турски запитинъ, веднага започна да ме успокоява да не се боя, защото нѣмало опасностъ и никой нѣмало да пострада, ако запазя въ тайна, това което щѣлъ да ми каже.

Следъ това Яне ми обясни, че Георги го взелъ настрана и започналъ да го убеждава, че каймакаминтъ узналъ за складираното оржие и ненадейно билъ взетъ подъ силна стража за разследване. Понеже не могълъ да се отърве, призналъ всичко, като взелъ и цѣлата отговорностъ върху себе си. Посочилъ му следъ това, че заедно съ него дошълъ и джандармерийскиятъ юзбашия отъ Кочани, придруженъ отъ аскеръ, за да му предаде сега цѣлото оржие — въ противень случай щѣли да ги погубятъ. При тия думи, Георги извикалъ и джандармерийския юзбашия, който отдалечъ наблюдавалъ. Последниятъ поканилъ Яне да му каже кжде е склада съ донесеното отъ България оржие.

Отначало Яне се опиталъ да укрие съучастието си и заявилъ на юзбашията, че ако има подобно оржие, Георги знае и трѣбва да се обърне къмъ последния. Веднага, обаче, Георги се обадилъ и го срѣзалъ да не приказва повече, защото било безполезно.

При това положение, Яне е билъ принуденъ да изпълни повелята на Георги, защото се приближилъ вече къмъ тѣхъ единъ турски офицеръ (мюлязимъ) съ нѣколко низами и две заптиета, които водили съ себе си и конетѣ за вдигането на оржието. Така, сжщата нощъ, складиранитѣ материали въ Илиево (150 пушки, 4 каси патрони, 150 патрон-

даши и пр.) били натоварени и подъ охрана отъ около 80 души аскеръ, предвождани отъ Кочанския джандармерийски юзбашия и Георги Йованчевъ върху оседлани коне, заминали къмъ Кочани.

— Преди да тръгнатъ отъ Илиево, продължи разказа си бай Яне, Георги ме извика насаме и строго ми заповѣда да не казвамъ никому нищо за станалото. Изрично ми внуши да крия и да не съобщавамъ нищо, особено на тебъ и на Ангелъ, ако дойде, защото сетне щѣли сме да отидемъ и двамата по дяволитѣ. Въ случай че бѣда запитанъ отъ тебъ или Ангела, да съмъ казвалъ, че оржието е добре запазено и готово за пренасяне.

Въ края Георги му е обяснилъ, че даже ако последвало нѣкое нареждане отъ Щипъ за пренасянето на оржието, той щѣлъ да нареди, подъ предлогъ че има силни потери, да се отлага това, докогато се донесе и складира на мѣстото му втора партиде оржие отъ Вѣтрень.

Свършвайки разказа си, бай Яне съ особена тѣга и възмущение ми каза и следното:

— Въпрѣки строгитѣ заплашвания на тоя проклетникъ — Георги, да не ти кажа нищо по тази работа, щомъ си отидоха, още повече се разтревожихъ и се размислихъ, че съмъ далъ клетва за вѣрно служене на Дѣлото. Затова, именно, и тръгнахъ веднага за тукъ, за да ме уплотишъ, какво да правя . . . ?

Същевременно, обаче, той ме помоли въ никакъвъ случай да не казвамъ и да не стане достояние неговото дохождане въ Виница, като недвусмислено изказа опасението си че Георги, като турски шпионинъ, всѣкога може да му напакости. На края той изяви и голѣмото си съмнение да не би да бѣде извиканъ въ Кочани за разследване по тази работа, поради което и поиска съветитѣ ми какъ да постѣпи и какво да прави въ такъвъ случай.

Макаръ и азъ самъ да бѣхъ силно поразенъ и възмутенъ отъ това, което ми разкри, можахъ достатъчно да успокоя нашия преданъ къмъ дѣлото куриеръ. А той се съгласи напълно съ мене — ако бѣде извиканъ за разследване отъ властта, да подѣржа на всѣка цена, че оржието е било донесено и складирано въ имението му безъ негово знание и съгласие лично отъ Георги съ нѣколко непознати въоръжени лица. Всичко друго да отрича, даже и при лична ставка съ Георги или съ мене, като го увѣрихъ, че ако и менъ арестуватъ и бѣда разследванъ, понеже нѣма други свидетели, не само ще отрека каквото и да било, но и че не познавамъ никого отъ с. Илиево. И само така, казахъ му, ще трѣбва да арестуватъ и сѣдятъ само своя шпионинъ — Георги, а не и насъ.

Така успокоенъ, Яне си замина обратно, безъ да узнае другъ за пребиваването му въ Виница. Нито ме викаха, обаче, нито ме питаха. Даже не се даде и никаква гласностъ отъ властта за иззетото оржие. Затова никой не разбра и не знаеше нищо. Даде се видѣ, като че ли нищо не е станало. Така било уговорено предварително съ Георги, съгласно предначертания имъ по-нататъшенъ планъ.

Следъ като Яне отпътува обратно, отидохъ въ дома на Г. Йованчевъ, да се информирамъ лично за отсъствието му презъ нощта. Отъ жена му Маца и брата му Тодоръ можахъ да се увѣря положително, че Георги въ продължение на три денонощия отсъствувалъ. Казалъ, че ще отиде въ Кочани по работа, но не се завърналъ, нито се

обадилъ отъ тогава. Сжщото потвърди и учителката Роса Накова, която квартируваше у тѣхъ. Съ това ми стана ясно и донесението на Яне за личното участие на Георги при изземването на оржието въ с. Илиево.

Това нѣщо се потвърди и отъ следното шифровано писмо, което получихъ сжщия день вечеръта отъ ржководителя на организацията Санде С. Развигоровъ въ Кочани.

„Много бързо. Отъ Рувимъ* за Зюлфикяръ (моя псевдонимъ). Нашата Контра (така наричахме Теодосъ Сарафа) съобщи, че нощесъ Георги Йованчевъ заедно съ джандармерийския юзбашия, ескортирани отъ едно отдѣление аскеръ отъ Кочанския гарнизонъ сж били въ Илиево, откъдето преди разсѣмване сж докарали въ Кочанския конакъ седемъ конски товара пушки, патрони и пр., които преди десетъ дни сте донесли и складирали въ Илиево. Георги днесъ на два пѣти е билъ при каймакамина. Последниятъ извикалъ следъ това „Контрата“ и му се похвалилъ за дейността на Георги. Контрата лично е видѣлъ и донесеното организационно оржие. Провѣрете и вземете сериозни мѣрки“.

Никой не знаеше за складираното оржие въ Илиево, освенъ ржководното тѣло въ Виница и това въ Щипъ. Следъ личния докладъ отъ Яне, донесението отъ Теодосий Сарафа (Контрата) не само че бѣше изключено отъ всѣко съмнение, но допълваше подробно автентичността на първото. За всичко това съ Григоръ Димитровъ уведомихме окр. комитетъ въ Щипъ, пунктовия н-къ въ Кюстендилъ и задграничното представителство въ София.

На следния день предателятъ бѣше се прибралъ и побърза безъ свѣтъ да ме посети. Безъ всѣко угризение на съвестта той започна да се хвали и да ме заблуждава, че внезапно получилъ телеграма и ходилъ въ Скопие по дѣлото за освобождението на баща му и другитѣ осждени виничани въ Куршумли-ханъ. На всички съ увлечение разправяше, че ангажирания отъ него адвокатъ го увѣрилъ, че всички формалности за освобождението имъ били окончателно уредени и се очаквало нареждане отъ Цариградъ.

Ние съ Григоръ го слушахме, чудѣхме се и едва ли не се прекръстихме на акъла му. И той остана съ пълното убеждение, че му вѣрваме. Съ тази именно преднамѣреностъ отбѣгвахме да му зададемъ и въпроси, които, впрочемъ, намирахме за съвсемъ излишни. Само за изпитание, какъ ще лавира отъ Щипъ се получи илюзорно пробно нареждане за пренасяне оржието въ Щипския районъ. Бѣше приложено и отдѣлно писмо, което да се прочете на Г. Йованчевъ, че идния вторникъ вечеръта, като пазарджия, ще се яви повѣрено лице съ парола, на което да се довѣримъ да приеме и пренесе оржието съ материалитѣ отъ Илиево и пр.

Сжщия день се събрахме тримата отъ ржководното тѣло и прочетохме писмото. Георги изведнажъ промѣни боята си, когато поискахме мнението му, като отъ по-опитенъ, какъ да се постѣпи. Смущението му бѣше явно. Колкото и курназъ въ ролята си, на два пѣти неволно почеса врата си,

*) Псевдонимъ на ржководителя Санде С. Развигоровъ въ Кочани.

докато намѣри причини за отклонение това нареждане от окр. комитетъ въ Щипъ.

Той, обаче, пожела да чуе предварително нашето мнение. „Като предназначено за Щипския районъ — обади се Григоръ Димитровъ — трѣбва да настояваме да си го взематъ часъ по-скоро“.

— Това е и за насъ по-добре, казахъ азъ. Не трѣбва да държимъ на складъ никакво оржие въ нашия районъ, защото друго ще дойде.

— Така е — каза Георги, но азъ имамъ положителни сведения, че еженощно имало потери и застави по всички пѣтища, особено къмъ границата. Поради това не мога да поема и никаква отговорност, докато не се убедя, че е изключенъ какъвто и да е рискъ да бждемъ открити. Да имъ отговоримъ — въ заключение добави той — че поради тѣзи причини това не може да стане сега, и че допълнително ще имъ съобщимъ кога, къде и какъ трѣбва да изпратятъ човѣкъ и коне за приемане и пренасяне на оржието.

Това бѣше достатъчно за насъ съ Григоръ да се убедимъ и въ самоувѣреността на Георги, че той е вѣнъ отъ всѣкакво подозрение на организацията и че последната не знае нищо за подмолния му шпионажъ. Възприехме привидно предложението му, но настояхме да нареди да стане това при първия удобенъ случай и то часъ по-скоро. За резултата уведомихме окр. комитетъ въ Щипъ, за да си направятъ и тѣ отъ своя страна заключение, като взематъ и съответно решение за ограничение на злото.

* * *

Въ свързка съ новосъздаденото критично положение заминахъ за Кочани. Поставихъ другаритъ — ръководители въ течение за срещата ни съ Дѣлчевъ въ Кюстендилъ, за пренасяне на оржието въ с. Илиево, за донесението на Яне съ начина, по който е било взето и пренесено оржието отъ властта въ Кочани и пр. Следъ като се съпоставиха и тождественитъ данни, които имаха и тѣ отъ Теодосъ Сарафа, за което ми разправиха подробно, констатирахме напълно коварната измѣна на Георги Йованчевъ.

Това стана презъ нощта въ квартирата на ръководителитъ Ал. Развигоровъ и Гр. Буровъ, у които бѣхъ останалъ да гостувамъ. На сѣщото заседание биде извиканъ и Теодосъ, който даде подробни сведения за упражнявания платенъ шпионажъ отъ Георги.

Обмислихме по какъвъ начинъ може де се реагира и какво трѣбва да направимъ въ конкретния случай отъ наша страна. Изказаха се всички. Като се взе предвидъ особено мнението на Теодосъ, дойдохме до заключение, че е невъзможно да се въздействува по никакъвъ начинъ върху Георги и че е изключена всѣка надежда за поправянето и за отклонението му отъ даденитъ ангажменти предъ властта. Поради това, взе се и следното решение: да се докладва подробно на революционния съдъ при централния комитетъ на В. М. Р. О. въ Солунъ, който да се занимае и издаде съответна присжда. Решението да се изпрати за по нататъшно нареждане до окр. комитетъ Въ Щипъ.

Съ общественото си положение, съобразителностъ и тактика, които не му липсваха, Теодосъ изпълни безупречно възложената си задача, пѣкъ и организацията запази до край въ тайна независимата му роля, съ която бѣше се нагърбилъ. Съ

свойствената си ловкостъ и житейска опитностъ, той надхитри и проигра не само Винишкия шпионинъ, като го деградира по всички направления и иудински замисли, но и турската властъ въ лицето на Кочанския каймаканинъ. Благодарение на слѣпотото довѣрие и благоволение, което бѣше си спечелилъ изобщо предъ властта, Теодосъ се ползуваше и съ свободенъ достѣпъ навсѣкжде и презъ всѣко време. По тоя начинъ и неговия домъ, като изключенъ отъ всѣко подозрение на властта, винаги служеше и за най-сигуренъ подслонъ на провинени и преследвани дейци на организацията. Както ще видимъ по-нататъкъ, той и менъ презъ юлий 1899 год., лично ме съпроводи до с. Саса и преведе презъ границата, следъ като две денонощия гостувахъ укрить въ дома му.

За осжждането и перипетиитъ по превеждането смъртната присжда на Винишкия шпионинъ, читателя ще узнае по-нататъкъ.

Както споменахме по-горе, властта не само не даде гласностъ за станалото въ с. Илиево, но не направи въпросъ и за никаква афера: Каймаканинъ бѣше увѣренъ и разчиташе на по-важни разкрития отъ своя шпионинъ. Това абсолютно се използва и по добре и отъ организацията. Последната старателно запази всичко това въ тайна и отъ членоветъ си, не само за да не се създаде разочарование между по-слабохарактернитъ отъ тѣхъ, а, главно, да не се даде възможностъ на шпионина да узнае, че сж открити дѣлата му, за да можемъ да се справимъ по-лесно съ него.

Въ подкрепа на това ще резюмирамъ повѣрителния ми разговоръ на другия день съ Дяконъ Стефанъ Митановъ въ Кочани, който сжщевременно бѣше и учителъ въ Основн. см. училище „Св. Кир. и Методи“ въ квартала „Доклевещъ“.

Дяконъ Стефанъ Митановъ

Митановъ бѣ членъ на организ. и близко познатъ отъ по-рано. Щомъ научилъ, че съмъ въ Кочани, рано сутринта ме намѣри и ме извика важно на саме. Съ особена загриженостъ ми разправи какъ предидущия день научилъ, че между турското население възбудено се шушукало за разкрито организац. оржие въ Виница. Подробности, обаче, никакви. Понеже и той не знаеше още нищо, започна да ме съветва да не се връщамъ въ Виница и докато се проучило и узнае нѣщо по-поло-

жително, предложи ми и услугитъ си да остана временно укрить въ дома му. Изслушахъ го и му поблагодарихъ за усърдието, като добъръ членъ на организ. и колега, но същевременно му дадохъ да разбере, че трѣбва обезателно да си замина обратно и, ако се установи подобно нѣщо, да се взематъ мѣрки, за да не пострадатъ и други.

Впрочемъ, отъ това, което бѣше научилъ Дяконътъ се убедихъ, че турското население е доловило само за разкрито комитетско оржие, ама кжде, какъ и колко, не е станало достояние.

(Следва)

Х. Настевъ

Винишкия шпионинъ

Перипетитѣ при изпълнение смъртната присъда. Арестуване членоветѣ на окръжния комитетъ.

Като всѣки измѣнникъ на революционна организация, Георги Иванчевъ повече отъ всѣки другъ съзнаваше, че не ще избѣгне участието на предателитѣ. И само за това той не излѣзе открито, а подмолно, съ една илюзорна за мнозина двойственостъ зъ пълнената си роль — бѣше се предалъ на турската властъ, за да се уязви революционната организация и направи невъзможно закрепването ѝ отново следъ аферата въ Винаца.

Въпрѣки съзнанието за отговорноститѣ отъ тази му шпионска роль, той бѣ омагьосанъ отъ самообладанието, че е подъ пълната протекция на турската властъ, която му гарантираше удоволствия и разгулянъ пороченъ животъ — при сѣщи характерни слабости на всѣко парвеню.

Г. Йов. не се трогна даже и отъ засвидетелствуването му голѣмо великодушие на своя учител-революционеръ и другаръ — Дѣлчевъ при срещата ни въ Кюстендилъ, кждето му се даде пълна възможностъ да се опомни и да оправдае клетвата си и даденото му довѣрие отъ организацията, поради което централния комитетъ въ Солунъ презъ 1899 год. бѣше го квалифициралъ като пръвъ невмѣняемъ изродъ въ освободителното ни движение и го осъди на смъртъ като възложи присъдата на окр. комитетъ въ Щипъ.

Наедно съ съобщението за издадената присъда, отъ Щипъ получихме и доза *Calium cyanatum* съ подробни упътвания за начина на употребление; като ефикасна отрова за привеждане въ изпълнение на присъдата. Въ сѣщото писмо изрично бѣ подчертано... „Поради изключителното положение на Винаца, която трѣбва да пазимъ отъ нова афера, каквато неминуемо ще последва, ако си послужимъ съ оръжие за изпълнението на присъдата, намѣрихмѣ за по-целесъобразно да стане премахването му незабелязано чрезъ отравяне. Ако намирате това за мъчно приложимо, нагласете по-скоро Георги да дойде въ Щипъ, за да му освѣтимъ маслото...“

Съ колегата Григоръ Димитровъ доста обмислювахме какъ може да стане това. Като всѣки гузенъ предъ съвестта си, Г. Йов. бѣше си на-

ложилъ голѣма предпазливостъ: поканваше гости у дома си, но самъ на гости не отиваше.

Оставаше намъ съ Григоръ да се нагърбимъ съ изпълнение нареждането на окр. комитетъ. Затова писахме служебно да извикатъ Георги въ Щипъ, та при заминаването му да му поднесемъ и отровната чаша, съ огледъ, реакцията да последва изъ пѣтя. Ако ли случайно не успѣемъ и се яви въ Щипъ, да наредятъ да не се завърне въ Винаца.

„Хубаво скроено, но лошо ушито!“ — така излѣзе и нашата работа. И въ единия и въ другия случай несполука. Отровата, макаръ и употребена точно по даденитѣ ни упътвания, не само че не даде очаквания резултатъ, но и не бѣше възбудила никаква реакция, а при покушение въ Щипъ, бѣше се отървалъ само съ нѣколко рани, вследствие на което бѣха арестувани и осъдени членоветѣ на окр. комитетъ Тодоръ Лазаровъ и Хр. п. Коцевъ. Не е излишно да поясня какъ стана това, за да станатъ ясни и последствията, за които ще упомена по-нататъкъ.

Съгласно даденитѣ ни наставления за начина на употребление, щомъ получихме писмо за отиването на Георги въ Щипъ, купихме една бутилка отъ най-хубавия конякъ — „Metaxa“. Той охотно посрещна поканата и заяви, че ще трѣгне на другия день рано, за да бѣде преди обѣдъ въ Щипъ. Задължи се сутринта на тръгване да мине край насъ, за да му дадемъ писмо за Щипъ.

Съ Димитровъ живѣхмѣ наедно при сестра ми. Той взе грижата като домакинъ, да почерпи Георги съ отровенъ конякъ. За тази целъ вечерта направихме и репетиция кой на кое мѣсто ще седне, какъ да вземемъ чашкитѣ съ конякъ, за да не би въ бързината да убъркаме и да се изотровимъ сами. Писмото, което обещахмѣ, бѣше само предлогъ да спре при насъ. За да не би да попадне това писмо въ рѣцетѣ на властта, Григоръ изготви отъ три реда едно фиктивно писъмце съ измѣненъ почеркъ и уйдурдисанъ шифъръ, за да не знае и той какво съдържа.

Сутринта Георги спре предъ квартирата ни, върза коня си за халката на портата и се качи при насъ. За да го отклонимъ да не носи съ себе си никакво писмо, заприказвахме го, съ кого трѣбва да се срещне въ Шипъ, обаче, той настоя ка има писмо за оправдание срещата му съ ржководителя на окр. комитетъ. Писъмцето веднага скъта въ чорапитѣ си, и каза, че изъ пжтя щѣлъ да го постави на по-сигурно мѣсто — въ седлото на коня. Похвалихъ му се, че имаме хубавъ виненъ конякъ и казахъ на Григоръ да почерпи на крака за „добъръ пжтъ“. Григоръ избърза и поднесе на табла три чаши конякъ съ бучка захаръ върху всѣка. Ние първи взехме опредѣленитѣ за насъ чашки, а за Георги остана третата — съ разтворената половина доза Calium cyanatum както си е редътъ — за добъръ пжтъ и изпихме коняка. Докато ние съ Георги дъвчехме захаръта, Григоръ донесе отново и повтори черпната съ втората половина отъ отровата и шеговито подкани: „Хайде сега и отъ мене по едничка!“ Набързо изпихме и вторитѣ чашки. За да оплакне чашката му, Григоръ тоя пжтъ донесе бутилката и отново

Пане Прошевъ

напълни чашкитѣ, като прибави: „Сега и отъ кръчмарина по една!“ На бърза ржка глътнахме и тѣхъ.

— Хайде сега налѣй и отъ мене по една — казахъ азъ, за да опразднимъ шишето, та да не му беремъ гайлето! По тоя начинъ на крака изпихме благия конякъ, следъ което Георги веднага възседна коня си и отпътува въ весело настроение.

И двамата младежи, току що свършили педагогическо училище, опиянени отъ идеализъмъ и въодушевление, че изпълняваме заповѣдъ и присжда на В. М. О. Р. О. за единъ безпоренъ шпионинъ и пороченъ измѣнникъ, ние счетохме извършеното за голѣмъ подвигъ и активъ, за точно изпълненъ дългъ. Възгордени отъ рѣдко младежко вдъхновение, ние бѣхме преувѣрени и въ успѣха ни за потайно — безъ жетрви премахване на едно зло въ Винаца и за организацията въобще. Може би за нѣкои формалисти тоя начинъ за привеждане на присждата да се счете несъвмѣстимъ съ революционнитѣ начала на организацията, обаче, това се наложи и то доста основателно по съображенията мотивирани и въ писмото на окр. комитетъ, за което упоменахъ по-горе.

Ние вѣрвахме въ онова, което ни пишеше по-горното начальство и бѣхме сигурни, че изпратената ни доза цианъ — калий е най-силното оржжие като отрова. Поради това бѣхме и преувѣрени, че щомъ шпионинътъ мине Градецката рѣка, още на пжтя подъ с. Лески ще се превие като скотъ въ конвулсии подъ собствения си конь. Въ това толкова бѣхме убедени, че веднага взехме всички предохранителни мѣрки за евентуални послѣствия: отидохме по-рано въ училището, съ необикновено очакване всѣки мигъ да чуемъ и научимъ нѣщо

положително. Ала и на другия день нищо не се чу, нито се разбра.

Незная защо, зарочарование бѣше ме обвзело при мисълта, че този първи нашъ актъ, така прецизно изпълненъ, не даде очаквания ефектъ. Нашето младежко обаяние се изпари, когато на третия день домашнитѣ на шпионина бѣха уведомени отъ властѣта, че въ Шипъ било извършено покушение върху него, но се е спасилъ и се е намилалъ на лѣчение въ военната болница.

За насъ веднага стана ясно, че изпратения ни Calium cyanatum е билъ или фалшивъ или разваленъ, и всички наши усилия нарежданията да бждатъ усърдно изпълнени, сж останали напусто. Иначе не можеше да се обясни неудачата. Въ менъ основателно се породила и подозрение, дали окр. комитетъ съ това не е искалъ да постави на изпитание насъ, ржководителитѣ за подобна акция. Въ послѣствие, обаче, обясненията отъ Шипъ опровергаха това. Извиниха се, че и тѣ били звблудени отъ аптекаря — доставчикъ, а последниятъ се мотивиралъ, че неефикасността се дължи на здравия му и силенъ организъмъ, нѣщо което не му било известно и дозата следвало да бжде двойна. Кое бѣше за вѣрване, не се установи, но това за насъ бѣше голѣмо обезсърчение.

Семейства Хр. п. Коцеви и Тодоръ Лазарови

Несполучливия атентатъ върху шпионина въ Шипъ още повече ни озадачи. Едва на следния день можахме да научимъ подробности за станалото, а следъ това получихме и следнитѣ положителни освѣтления:

Съ пристигането му въ Шипъ Г. Иов. се е срещналъ съ главния учителъ и членъ въ окр. комитетъ Хр. п. Коцевъ, който го поканилъ вечерта въ кжщи. Хр. п. Коцевъ и Тодоръ Лазаровъ решили да се убие сжщата нощъ при напускане дома на Коцева. Тодоръ възложилъ изпълнението присждата на Пане Ан. Прошевъ — началникъ на терористическата група въ Шипъ, ви-

денъ обушаръ, и единъ отъ най-довѣренитѣ членове на комитета още отъ основаването му. Уговоренъ билъ и планътъ за убийството — съ хладно оръжие — ками. Ако си послужатъ съ револвери, ще се притече нощното деврие и неминуемо ще се предизвика и нежелателна афера.

Пане Прошевъ събралъ другаритѣ си терористи и разпредѣлили ролитѣ си.

Вечерта Г. Йов. отишълъ у Хр. п. Коцевъ. Тамъ билъ и Т. Лазаровъ. Тримата сж приказвали до късно презъ нощта, следъ което Тодоръ и Георги си отиватъ. На Георги даватъ фенеръ съ запалена свещъ, за да не бжде обезпокояванъ отъ полицията. Фенерътъ е билъ уговорения знакъ: терориститѣ трѣбва да изпълнятъ дълга си безъ отлагане.

Понеже домътъ на Т. Лазаровъ отстояше на около 150 крачки отъ квартирата на п. Коцевъ, който живѣше въ кжщата на Мечкови, още съ излизането се раздѣлилъ и се прибралъ въ кжщи. Георги Йованчевъ се улжтилъ къмъ горната махала, кждето билъ на гости при роднинитѣ си. Споредъ уговореното, дветѣ противоположни улички, по които е следвало да мине Георги, сж били заети отъ терориститѣ. На изходния пунктъ въ улицата надѣсно — жгъла на завоя между църквата „Св. Никола“ и кжщата на Рибарчеви, сж били на постъ Мите Судиклиевъ и Доне Теранцалията; а на тая въ лѣво — тѣсната уличка къмъ главната улица, сж чакали Пане Ат. Прошевъ и Моне Самониката.

Г. Йов. взелъ улицата въ лѣво и попадналъ на втората засада. Щомъ възвилъ жгъла между кжщитѣ на Хаджи Маркови и Гошо Коджабашии, билъ нападнатъ. Веднага той се съобразилъ и хвърлилъ фенера върху убийцитѣ си и се опиталъ да извади револверъ, ала успѣли да го на-

мушкатъ съ камитѣ си и се сгромолясалъ. При повторнитѣ удари, обаче камитѣ изневѣрили. Върховетѣ се указали подвити, нѣшо обяснимо, понеже жертвата бѣ съ рѣдко развити мускули.

Увѣрени, че и първитѣ удари сж смъртоносни при шуртящата кръвъ, атентаторитѣ го оставили. Скоро деврието се явило на мѣстопроизшествието и го занесли въ военната болница, дето подъ специални грижи го свѣстили. На другия денъ пристигналъ и специаленъ хирургъ-лѣкаръ отъ Скопие — изпратенъ отъ валията Хафъзъ паша. Следъ 18 дни той се завърна въ Винаца. Понеже не бѣше позналъ никого отъ атентаторитѣ, полицията не можа да ги открие, но бѣха арестувани и подложени на изпитания Хр. п. Коцевъ и Тодоръ Лазаровъ. При изследването тѣ признали, че преди покушението сж били на едно — приказвали за училищни и търговски работи.

И двамата бѣха закарани въ Скопие и осждени по на 4 години строгъ затворъ, а следъ една година бѣха изпратени въ затвора на градъ Прищина. Г. Йов. не се яви въ сжда, за да прикрие участието си за осжждането имъ. Но той не можа да понесе хладнокръвно атентата, като позоренъ актъ, за да притаи въ себе си и неприязнеността си къмъ менъ. Още на легло въ военната болница, отъ Щипъ Георги бѣше се обадилъ на квартиранката си Р. Накова, която се похвали въ училището:

— Добре билъ и скоро ще си дойде. На всички много здраве, само не и на г. Настевъ, а обръщайки се къмъ менъ добави — тебъ щѣлъ да те поздравя, когато си дойде!

Съ колегата Григоръ се спогледнахме и разбрахме кжде сме.

Хр. Настевъ

Винишкия шпионинъ

(Продължение отъ кн. 9 (119).)

Публичното му убийство въ Кочани.

Само поради здравия си организъмъ и особения грижи въ военната болница, Винишкиятъ шпионинъ Георги Йованчевъ сравнително лесно издържа нанесенитъ му рани въ Шипъ. Следъ три седмици той се завърна въ Винаца подъ протекцията на турската властъ, за да продължи иудинското си дѣло. Но той имаше вече черната дамба на позора. Всички го презрѣха и отбѣгваха. Единствени бѣха го добросали съ „Гечмишолъ“ забититъ. Само отъ срама — ради бѣха го посетили нѣкои роднини, които били допускани при него само следъ предварителното му съгласие. Обвзетъ бѣше вече отъ мисълта, че организацията всѣки моментъ може да го дотепе и у дома му. За менъ бѣше казалъ изрично, че не искалъ да ме види. Това ми се съобщи отъ неговата тъща баба Пара Стефанова, която се ползуваше съ добро име въ Винаца. Тя дойде въ къщи и загрижено ме запита: „Защо моя зетъ се е озлобилъ къмъ тебе? Нали бѣхте близки другари? — и ми разправи какво е говорилъ за покушението въ Шипъ. Баба Пара бѣше умна жена. Познаваше порочнитъ дѣла на своя единственъ зетъ по-добре отъ всички, та бѣше схванала и най-добре положението на въпроса, макаръ и старателно да се прикриваше нейниятъ зетъ отъ жена си.

— Незная какво да ти кажа. Зетъ ти знае това. Питай него! Ако Георги подозира и знае нѣщо положително, че азъ съмъ виновенъ за ста-

налото въ Шипъ, готовъ съмъ за лично обяснение — казахъ ѝ азъ.

На следюция денъ сжщо така угриженъ дойде и председателятъ на църковно-училищното настоятелство свещ. Антимъ Карановъ — бившъ учителъ и добъръ членъ на организацията, съседъ на Георги. Съобщи ми, че Георги подържалъ, че този „кюлафъ“ му билъ скроенъ отъ менъ, и се заканилъ да се разправи лично. Попъ Антимъ не бѣше въ течение по шпионажа на Георги, но бѣше схваналъ сериозността на въпроса и настоя да посрѣдниче за изглаждане на „недоразумението“ помежду ни.

Изслушахъ го и го задължихъ да съобщи на Георги, че подозренията въ такива моменти сж обикновено нѣщо, и че съмъ готовъ за лични обяснения кждето пожелае.

Вмѣсто обяснение, още на другия денъ получихъ едно доста „любезно“ писъмце съ дословно следното арогатно съдържание: „Даскале, изпратихте ме въ Шипъ, за да ме убиятъ, но правдата надви и ще надвие. Още утре да си вдигнешъ парцалитъ, да се махнешъ и да не стѣпвашъ вече въ училището, защото още при стѣлбата ще изчукамъ съ куршуми жбитъ ти! Георги“.

Веднага поканихъ училищното настоятелство, съвмѣстно съ учителския съветъ. Прочетохъ писмото и направихъ предложение да се вземе съответно становище за запазване престижа ми и тоя

на училището. Заявихъ, че като главенъ учителъ нѣма да допусна да ми се налагатъ външни лица, и че при наличността на това писмо азъ се считамъ въ положение на самоотбрана, която ми дава право на самозащита, ако си позволи даже да дойде въ училището. Ако Георги се счита лично уязвенъ отъ менъ, нищо не му пречи да се обърне за удовлетворение къмъ прямото ми началство, или поне до Църковно-училищното настоятелство и то да разпорежи да напусна училището. Но азъ съмъ готовъ и сега въ ваше присъствие за лично обяснение съ него, за да ви стане ясно до колко е неоснователна постъпката му.

Азъ знаехъ, впрочемъ, слабоститъ на Йованчевъ. Знаехъ сжщо, че той нѣма никакви доказателства, съ които да си послужи противъ менъ. Затова умишлено засилвахъ още повече позицията ми, за да го предизвикамъ да се открие и да го изоблича въ присъствието и на други, нѣщо което той старателно отбѣгваше, защото трѣбваше да открие ачикъ картитъ си.

Председателътъ на настоятелството обясни какво му е говорилъ Георги. Сжщото повториха всички. Азъ и сега като чели чувамъ изказанитъ думи на 80 год. дѣдо Точе, дългогодишенъ епитропъ и касиеръ на Църк.-учил. настоятелство, който съ въздишка каза:

— То се видѣ на кжде е трѣгналъ. Аслж, за добро не се завърна отъ София. Ще зачерни селото ни но... Богъ да ни е на помощ! — прекръсти се и едри сълзи прокапаха отъ очитъ му.

Схващайки сериозността на положението, настоятелството отиде при Георги да иска обяснение за изпратеното ми писмо. Особено внушителни сж били думитъ на дѣдо Таче: „Кой ти даде това право, казалъ той, и какъвъ си ти, та заповѣдвашъ на нашия главенъ учителъ да не отива въ училището? Ти искашъ да зачернишъ и училището ни, но нѣма да те оставимъ. Трѣбва да мислишъ какво правишъ!“

Всички се бѣха убедили, че той страда отъ подозрение и за характеристика, единъ отъ членоветъ на настоятелството бѣ казалъ:

„Има си човѣкътъ муха на капата, та си я ишка“.

На следния денъ сутринта азъ си отидохъ въ училището, ала никжде не видѣхъ Георги, за да се изглади конфликта. Свещ. Антимъ Карановъ ме помоли да отида следъ обѣдъ въ дома му, кждето щѣлъ да дойде и Георги, за да се обяснимъ при условие: преди да се срещнемъ и двамата да предадемъ оржжието си, което на излизане щѣлъ да ни върне обратно. За да се съглася, попятъ ми пришепна шеговито: „Страхъ го е. Отъ сѣнката си се плаши!“

Приехъ поканата съ условие да присъствува и учителя Гр. Димитровъ*. Срещата се състоя въ кжщата на п. Антимъ; въ него Георги имаше голѣмо довѣрие. Григоръ наблюдаваше всѣка промяна на шпионина, та при нужда да се намѣси и съ оржие. Георги не каза нищо повече отъ онова, което бѣше говорилъ на Попъ Антимъ.

Единствениятъ му аргументъ, за да подозира моето съучастничество за покушението му въ Шипъ бѣше писмото, което му дадохъ на заминаване. Но съ това той се издаде, безъ да иска:

Указа се, че писмото не е далъ по принадлежностъ и именно тукъ при обясненията се убѣрка.

Отъ този денъ властта бѣше му дала на разположение и специална полицейска охрана, но срама-ради Георги отбѣгваше да се ползува отъ нея официално. Следъ това Георги не дойде вече въ училището, нито се срещнахме повторно. Първия празникъ — недѣля — отидохъ въ Кочани да освѣтля другаритъ за станалото. За сжщото докладвахъ лично и на Архир. намѣстникъ Гр. Чедмеджиевъ. Той задържа писмото, което Георги ми изпрати, за да го приложи къмъ рапорта си.

Следъ като обмислихме по-обстойно съ Архир. намѣстникъ и отдѣлно съ ржководит. на организацията въ Кочани новосъздаденото положение, като взехме и мнението на Теодосъ Сарафа, смѣтахме, че моето стоене въ Винаца е рисковано: всѣки моментъ властта може да ме хвърли въ затвора.

Поради арестуване членоветъ на окр. комитетъ въ Шипъ, решихме: 1) Смъртната присжда на Г. Йованчевъ да се изпълни примѣрно и то въ пазаренъ денъ въ Кочани, кждето той отиваше често за докладъ при каймакамина; 2) До изпълнението на присждата азъ да напуснемъ Винаца и 3) За да не се възбуди никакво съмнение и подозрение за преждевременното ми напускане, да се иска разрешсние учебната година въ Винаца, като по изключение, да се приключи съ две седмици по-рано, а презъ ваканцията, като главенъ учителъ, да ме замѣства Гр. Димитровъ.

Учебната година се приключи на 16. VI. Предварително приготвения отчетъ още на другия денъ изпратихъ по принадлежоостъ, предадохъ и заминахъ за Шипъ. Вмѣсто Хр. п. Коцевъ и Т. Лазаровъ въ Шипъ бѣха избрани Пане Ат. Прошевъ, прогимназиалния учителъ Мише Костиевъ Анчевъ и Миялъ Марковъ, бившъ учителъ, а тогава бакалинъ, които поставихъ въ течение за станалото.

Не мина и седмица, отъ Гр. Димитровъ се получи съобщение, че полицията въ Винаца се интересувала за моето мѣстопребиваване и по мнението на по-първитъ организационни членове въ Винаца, не трѣбвало да стоя повече въ Шипъ. Понеже на другия денъ се узна, че и Шипската полиция се интересувала за менъ, не نوشахъ вече въ кжщи. Повече отъ седмица престояхъ при другаря си отъ ученичество Благой Д. Пуздерлиевъ — прогимназиаленъ учителъ въ Шипъ, следъ което решихме: докато се узнае резултата по дѣлото на арестуванитъ Т. Лазаровъ и Хр. п. Коцевъ, да замина и престоя презъ ваканцията въ България. Придруженъ отъ Благой, отидохме въ с. Горни-Балванъ и отъ тамъ въ Кочани, кждето две денонощия престояхме тайно, като добри гости на Теодосъ Сарафа. Ржков. въ Кочани ми уредиха да замина по тѣхния каналъ, макаръ и доста труденъ — презъ с. Саса. Вмѣсто куриеръ придружи ме лично Теодоси Сарафа до с. Саса. Той се завърна обратно, а ние съ пограничния куриеръ отъ сжщото село презъ нощта продължихме и минахме границата. Въ Кюстендилъ пунктовиятъ началникъ на задграничното представителство ни улесни и заминахме за София. На гарата ни посрещна Георге п. Цвѣтковъ — емигрантъ отъ Прилепъ — довѣренъ разпоредителъ на задграничното представителство, който ме настани въ хотелъ „Батембергъ“, а Благой отиде при свои роднини.

* Гр. Димитровъ сега е пенсионеръ въ Г.-Джумая.

Задграничното представителство нѣмаше установена канцелария. Дѣлчевъ бѣше по обиколка въ Македония. Заведоха ме въ квартирата на Георге Петровъ — задъ училището „Денко-глу“. Освенъ съ кореспонденцията ни въ Винаца, него познавахъ и лично, когато бѣше учителъ въ Шипъ. Георге знаеше всичко за станалото въ Шипъ и Винаца, и се интересуваше за положението въ Винашко, въ Кочанско, особено за Шипъ и за арестуванитѣ членове на окр. комитетъ. Обяснихъ му всичко, на края, обаче, не можахъ да премълча и обстоятелството, че новосъздаденото положение въ Винаца се дължи на една тѣхна нетактичност, въ слѣпото довѣрие въ Йованчевъ.

„Ахъ тоя синковецъ! — изпъшка възмутено Герче. Още се чудя и азъ, какъ майсторски съумѣ тоя мерзавецъ да заблуди и да спечели отново довѣрието на Гоце при срещата ни въ Кюстендилъ? — Нѣма да ни куртули, но каква файда! . .“

Отъ тоя день, презъ училищната ваканция бѣхъ на разположение на задграничното представителство. Отъ Винаца Гр. Димитровъ редовно ме уведомяваше за положението въ района. Редовно се получаваха писма и отъ Шипъ, а така също и отъ Кочани и отъ другитѣ райони.

Поради голѣмата предпазливостъ и полиц. охрана на Винашкия шпионинъ, обаче, не се успѣ съ убийството му презъ училищната ваканция. Отъ Шипъ писаха да не се връщамъ, а отъ Кочани съобщиха, че властѣе е забранила и на Григоръ Димитровъ да остане учителъ въ Винаца.

Къмъ края на августъ 1899 г. получиша назначение за главенъ учителъ въ Бунаръ-Хисаръ, Одринска епархия.

— Въ Бунаръ-Хисаръ, каза Георге, добре ще бждешъ. Твоето пребиваване тамъ нѣма да стане достояние никому, ако самъ не се обадишъ на познати и приятели. Тамъ още нищо не е организирано. Затова и Централниятъ Комитетъ въ Солунъ е поискалъ твоего назначение. Хубаво градче е и ще бждешъ доволенъ.

Отидохъ и заехъ новото си мѣстоназначение. Минахъ презъ Одринъ и Лозенградъ. Въ обиколката си въ Одринско презъ пролѣтътъ на 1900 г. Г. Дѣлчевъ посети и Бунаръ-Хисаръ. Отъ него научихъ, че Йованчевъ наскоро билъ застрелянъ публично въ Кочани. Изпълнението на смъртната присъда е станало по доста гениаленъ начинъ отъ младежа-терористъ Мите Костадиновъ (Блатчанчето) публично, пазаренъ день, четвъртъкъ, въ центъра на Кочани. Мите не се е отдѣлилъ отъ трупа, преди да се увѣри въ издъхването му. За да изрази по силно народната мѣстъ къмъ поваления шпионинъ, качилъ се върху трупа му и со-

чейки го съ прѣстъ, извикалъ високо: „Това е народниятъ предателъ Георги Йованчевъ отъ Винаца! Комитетътъ го наказва!“. Забилъ още два куршума въ главата му и се втурналъ между насъбралата сѣтълпа да си пробие пжтъ, да се укрее, ала не е успѣлъ. Отъ всички страни билъ заграденъ отъ стеклитѣ се джандарми, полицаи и аскеръ и го заловили. Начинътъ на убийството е произвелъ доста силно впечатление на всички, като заслужено наказание.

Мите Костадиновъ*) (Блатинчето) е родомъ отъ с. Блатецъ (Кочанско) съ повече отъ 500 кжши, разположено въ недрата на пл. Плачковица, на около 13 ккм. с. и. отъ Винаца. При изследването му Мите открито е изповѣдалъ защо е извършилъ убийство и по тоя начинъ взелъ върху себе си и цѣлата отговорност. Така той не е далъ и никакъвъ поводъ за арести на невинни лица и за създаване на афера, както обикновено въ подобни случаи турската властъ практикуваше да дири подъ волъ теле.

* * *

Дадохъ нѣкои подробности за винашкия шпионинъ Г. Йов., за да изтъкна низхождението на Гоце къмъ провинилитѣ се членове на В. М. О. Р. О. съ цель да се поправятъ и да се опомнятъ, за да не се даватъ преждевременно излишни жертви. Въ послѣдствие той не само съжаляваше, но и бѣше покрусенъ отъ дѣнъ душа отъ тази подла измѣна.

Съ начина на изпълнение наказанието установиха се предъ турската властъ устоитѣ на В. М. О. Р. О. и се даде морално удовлетворение на осъденитѣ Хр. п. Коцевъ и Т. Лазаровъ. Премахна се едно зло, за да си отдѣхне българското население отъ душевенъ тормозъ, а не по-малко и семейството му отъ срама за позорнитѣ му деяния. Успокоиха се и семействата на осъденитѣ по аферата Виначани, отъ които шпионинътъ бѣше изтръгналъ и последната имъ пара, за да издействува ужъ освобождението имъ, за която цель често отиваше охраняванъ въ Скопие, а два пжти бѣше ходилъ и въ Цариградъ.

Той остави и голѣмо черно петно — той посѣя заразата на отчаяние между по-малодушнитѣ простаци изъ планинскитѣ села, развали се първоначалната идейна спойка, която въодушевляваше всички, а освенъ това, разколеба и вѣрата въ мнозина отъ ръководителнитѣ лица и фактори на организацията изобщо въ района. (Край)

Ангелъ Винишки

Освободителното ни движение въ Македония и Одринско регистрира героични подвизи на единични и групови самопожертвования, но имаме и безспорни примѣри на рицарски революционни прояви, които създадоха и удивление и служеха за наизидание. Чрезъ примѣра на самоотвержени храбърци, се създаде идеална революционна ревност за смѣла и упорита борба, съ съзнание на дългъ къмъ поробената татковина. Такъвъ безспоренъ примѣръ въ борбата ни даде Ангелъ Винишки, който на 30. IX. 1902 г. надъ с. Драгобраща, на нѣколко км. с. изт. отъ Виница, въ недрата на Осогово, съ кръвта си завеща и пѣтя, безъ който никаква свобода е непостижима. Тамъ съ смѣлия си подвигъ въ осемъ часово непрекъснато сражение съ многоброенъ аскеръ и башибозукъ, Ангелъ изпъкна като примѣренъ и величавъ борецъ.

Следъ конгреса на илинденци въ Битоля, удаде ми се възможностъ да отида въ Шипъ, а отъ тамъ, ведно съ моя другаръ Алекс. Развигоровъ, въ Кочани, кждето престояхме, като добри гости у наши бивши другари на 18. и 19. VIII. м. г. Тамъ — въ Кочани, споменитѣ ми за жертвитѣ въ с. Драгобраща пробудиха у мене чувството за поклонение предъ лобното мѣсто, за да си възобновя кървавия подвигъ, който помете Ангелъ Винишки въ пропастьта.

Живитѣ бивши дейци на ВМОРО, особено тия, които сж минали границата по канала презъ Виница, и сега ще си спомнятъ съ умиление за „Нашия бай Ангелъ“, както винаги Гоце Дѣлчевъ и всички по-приближени на организацията го наричахме, и когото зачитахме като кумиръ на сво-

бодителното ни дѣло, заради неговото рѣдко се беотрицание и постоянство, съ което отстояваше възложената му строго повѣрителна трудна и рискована длъжностъ — презграниченъ постояненъ, куриеръ на ВМОРО. Не е излишно да спомена като характеристика, че въ единъ повѣрително служебенъ разговоръ съ ръководящитѣ фактори и кандидати за войводи въ хотелъ „Батембергъ“ презъ 1902 г. въ София, Гоце Дѣлчевъ за Ангелъ Винишки бѣше казалъ дословно: „Единъ селянинъ съ вродени добродетели и рѣдко увлечение на революционеръ, предопредѣленъ да изгори винаги въ огъня за свободата на Македония. Незамѣнимъ жрецъ на организацията отъ основаването ѝ“.

Ангелъ Винишки е роденъ презъ 1867 г. въ Виница, известна съ шумната злокобна афера презъ 1897 год.*) Въ Виница и околнитѣ села, още отъ детинството му той е известенъ като *Ангелъ Божанинъ* — по името на майка му Божана, която се е ползувала съ уважение, като умна, услужлива и родолюбива, гостоприемна домакиня. Поради ранната смъртъ на баща му, Ангелъ отъ малкъ е билъ подъ пълното опекунство и специалнитѣ грижи на майка си. Свършва основното бълг. училище въ Виница и става надеждна отмина на майка си.

Той и като примѣренъ домакинъ, съ голѣмо усърдие бѣше си обезпечилъ едно сравнително завидно материално положение въ Виница. Винаги учтивъ и вежливъ къмъ всички, съ своята от-

*) За Виница и Винишката афера вижъ подробности въ статиитѣ ми въ кн. 4 (104), 5 (105), 6 (106), 7 (107), 8 (108), 9 (109), 10 (110), 3 (113), 4 (114), 6 (116), 7 (117), 8 (118) 9 (119) и 10 (120) на сп. „Илюстрация Илинденъ“.

живчивост, родолюбие и упорито национално съзнание, той бѣше си спечелил голѣмо довѣрие и се ползуваше съ симпатиитѣ на населението и въ околнитѣ села. При създаването на ВМОРО още през 1893 год. той бѣ първият легален членъ въ първото ржков. тѣло на организацията въ Винаца, ведно съ известнитѣ търговци Спиро Амповъ и Георги Йованчовъ. (Първият от тѣх почина през аферата, вследствие жестокитѣ изтезания, на които бѣше подложенъ въ Кочанския затворъ. Вторият — Г. Йованчевъ, поради аферата бѣше избѣгалъ въ София, но въ последствие се завърна и като платенъ ренегатъ биде застрелянъ през 1900 г. въ Кочани).

Като членъ въ ржков. тѣло Ангелъ изпъкна съ своята смѣлост и предприемчивост и съ рѣдко увлѣчение си остана такъвъ до своята кончина: нему се дължи създаването на първия презграниченъ каналъ на ВМОРО до Кюстендилъ и обратно. Той стана и първият нелегаленъ презграниченъ куриеръ, а Винаца пръвъ пограниченъ пунктъ на ВМОРО още през 1894 г. Винаги предвидливъ, като куриеръ Ангелъ бѣше неузнаваемъ, поради аферата, обаче, на 14. XI. 1897 г. той предпочете самоизгнанието си въ Кюстендилъ.

Първата му грижа тукъ бѣше да спаси от терзания жена си и детето си, които следъ осждането му на доживотенъ затворъ бѣха поставени подъ изключителенъ режимъ. Въоръженъ, безъ да събщи никому, той се отзовава въ Винаца и на следующата нощъ взима на ръце детето си и последванъ от жена си прехвърлятъ благополучно границата, като казалъ на жена си: „Нищо нѣма да земешъ съ себе си! Да не ти е жалъ и за имотитѣ ни! Агитѣ ще ги платятъ тройно“. . . И заминали само съ горнитѣ си дрехи.

Като емигрантъ Ангелъ стана най-довѣреното лице на ВМОРО и бѣ душата на пункта въ Кюстендилъ. Съ скромния си животъ и благородни обноски, той бѣше неузнаваемъ отъ българската властъ, която често се престараваше, и при всички строги разпореждания до пограничнитѣ постове, той винаги хладнокръвно, но смѣло, по всѣко време успѣваше да изпълнява нарежданията на задграничното представителство въ София. Така той преодоляваше всички препятствия и задъ границата въ турска територия и презъ 10 год. му непрекъснато служене, до деня на кончината му, въ с. Драгобраща, той не изложи съ нищо организацията при честото прекарване на кервани съ оръжие за вътрешността на Македония.

Съ тази си дейност и съ дружелюбивитѣ си обноски, Ангелъ бѣше обикнатъ и уважаванъ отъ всички. Едни го сравниха като „Ангелъ Херувимъ“, и други като „Ангелъ Хранителъ“. И действително съ бащински грижи священодѣйствуваше въ всѣко отношение. Той предпочиташе самъ да загине, за да не изложи никога на никакви неприятности лицата или четитѣ, често многобройни, които му се повѣрваха да влѣзатъ въ връзка съ ржководнитѣ тѣла на организ. въ пограничнитѣ райони на Македония.

Въ Кюстендилъ, Ангелъ стана известенъ съ прекора *Винишки* — и съ това презиме бѣше известенъ на всички и загина геройски като рѣдко самоотверженъ храбецъ само на нѣколко км. отъ Винаца, чието име не на sluка бѣха му дали за фамилно прилагателно кюстендилци.

За трагичната кончина на Ангелъ Винишки

въ сражението му при обсадата на с. Драгобраща, ние съ Тома Давидовъ научихме още на втория денъ отъ Кюстендилъ. Ципушевъ — ржководител на организацията въ Радовишъ — тукущо бѣше пристигналъ съ радовишката районна чета на Стаменъ Темелковъ въ с. Раклешъ. Понеже още не се знаеха подробности, съобщението доста ни озадачи. При тази печална вестъ, неволно си припомнихъ и обстановката, когато въ единъ интименъ разговоръ презъ 1899 г. въ Винаца съ Ангелъ, съ свойствената си усмихнатост и прямота между друго бѣше ми казалъ и следното: „И ако чуете нѣкой денъ, че сж ме утепали на границата, да не вѣрвате. Още не е роденъ тоя турчинъ, който може да ме утепа или живъ да ме хване. Боя се само отъ нѣкое подло предателство или коварна измѣна отъ посвѣтенъ членъ на дѣлото ни. Но докато не видя да се търкалятъ лешове предъ менъ и до като не изхабя и последния си куршумъ, нѣма да умра“.

Тѣзи думи на Ангелъ възпроизведохъ за куриозъ предъ Т. Давидовъ и радовишкия войвода Стаменъ, които добре познаваха Ангелъ Винишки. Подъ тѣжнитѣ настроения за станалото въ Драгобраща, Стаменъ прибави: „Не е изключено да има предателство, но не се съмнявамъ, че и Ангелъ е загиналъ геройски. Утре ще имаме подробности за станалото“.

Обстоятелствата при които е загиналъ тоя волеви борецъ отъ Винаца въ подробности научихме следъ два дни, когато съ ревизионната чета минахме Винаца и бѣхме въ Неготино — въ Тиквешкия районъ. Каквото бѣха ни съобщили тамъ, като секретаръ на четата бѣхъ отбелязалъ въ запискитѣ ми, които, като архивъ, читателя ще намѣри въ „Илюстрация Илинденъ“.

Дѣлата на Ангелъ Винишки сж много. Тѣ се знаятъ добре отъ всички негови живи съвременници-воеводи и ржководни лица на ВМОРО.

Добриятъ Ангелъ! Той съчетаваше въ себе си могъществото на национално съзнание и родолюбивъ духъ. И сега азъ виждамъ строго наблюдателнитѣ му живи очи, чувствувамъ добродушната му и вежлива усмивка и природно проникателния умъ на приятенъ събеседникъ и скромността на единъ селянинъ на труда.

Ангелъ Винишки стана изкупителна жертва на своя дългъ къмъ освободителното ни дѣло при священодѣйствие, за което пожертвува не само материалното си благосъстояние въ Винаца, но и щастието на семейството си, къмъ което той бѣше привързанъ съ най-нѣжни чувства.

Неговата утѣха, свидната му рожба Стоянка, той остави едва 7—8 годишна въ прегръдкитѣ на майка ѝ въ Кюстендилъ. Сега кжде сж тѣ? Разбрахъ — жена му починала въ нищета; но никой нищо не можа да ми събщи за дъщеря му.

Да се поклонимъ прочее предъ паметта на този достоенъ синъ на Винаца. Сега, когато неговиятъ роденъ кжтѣ е вече свободенъ, да идемъ въ злокобното с. Драгобраща да издиримъ лобното му мѣсто и да издигнемъ надгробенъ кръстъ, който да сочи на поколѣнната неговия подвигъ, а ако причинителитѣ на преждевременната му смъртъ сж живи нека съвестта ги боде.

Винаца, 20. X. 1942 г.

Хр. Настевъ

Председател на Варненското д-во Илинденъ

Ревизионната чета въ Битолския револ. окръгъ.

6

Въ тиквешкия районъ. Подвигътъ на Ангелъ Виношки. Презъ р. Черна въ с. Кръстецъ.

(Продължение отъ кн. IX. — 149)

Следъ като дадохъ нѣкои подробности за положението на радовишкия революционенъ районъ и въодушевлението, което изпитахме при преминаването ни на рѣка Вардаръ, не желая да остане неинформиранъ читателъ въ това отношение и за положението на В. М. О. Р. О. въ Тиквешкия районъ при преминаването ни на р. Черна, а особено и съ подробноститѣ за аферата въ с. Драгобрази, следъ като напуснахме Кочанския районъ.

За нѣкой, може би тѣзи подробности ще се таксуватъ за излишни. Нищо чудно отъ това: всѣки разсждава и пише по своитѣ убеждения. Въ случая имаме едно конкретно и ясно изпитано прозрение отъ една констатация за действителното положение на В. М. О. Р. О., въ подкрепа на което сж необходими и подробности, като архивъ за освободителното ни движение въ сѣр-

дцето на борческа Македония. Въ това отношение мисля, че ще бъдемъ единомисли. Затова именно считамъ, че и нѣкои подробности, които ще дамъ, като изразъ на лична констатация въ процеса на революц. ни борби на самото мѣсто, сж необходими, за да се знаятъ отъ всички.

Предвождани одъ двамата усърдни куриери, които ни посрѣщнаха при дѣсния брѣгъ на Вардаръ, поехме пжтя презъ полето на помашкото с. Криволакъ. Вълшебниятъ шумъ отъ ритмичнитѣ лачатушения на Вардаръ, който единственъ нарушаваше тихата безлунна нощъ по двата брѣга на долината, постепенно заглѣхваше задъ насъ; докато се изгуби съвсемъ. Почувствувахме се по-сржчни и внимателни въ стѣпкитѣ си, понеже ни предстоеше да прекосимъ бързо ж. п. трасе презъ прочутото Тиквешко поле, което за насъ не вдѣхваше яко довѣрие за утрешния день. Наскоро за-

тракаха колелетата на товарния влакът от Скопие, който изсвири, бързо профуча и отмина недалече от насъ въ тъмнината къмъ Солунъ. Следъ влака и ние единъ следъ другъ бързо минахме презъ ж. п. линия.

Недалече въ нощната дрезгавина. предъ насъ се очерта известниятъ Неготински манастиръ „Св. Георги Победоносецъ“, на чиито купелъ съ приближаването ни лъсна и металниятъ му голѣмъ кръстъ. Съ благоговение минахме въ дѣсно оградитѣ на тази българска светиня. Обладани отъ мистична тайственостъ, прекръстихме се, призовавайки съ смирение попечителството на победоносеца-свещецъ върху дѣлото на Македония и нейнитѣ борци. Въ дѣсно просия и отражението отъ освѣтлението при голѣмата ж. п. гара Криволакъ. Безлунната тиха нощъ се наруши отъ усърдния маневристъ, който съ пискливитѣ чести сигнали на машината и грубитѣ тракания, които последваха отъ раздвижване на вагонитѣ, оглушаваше цѣлата околностъ. Недалечъ отъ гарата е и голѣмиятъ желѣзенъ шосеенъ мостъ надъ Вардара за Шипъ. Този мостъ се охраняваше денонощно отъ постоянно квартируеще войсково отдѣление и джандарми при гарата.

При ловката опитностъ на куриеритѣ, съ голѣма дистанция единъ следъ другъ, преминахме успѣшно всички по съмнителни мѣста и кръстопътища въ района надъ ж. п. гара Криволакъ, която отстои на нѣколко км. отъ Неготино. Предъ насъ се очерта вече унесеното въ дълбокъ сънъ и Неготино. Съ приближаването ни спрѣхме за почивка. Единиятъ куриеръ веднага се отклони въ лѣво отъ пътя и следъ нѣколко минути се завърна придруженъ отъ трима посрещачи, поставени на постъ въ очакване пристигането, ни и въвеждането ни незабелязано въ Неготино. Така съ тѣхъ влѣзохме и безшумно веднага ни разквартируваха като мили гости въ по-рано опредѣлени добри и преданни на организацията семейства. Менъ и Т. Давидовъ заведоха въ кжщата на Георги Цолевъ Слѣпия. Последниятъ изяви силно желание Давидовъ да бжде у него и бѣше разпоредилъ за по-приятното му гостуване.

Георги Цолевъ не изглеждаше по-старъ отъ 50 години. Всички го именуваха *Бай Георги*, а бѣ известенъ съ прѣкора *„Слѣпия“*. Добъръ българинъ, съ развито тѣлосложение, миловидно приказливъ и учтивъ, съ зрѣла разсудливостъ и увлекателенъ духовитъ събеседникъ, ала нещастенъ съ зрението си — закоренѣло перде и въ дветѣ му очи. Въ замѣна на това, обаче, другитѣ му чувства бѣха особено развити до неимоверностъ. По гласа имъ на примѣръ, той позна всички, които дойдоха да ни добросатъ, а тѣ бѣха надъ 50 души, и ги именуваха безпогрѣшно, като отговаряше и на всѣки единъ съ поразителна точностъ. Съ сравнително хубава кжща и добре обзаведено домакинство, Бай Гьоре бѣше приказенъ съ своето гостоприемство. Съ особената си впечатлителна разсудливостъ и силна паметъ по всички злосторни въпроси, той бѣше приятенъ на всички. Любознателенъ и непринудено словоохотливъ, всѣка негова мисль изразяваше голѣмото му родолюбие и преданостъ къмъ освободителното ни дѣло. Съ поразителна осведомителностъ той говорѣше и разправяше исторически събития, случки, споменавахе дати, имена и

пр., като че ли лично ги е преживѣлъ. Поради това и въ Неготино бѣше предметъ на уважение, като добъръ съветникъ по всички обществени и народополезни въпроси. Съ такива впечатления се раздѣлихме ние вечертъта съ него, като напустахме кжщата му, предоволни отъ указаното ни особено гостоприемство.

Още съ настаняването ни за денуване въ Неготино, почувствувахме, че сме предметъ на особено внимание и гостоприемство. Трогна ни следния фактъ: още съ пристигането ни презъ нощта, добригѣ домакини дадоха не само на насъ, но и на всички момчета отъ четата ни нови ризи, гащи и чорапи, като ни заставиха грижливо да се преоблѣчемъ и да се измиемъ.

— Утре е недѣля — каза учтиво нашиятъ домакинъ — Бай Георги, у насъ е обичай срещу празникъ да се изчистимъ и преоблѣчемъ, за да отправимъ утре съ чиста промисль молитвитѣ ни къмъ Бога. Вие сега сте наши деца — прибави учтиво той — трѣбва да се преоблѣчете, като у дома... А това бѣше едно доста похвално дѣло, защото до този денъ, ние не бѣхме смѣнили долнитѣ си дрехи.

Неготино е малко градче съ будно българско население. Въ административно и черковно — училищно отношение бѣ подведомствено на гр. Кавадарци — центъръ на Тиквешката кааза (каймакамлъкъ). Въ тази околия (кааза) нѣмахме района чета. Имаше, обаче, добри легални дейци, които умѣло ръководѣха дѣлата на В. М. О. Р. организацията. Поради близостта си съ голѣмата ж. п. гара Криволакъ, чрезъ която гара се обслужваше и цѣлия търговски трафикъ отъ Солунъ, не само за Тиквешката но и за Шипската, Кочанската и Пианечката каази (околии), Неготино бѣше важенъ съобщителенъ центъръ и ръководенъ пунктъ на организацията. Безспорния добъръ приемъ и разпоредителностъ, които констатирахме при преминаването ни презъ Вардаръ и пребиваването ни въ този районъ, се дължеше на ръководното тѣло и въ изпитаната национална формация на неготинчани. Това особено се подчерта и отъ факта, че за нашето пребиваване въ Неготино знаеха и децата. При насъ се изредиха данни добросватъ всички по-видни членове на организацията, които въ беседитѣ си съ насъ проявиха голѣмъ интересъ по всички организационни работи и за бждещата ни дейностъ.

При денуването ни въ Неготино ние намѣрихме и всички вестници отъ София следъ нашето преминаване границата. Както вестницитѣ, така и всички брошури и други литературни революц. издания, въпрѣки строгата цензура изобщо на турската властъ, въ Неготино се получаваха редовно. Получаваха ги по каналенъ редъ тайно чрезъ Централния комитетъ на В. М. О. Р. О. въ Солунъ и гара Криволакъ. Главната роль въ това отношение се изпълняваше съ безупрѣчна точностъ отъ търговскитѣ представители и агенти при гара Криволакъ: Тодоръ К. Гиновъ, Ладе Д. Пуздерлиевъ и Миланъ Джеферовъ — всички отъ Шипъ. До тѣхъ на гара Криволакъ се изпращаха тайно отъ Солунъ, ведно съ търговскитѣ стоки, а тѣ ги препращаха чрезъ довѣрени пхтници — търговци, каквито ежедневно имаше отъ всички съседни околии за Солунъ и обратно, независимо отъ постояннитѣ кираджии, които съ кERVани пренасяха търговскитѣ стоки до околнитѣ околийс-

ки центрове. По този начин се доставяха за организацията и необходимите револвери, ками, патрони и взривни вещества.

В Неготино ние научихме най-автентични подробности и за станалото сражение след нашествието с. Драгобраща, Кочанско, а така също и за героичната смърт на задграничния куриер на организацията Ангелъ Винишки със 4 момчета от Кочанската чета. За тази афера неготиначи сж знаеха още на другия ден. Като че ли тази афера бѣше най-злосторителната тема въ Неготино и още съ пристигането ни, всички се надпреварваха да ни освѣтят въ подробности, коментирайки станалото, като сжщевременно ни изказваха и съчувственитѣ имъ сѣрдвания за щастливото ни избѣгване на фаталната част на злокобната обсада при престояването ни въ с. Драгобраща. Стана ни доста ясно, че ръководното тѣло въ Неготино е било въ течение и се е интересувало за идването и движението на нашата ревизионна чета.

Както хроникахъ своевременно, читателѣтъ ще си спомни, че за станалото следъ нашествието с. Драгобраща и ние научихме още на втория денъ въ Радовишкия районъ. Подробноститѣ, обаче, недокакахме да узнаемъ, както ни обещаха отъ ръководното тѣло въ Радовишъ*). Интересувахъ ни обстоятелствата за по-обективна преценка и за сражението, въ което е загиналъ и Ангелъ Винишки съ момчетата отъ кочанската чета. Именно това сега можехме да установимъ отъ подробнитѣ разкази не само отъ нашия добре осведоменъ по организац. работи домоначалникъ Георге Цолевъ, но и отъ ръководителя на организац., който ни прочете и едно писмо по тази афера отъ окръжния комитетъ въ Шипъ. По-подробни бѣха разказитѣ и коментаритѣ на нѣколкома дейни членове на организ. въ Неготино, които ни разправиха всѣки каквото научилъ повѣрително лично отъ по довърени проходѣщи пѣхници — добри търговци отъ Кочани и Шипъ при гара Криволакъ за Солунъ.

Това което чухме и установихме тоя денъ при днуването ни въ Неготино лично съ Тома Давидовъ за станалото въ с. Драгобраща, като архивъ ще предамъ въ резюме:

Решението ни въ с. Драгобраща бѣше: Едновременно съ нашето отпътуване, сжщата нощъ и тѣ да напуснатъ селото. Въпрѣки това, Сим. Молеровъ съ четата си е останалъ пакъ въ Драгобраща, като е задържалъ при него и презграничния пунктотъ куриеръ Ангелъ Винишки, който обезателно трѣбваше да се завърне сжщата нощъ обратно въ Кюстендилъ. Основателнитѣ подозрения, които изрично мотивирани му се внушиха на Молерова при раздѣлата ни, както ги изложихъ и въ запискитѣ ми своевременно, за които читателѣтъ ще си спомни, можеха да се преценятъ и проумеятъ най-сериозно и отъ всѣки простъ четникъ. За единъ войвода, обаче, съ голѣми претенции на такъвъ, каквито бѣше изявилъ въ мечтанията си за бъдещата му дейностъ въ кочанския районъ, подозренията бѣха отъ естество, които му вмѣняваха и повелителенъ дългъ въ всѣко отношение за избѣгване нежелателни афери и даване преждевременно жертви.

Въ случая Сим. Молеровъ, превзетъ отъ упоритата си мегаломания и наивна самомнител-

ностъ въ силитѣ си, като районенъ войвода, се е изложилъ на по-голѣми унижения,

И за съжаление, ние научихме и установихме, че е станало тъкмо това, което внушихме на С. Молеровъ при раздѣлата ни, безъ да оправдае претенциитѣ си на „голѣмъ“ организаторъ...

Нека видимъ, прочее, какво ни разказаха и чухме въ Неготино:

„Още призори Драгобраща било обсадено отъ войсковитѣ части въ Виница и тия въ с. Калиманци. Ангелъ Винишки схваналъ, че има предателство: една частъ отъ аскера се прѣснѣлъ и окупирали Терзийската махала, а други приближавали да обградятъ и кжщата на първенеца Деспотъ Терзийски, кждето е билъ на квартира съ нѣколко момчета отъ четата.

„При това положение, Ангелъ прѣсметналъ, че е изключена всѣка надежда да се спасятъ и при най-ожесточена съпротива отъ вътре на кжщата и тия около нея. Знаейки, че другата частъ на четата е въ селото и ще могатъ да респектиратъ аскера, за да осуетятъ плана на обсадата имъ, решили да напуснатъ кжщата и, ако не сполучатъ да си пробиятъ пѣхъ къмъ границата, да се окопаятъ надъ селото. Благодарение опитността на Ангелъ, успѣли да се измѣкнатъ невредими. Видѣли, обаче, че аскерѣтъ е завзелъ всички по-важни височини и изходни пунктове надъ селото. Посрещнати съ градъ неприятелски залпове отъ всички страни, сполучили да завзематъ и се окопали въ най-близкия стратегиченъ хѣлмъ. Въ това време, обаче, аскерѣтъ отъ всички позиции се сѣрѣдчилъ къмъ заетия отъ тѣхъ хѣлмъ и били обсадени като открили и кръстосанъ смъртоносенъ залпопъ огънь срещу тѣхъ. Ангелъ съ другаритѣ си приели сражението. Съ заканителни закачки и ура, за да привлечатъ вниманието на войводата имъ съ другитѣ момчета отъ четата, откриватъ борбата съ последователни залпове къмъ приближилъ се вече аскеръ около самата имъ позиция.

„Сражението продължило повече отъ 7 часа съ упорита и доблестна съпротива до последното имъ издихание. Надявали сж се, че ще получатъ помощъ отъ другаритѣ си за разкъсване на кордона на неприятеля и да се оттеглятъ въ недрата на Осогово. Напраздно. Къмъ обѣдъ се е стекълъ и маса въоръженъ башибузукъ въ помощъ на аскера не само отъ Виница, но и отъ селата Градецъ, Пекяни, Блатецъ и пр. Така засилени войсковитѣ части, съ нѣколко последователни атаки на „уджумъ“ се опитали да овладѣятъ хѣлма, като сломятъ смѣлата имъ съпротива и на всѣка цена да ги унищожатъ или да ги принудятъ да се предадатъ и заловятъ, но били отблъснати съ поражения.

„При смѣла и упорита борба, привечеръ четницитѣ сж почувствали, че патронитѣ имъ не сж достатѣчни да издържатъ положението до настѣпването на нощта. Отъ оредѣлитѣ имъ изстрелитурцитѣ сж схванали критическото имъ положение, поради което и все повече почнали да засилватъ обграждането имъ за пълна капитулация съ по-чести залпове и пристѣпъ.

„Изгубили и всѣка надежда отъ помощъ на другаритѣ си, изстреляли сж последнитѣ си патрони. Единъ следъ другъ четиритѣ момчета загинали, пронизани въ позициитѣ. Последенъ е останалъ Ангелъ Винишки, който до последния моментъ

*) Вижъ кн. 8 (148) на спис. Илюстрация „Илиндень“.

отчаяно е отстоявал борбата, но безнадежно. Следъ като е употребилъ и последния манлихеровъ патронъ, той разкъсалъ писмото *), което ималъ, разбилъ на парчета пушката си въ скалитъ, следъ което си е послужилъ и съ револвера. Последния патронъ е запазилъ за себе си. Съ ядни закани къмъ приближаващия се отъ всички страни аскеръ да го залови живъ, съ ура и възгласа „Да живѣе борбата за свободна Македония“, залапалъ дулото на револвера си и така е издъхналъ. Така е билъ намѣренъ, ведно съ другитѣ 4 момчета отъ четата — окървавени и разкъсани отъ куршуми въ позицитѣ имъ.

Въ сражението сж участвували надъ 300 души аскеръ съ двама мюлязими и единъ юзбашия, съ повече отъ 100 души въоръжени башибозуци. Отъ аскера сж намѣрени следъ сражението 17 души убити и 24 души ранени.

Съ по-голѣми подробности, всичко това е разправялъ единъ селянинъ отъ Драгобраща, който на другия денъ следъ сражението служебно е билъ заставенъ и е участвувалъ при огледа и анкетата на административната и сѣдебна властъ отъ Кочани, която е отишла на самото мѣсто. Споредъ разказитѣ на сѣщия, въ убититѣ членове били найѣрени само по 2—3 патрона, а у Ангелъ Винишки нито единъ. Парчетата отъ разкъсаното писмо, турцитѣ събрали грижливо за възстановяването му и за да откриятъ съдържанието му, ала не сполучили. Такива бѣха сведенията и въ писмото отъ окр. комитетъ въ Шипъ доржководителя на организацията въ Неготино.

Интересувахме се да узнаемъ имената на убититѣ четници, които сѣщо лѣвски сж се сражавали и достойно отстоявали позицитѣ си въ тази неравна борба, ведно съ Ангелъ Винишки. За съжаление, това не можа никога да ни каже. Повече отъ четницитѣ въ кочанската чета бѣха нови и непознати въ околията. Не можахме да научимъ имената имъ и въ последствие, следъ отдалечаването ни въ Битолския окръгъ. Това ще кажатъ тѣхнитѣ живи другари. Ангелъ Винишки бѣше всеизвестенъ и на мѣстнитѣ турци и затова следъ сражението сж установили самоличността му. За неговата глава кочанскиятъ каймакаминъ отдавна бѣше обявилъ голѣмо парично възнаграждение.

Коментаритѣ за станалото въ с. Драгобраща не бѣха благоприятни за Сим. Молеровъ като войвода. А тѣ бѣха и мотивирани. Нека резюмирамъ на кратко коментаритѣ на ржководителя и единъ отъ членоветѣ на организацията на Неготино, на които имената пропуснахъ да отбележа:

— При обстоятелството, че аскерътъ при започването на сражението е напусналъ всички други позиции отъ блокадата на селото и се е насочилъ само върху мѣстото, кждето се е окопалъ Ангелъ Винишки съ нѣколко четници, ясно е — каза ни ржководителътъ — че турскиятъ командиръ не е подозиралъ присѣтствието на други комити въ Драгобраща. Това положение — продължи сѣщиятъ — е далъ възможностъ на войводата съ другитѣ четници да напуснатъ селото и се оттеглили въ недрата на Осогово. Поради това, общо е и убеждението, че предателството се е отнасяло само за Терзийската махала. Съ оттеглянето имъ

вънъ отъ селото, имали възможностъ да се притекатъ на помощъ на сражаващитѣ се тѣхни другари. Споредъ разказитѣ на селянитѣ отъ Драгобраща — прибави той — достатъчно било да дадатъ нѣколко залпа въ гърбъ надъ позицитѣ на аскера, който не е и подозиралъ присѣтствието имъ, за да създадатъ паника и сами щѣли сж да разчистятъ пѣтя на Ангела и другаритѣ му, да се измъкнатъ отъ обрѣжа и да спасятъ положението си . . .

— Въмѣсто да изпълни дълга си въ този случай, тѣхниятъ войвода — обади се единъ отъ присѣтствуващитѣ въ беседата съ насъ — селянитѣ отъ Драгобраща разправяха въ Винаца, че войводата се укрилъ въ планината и презъ нощта е избѣгалъ обратно презъ границата . . .

Такива бѣха изобщо разсѣжденията и заключенията, които чухме и отъ другитѣ членове на организацията въ Неготино. Безсѣмнено на такава помощъ е разчиталъ и Ангелъ Винашки, който познаваше не само мѣстоположението на цѣлата околностъ и до границата, но и посрѣдствеността на турскитѣ потери съ низами отъ Анадола. Такива сж били и коментаритѣ на пѣтницитѣ — видни търговци отъ Кочани и Шипъ, които сж минали тоя денъ за Солунъ, въ разговоръ съ представителитѣ на организацията при гара Криволакъ.

И нашитѣ тактически инструкции, които Давидовъ при беседитѣ внушаваше на всички ржководни фактори на организацията, бѣха: Винаги, когато четата е въ опасностъ да ѝ се дава веднага нуждната помощъ, като се организиратъ за целъта бързи помощи акции и отъ мѣстното население — като милиционери.

Когато при беседата ни и въ Неготино Т. Давидовъ на тази тема, като подчерта значението на помощната акция въ подобни случаи, когато четата е обсадена или селото е блокирано отъ неприятеля, единъ отъ присѣтствуващитѣ се обади и каза дословно следното: „Защо при сражението въ Драгобраща, кочанскиятъ войвода не е изпълнилъ дълга си къмъ обсаденитѣ му четници? . . .

На този въпросъ Давидовъ не можеше да отговори, освенъ да изкаже съжалението си, което и съ тѣга направи. И който да бѣше другъ на неговото мѣсто, друго не можеше да каже. При тѣзи умни размисления отъ дѣловитѣ членове на организацията въ Неготино за станалото въ с. Драгобраща, още по-голѣма тѣга почувствувахме не само ние съ Давидовъ, но и момчетата отъ четата ни.

Понеже познавахъ най-добре отъ всички Ангелъ Винашки, азъ ще прибавя: Ако Симеонъ Молеровъ съ четницитѣ си бѣше попадналъ въ положението на загиналитѣ геройски момчета отъ четата му съ Ангелъ Винашки, последниятъ нѣмаше да го остави безпомощно да загине. Не само Ангелъ щѣше да се хвърли смѣло въ гърбъ на обсадилиия позицията имъ аскеръ, за да спаси положението имъ, но той веднага щѣше да вдигне на кракъ, като милиционери, и всички по-изпитани членове на организацията — колибари между границата и с. Драгобраща. Въ това бѣха преувѣрени и всички, които познаваха добре предаността и дѣлата на този смѣлъ и преданъ войникъ на борческа Македония.

Историята ни казва: Полководецътъ се познава

*) При раздѣлата бѣхме му дали шифровано писмо за задграничното представителство въ София.

и издига въ кумиръ за уважение и почитъ отъ проявитъ му на такъвъ при изключителнитъ и критични моменти въ борбата съ неприятеля. Сим. Молеровъ, който съ голъми претенции пое задълженията предъ В. М. О. Р. О. и отговорноститъ на Кочанския районенъ войвода, и следъ сражението не е изпълнилъ дълга си поне да издигне и респектира за назидание причинителитъ за жертвитъ въ с. Драгобраща: Още сжция денъ е капитулиралъ, като е напусналъ и района си, вмѣсто да се прехвърли съ другитъ си четници въ другата частъ — отвъдъ р. Брѣгалница, както бѣше и съветванъ отъ насъ при раздѣлата ни, за да продължи по наташната си работа.

Това се приказваше и коментираше отъ уста въ уста и между по добритъ членове и ржководни лица на организацията не само въ Неготино, но и въ другитъ райони, кждето отидохме въ последствие. Но особено значение се придаваше на разказитъ съ впечатленията, чути отъ устата на участвувалитъ въ това сражение турски войници отъ гарнизона въ Винаца. Тѣзи султански манафи отъ Азия съ удивление разправяли въ Винаца за упоритата борческа храбростъ, която е проявилъ съ голъмо хладнокрѣвие Ангелъ Винашки при сражението надъ село Драгобраща.

Чухме и много догадки за предателството имъ въ с. Драгобраща, но и въ последствие не научихме, че е направено нѣщо сериозно за разбулване и откриването на предателя и наказанието на сжция за назидание, като изродъ на борческа Македония.

Лобното мѣсто на тѣзи храбреци надъ с. Драгобраща — жреци на освободителното ни дѣло, винаги ще ни зове за опомнюване къмъ свѣтлата имъ паметъ. Предателътъ, който и да е той, грѣхътъ му, като черенъ кошмаръ завинаги да тегне и да измжчва позорно съвестта и на цѣлия му родъ въ вѣки — вѣковъ.

— Кой е Ангелъ Винашки?

За безупрѣчната му смѣла дейностъ, като ревностно всецѣло преданъ войникъ на В. М. О. Р. О. знаятъ най добре всички войводи и ржководни фактори и лица, които бѣха въ личенъ и писменъ контактъ съ тайния презграниченъ каналъ на организацията и въ задграничния пунктъ въ Кюстендилъ, а преди това и съ тоя въ Винаца.*)

При тази скръбна констатация за станалото въ с. Драгобраща и загубата на Ангелъ Винашки, ние замислихме и за нашия понататъшенъ марш-рутъ. Следъ идиличното ни преминаване миналата

нощъ на р. Вардаръ, предстоеше ни да прегазимъ въ долното течение и пълноводната презъ тази есенъ р. Черна — най-голѣмия дѣсенъ притокъ, който се влива не далечъ надъ Неготино въ коритото на Вардаръ.

На смръкване получи се повѣрително съобщение, че прилепскиятъ районенъ войвода Петъръ Ацевъ съ четата си ни чака въ с. Никодимъ. Следъ вечерята, състоя се служебна беседа по предстоящата бѣдаща дейностъ на организацията съ ржководното тѣло и поканенитъ по-видни членове на организацията въ Неготино. Сжщата нощъ 14. X. 1902 год. съ двама куриери напуснахме Неготино и поехме пътя за с. Шивецъ. Къмъ полунощъ приближавайки брода на р. Черна за селото, бѣхме изненадани отъ рѣдко — приветливата разпоредителностъ на ржководителя въ Шивецъ: Отсамъ при лѣвия брѣгъ на р. Черна ни посрещнаха куриери съ чакащи коне, на които безъ всѣко стѣснение се накачихме и като сомнанбулни сѣнки въ тъмната нощъ се понесохме единъ следъ други въ бързотечната вода и така прегазихме съ възхищение р. Черна. Това за насъ бѣше единъ приказенъ сюрпризъ. следъ задоволството, което изпитахме предидущата нощъ при преминаването ни на р. Вардаръ.

Отвъдъ Черна, на дѣсния брѣгъ ни посрещна ржководителътъ на организацията съ нѣколко селяни отъ Шивецъ. Следъ кратка почивка продължихме пътя си за с. Кръстецъ, отъ кждето бѣха дошли за отвеждането ни двама куриери. Въ с. Кръстецъ бѣхме посрѣщнати и денувахме като „народни гости“ — Така ни приветствува и назова любезниятъ домоначалникъ въ когото бѣхме настанени съ Давидовъ на квартира Тукъ получихме съобщение съ нароченъ куриеръ, че Петъръ Ацевъ съ четата си е пристигналъ въ с. Никодимъ и ни чакалъ. Помъ се стъмни, следъ една беседа съ ржководното тѣло и по-дейнитъ членове на организацията въ с. Кръстецъ, напуснахме селото и се упжтихме за с. Никодимъ. Отъ тукъ едновременно ние напуснахме и Тиквешкия районъ съ неизгладими добри впечатления и констатация на завидно организирано население, ала питимно за оржжие и бойна подготовка. Това село се считаше, като гранична инстанция на организацията между Тиквешкия и Прилепския райони. Настойчивиятъ апелъ на ржководнитъ тѣла въ селата, презъ които минахме бѣше: да се уреди въпросътъ за снабдяването имъ съ оржжие. Такъвъ рапортъ изпратихме по каналенъ редъ за Тиквешкия районъ още на другия денъ.

Хр. Настевъ

*) За Ангелъ Винашки вижъ статията ми въ кн. 2 (142) на списанието „Илюстрация Илинденъ“